ReaderWorks

Standard

Publicistică

- vol. I -

I.L.Caragiale

CASETA TEHNICĂ

Editori:

Remus Cernea

remuscernea@xnet.ro

Gabriela Bagrinovschi

ella@topmail.ro

Cătălin Teniţă

noesis@xnet.ro

Corectură:

AdinaBolboceanu

© Societatea Culturală Noesis

SocietateaCulturală Noesis

Tel: 240.53.80; 091.982.056

info@caragiale.net

www.caragiale.net

www.noesis.ro

BENE-MERENTI

Între noi literaţii, se vorbeşte foarte adesea despre *Bene-Merenti.* Unii doresc să-l aibă, alţii nu, ba chiar propagă cu mai mult sau mai puţin spirit un dispreţ suveran pentru o aşa copilărească dorinţă, în genere — se brodează, cu sarcasm, sau mai bine cu parapon, pe tema lipsei de merit a multor dintre medaliaţi şi pe meritele patente ale celor ce n-au obţinut încă această medalie.

Iată aci o deosebită opinie:

Să procedăm metodic.

Oamenii toţi se-mpart în două mari categorii:

I. Cei cari au *Bene-Merenti;*

II. Cei cari nu-l au.

Sperăm că nimeni nu va fi deocamdată de altă părere - aminteri n-am putea continua.

Acum întrebăm:

1. Dintre toti câţi îl au, nu-l merită *nici unul?*

2. *Toţi* câţi nu-l au, l-ar merita *toţi?*

Noi credem că nu se poate răspunde, după bunul-simţ elementar, la aceste două întrebări decât aşa:

La întâia: da, dintre toţi câţi au *Bene-Merenti, unii* îl merită;

La a doua: nu, *nu toţi* câţi n-au această medalie ar merita s-o aibă.

Că nici nu s-ar putea altfel!

Indiferent de meritul ce-l avem fiecare, noi, oamenii, iubim *distincţia în genere,* şi, tocmai pentru aceasta, *unele* distincţii nu le dorim, ba, uneori, chiar le respingem cu mai multă sau mai puţină ostentaţiune.

Toţi avem în căleala firii noastre o picătură cât de mică de deşertăciune.

Unul doreşte o decoraţie din partea suveranului; altul vânează aplauzele unanime ale unei adunări, la rigoare ale unei adunături — aceea încă şi mai suverană; al treilea, mai puţin politic, suspină după

un trandafir de la o fată în mijlocul atâtor alţi dănţuitori...

Unul doreşre a fi distins de cei mai mulţi; altul, de cei mai puţini; acesta, de unul singur; acela, de... una singură, şi alţii, de cine ştie cine; în sfârşit, Dumnezeu să ne mai înţeleagă!

Ce e asta?

E că pe toţi aceeaşi pornire îi îndeamnă să dorească distincţia — necesitate imperioasă ce o are omul de a găsi, măcar într-o privinţă, împărtăşite şi de către altcineva părerea deosebit de simpatică şi consideraţia ce le are el însuşi despre sine însuşi.

Aşa, putem zice că toţi — fie-le dorinţa înaltă, meschină, rară, banală, scl. — toţi, — de la prinţul catolic, servitor fidel şi fervent al Sfântului Scaun într-o viaţă de peste optzeci de ani, aspirând la acolada Papii de la Roma, şi până la băieţelul din clasa întâia rurală ce doreşte o biată coroană de merişor la Sîmpietru din mâna primarului local, — toţi, toţi dorim disrincţia.

Deci, nu e o ruşine s-o dorim, fiecare după pornirea sufletului său, de-o meritǎm sau nu; nu e ruşine, căci e inevitabil uman s-o dorim. E ruşinos numai să-ntrebuinţăm mijloace nepermise, sau de nemărturisit, spre a o căpăta, şi, în orice caz, e ridicul s-o dorim prea mult şi s-o preţuim peste măsura cu care o preţuieşte acel ce trebuie să ne-o acorde, — e nedemn pentru noi să ne înjosim meritul real, punându-i mai presus în conştiinţa noastră o răsplată din partea altuia.

Nu e vorba, lumea, voi să zic opinia mai luminată, poate avea un sentiment, nu bine hotărât, dar totuşi destul de sigur, despre o echitabilă împărţire a unei distincţiuni oarecare. Fiindcă însă acel chemat — şi acela e autorizat prin propria noastră dorinţă - să ne decearnă distincţia e şi el semenul nostru, va fi si el supus erorii; va putea judeca greşit meritele omeneşti; va fi expus a atârna bucuros (ca, de regulă, toţi oamenii) de

partea aceluia ce-i va şti atinge mai bine partea slabă a lui. În fine, el va putea să distingă altfel decât noi, cari ne credem totdeuna cei mai îndreptăţiţi la distincţia ce dorim de la dânsul, şi astfel să se înşele întrucât ne priveşte, fie că ne va uita, fie că, şi mai rău, va lua în seamă pe altul.

Pentru aceea nu e în lume distincţie publică sau privată care să fie perfect de echitabil acordată, sau, mai bine zis, împotriva împărţirii căreia nimini să nu poată imputa ceva.

Tot pentru aceea, toţi, fiecine după sentimenml său, avem dreptul s-o dorim disrincţia şi s-o sperăm, precum asemenea toţi avem şi sorţi să o căpătăm.

Dar tot pentru aceea, şi dorinţa distincţiei, şi mândria c-a obţinut-o, şi mâhnirea că n-o are încă trebuiesc să fie moderate la omul în adevăr deosebit, şi numai la omul de rând, care este cu atât mai plin de sine cu cât e mai gol, pot fi excesive.

Căci dacă fudulirea cu medalia *Bene-Merenti,* ca să revenim la dânsul, face, mai cu seamă din partea celui ce nu o merită, o impresie ridiculă, apoi desigur fac, mai ales din partea celui ce ar merita-o, o impresie foarte penibilă ciuda si paraponul că n-a căpătat-o încă.

LITERATURA ŞI ARTELE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX. ÎNCERCARE CRITICĂ

PREFAŢA

Ramurile de activitate publică ale unei societăţi se pot compara cu deosebitele organe de viară ale unui individ. De exemplu, economia şi comerţul se pot compara cu organele de hrană, cu stomacul; armata - cu puterea musculară, cu pumnii şcl. Literatura frumoasă şi artele se pot compara cu obrazul, cu acea parte dindărătul căreia stă mecanismul superior, aparatul gândirii.

Precum un individ nu se prezintă într-o societate decât cu fruntea-nainte, iar nu cu burta sau altfel, asemenea o societate umană se prezintă în faţa lumii întregi cu organele sale intelectuale, cu gândirea sa, a cărei expresie întreagă sunt literatura frumoasă şi artele. Acestea sunt nişte puteri menite să trăiască mai departe chiar decât societatea care le-a produs, ca şi amintirea unei frumoase şi nobile figuri multă vreme după moartea persoanei.

Între toate ramurile de activitate la noi, cari s-au dezvoltat în aşa vertiginos mod de vreo două decenii încoace, fără îndoială că artele şi literatura frumoasă ţin locul întâi. Comerţul nostru a avut să treacă prin multe crize, ca şi agricultura şi industriile ei derivate; armata, deşi în continuu progres, tot lasă încă de dorit în privinţa moravurilor disciplinare; şcoala merge binişor; ştiinţa se ţine sus. Literatura şi artele se poate cu siguranţă spune că strălucesc în mod cu totul deosebit.

Avem o bogată şi complexă literatură; avem o mişcare artistică extraordinar de activă.

La ce se datoreşte acest îmbucurător fenomen social? Desigur talentelor noastre, gustului

societăţii şi naţiunii noastre, susţinut şi dezvoltat prin o cultură sistematică.

Plugarul, după ce şi-a cules recolta datorită binecuvântatei ţarine şi sudorilor lui, stă să facă socoteală, să-şi cântărească banul şi să-şi dea seama pe îndelete de câştig.

Tot aşa după ani de produceri intelectuale, de literatură, de artă, o societate trebuie să se uite cu sarisfacţie înapoi şi să caute a-şi da seama de bogăţiile îngrămădite — e un fel de catagrafie, care trebuie făcută neapărat din când în când.

Aci vine rolul criticului şi istoricului.

Noi credem că a venit vremea să facem această catagrafie. Sfârşitul veacului se apropie; trebuie numaidecât să avem o raţională istorie critică asupra vastei mişcări literare şi artistice în România în ultima jumătate a acestui veac.

Fără îndoială că nu avem pretenţia să facem o operă completă şi desăvârşită. Voim să facem mai mult un manual, care să prezinte pe scurt mişcarea noastră intelectuală în liniamentele ei generale.

Credem că ne vom fi îndeplinit o datorie patriorică publicând în câteva capitole încercarea noastră critico-istorică: *Literatura şi artele române în a douajumătate a sutei XIX, în trei capitole.*

Fiindcă ilustraţiunile noastre literare sunt în genere modeste, vom trece cu multă discreţie asupra numelor de persoane şi ne vom mărgini a expune şi judeca dintr-o dată complexul general. Despre critice şi analize parţiale ale unei anume opere, desigur nu poate fi vorba.

Planul lucrării va fi acesta:

I. Poezia, romanul, novela, drama şi critica literară;

II. Pictura, sculptura si arhitectura;

III. Muzica si teatrul. *Apoi, se înţelege,* Concluzie.

INTRODUCŢIE

Înainte de a intra în materie, cerem voie cititorilor penrru câteva mici lămuriri introductive.

Mai întâi două întrebări:

nu e aşa că decât să ai o mie de cititori mediocri e mai bine să ai o mie şi unu de scriitori buni?

nu e aşa că decât o sută de amatori e mai bine să ai două sute de artişti şi tot atâţia critici?

Ei bine! la noi, din norocire, aşa este; nu avem pe acei cititori, dar îi avem pe aceşti scriitori; n-avem amatorii, dar avem artiştii; avem criticii!

Românul este născut poet, s-a fost zis odinioară.

Odinioară! e mult de atunci!

De atunci şi până astăzi a trecut vreme; un an a fost roditor cât un veac pentru avântul cu care acest popor s-a aruncat ca o Andromedă dezlănţuită, la coapsa fugosului Pegaz, pe calea fără de capăt cunoscut a progresului! Societatea noastră a progresat! Astăzi românul este născut poet şi critic, câteodată şi biciclist. El mânuieşte cu aceeaşi dexteritate versul şi proza; el înţelege cu o egală siguranţă, niciodată dezminţită, toate ramurile de artă - tot ce e mare, bun, adevarat şi frumos!

Frumosul! a! frumosul! Frumosul nu e decât marele, bunul şi adevărul în mişcare, precum zicea favoritul elev al vicrimei demagogiei şi tiraniei ateniene, moştenitorul intelectual al sublimului băutor de cucută, divinul Platone.

Care român nu a publicat ceva?

Cine n-a criticat tot?

Cine e acela dintre noi — mare, mic, tânăr, bătrân, bărbat, femeie, de ambe sexe — care, fără să aibă nici o daraveră cu preoţii Temidei legate la ochi, n-a admirat totuşi acel mirific monument de pe splaiul râului „cu apă dulce, cine bea nu se mai duce", pe care îl numim Palatul Paşilor Pierduţi, fericiţi când nu ne pierdem acolo decât paşii?

Cine e acela care nu aşteaptă cu nerăbdare atât marea frescă a Ateneului Român, cât şi marele

Palat al Domeniilor de pe bulevard, cu capricioasele şi fantasticele sale învelitori prismo-piramidale, între cari două mici cupole în unghiurile interioare ale aripelor arată clar trecătorilor uzul intim căruia sunt destinate încăperile de sub ele?

Cine n-a plâns la dărâmarea monumentalului Turn al Colţei, operă titanică a soldaţilor învinsului de la Pultawa, zvăpăiatul erou nordic, victimă a unui glonţ până acuma rămas anonim, *Charles Douze,* cum zice patriarhul de la Ferney, cum zice marele şi nemuritorul Voltaire? Şi cine n-ar fi în stare să strige: sacrilej! de trei ori sacrilej! când ar cuteza cineva să se atingă de bisericuţa Stavropoleos, modest ascunsă la spatele giganticului Palat al Telegrafelor, Telefoanelor şi Poştelor — şi acela o minune! — de acea mică bisericuţă, acea perlă fină de artă bizantină, acel exemplar unic de o puritate de stil impecabilă, care înlocuieşte maiestatea greoaie a catedralei gotice de sub cerul plumburiu al Nordului prin o graţie particulară a operilor ivite, *écloses,* sub cerul totdeauna limpede, cald şi albastru ca peruzeaua din inelul unui strălucit Harun-al-Raşid, - acest monument, în fine, care are, pe lângă farmecul frumuseţii artistice, darul sfânt de a ne inspira o adâncă simţire sufletească nouă, strânepoţilor pietoşi, la amintirea duioasă a vitejiilor şi iubirii de moşie, de neam şi de credinţă ale întru fericire repauzaţilor noştri voivozi?... Cine?

Cine oare, amice Gion? Cine, bunul meu amic? Cine? Mizericordie divină!!

Ar fi pe atât de bizar pe cât de straniu să fie acela un români... Nu! Să depărtăm aceste gânduri pesimistci să nu ne lăsăm a fi atinşi de neagra boală a veacului! Pesimismul este lipsa de voinţă, lipsa de vlagă, lipsa de avânt, lipsa de curaj, lipsa de bărbăţie, lipsa de energie, lipsa de speranţe, lipsa de viitor!

Nu! să avem avânt! Da! să avem curaj! Să avem mai ales speranţa că putem răspunde* hotărât la întrebările de mai sus — întrebări de la cari atârnă viitorul nostru intelectual, cultural, naţional, - astfel: acela nu este, nu poate fi un român, nu este, nu poate fi decât un străin!!

Cititorul, sperâm, trebuie să fi luat seama, după şirurile de mai sus că, în vastul studiu de faţă, pe care totuşi ne propunem a-l dezvolta, într-un mod succint, noi urmăm metoda savantului nostru critic istoric d. Gion — aşa de tânăr şi deja indicat a lua în Academia Română locul rămas vacant prin demisiunea irevocabilă a multregretatului Odobescu.

Care va să zică, ne-am înţeles: materialul este al naţiunii, metoda este a lui Gion, redacţiunea numai este a noastră; iată ce ne rămâne.

Să începem dar; spaţiul strâmt de care dispunem nu ne permite a ne prea lungi la prisoase de stil.

C a p i t o l u l I

POEZIA - ROMANUL - NOVELA - DRAMA - CRITICA LITERARĂ

Poezia română în jumătatea a doua a sutei XIX, sută fără soţ - *impari musae numero gaudent!...* şi ele erau fără soţ, nouă! — ni se prezintă în toată maturitatea ei complexă ca un tapet multicolor, bizar, — dacă n-ar fi raţional, — straniu - dacă n-ar fi logic, — în care milioane de fire de toate culorile, tonurile şi nuanţele posibile şi imposibile, imaginate şi imaginabile (de la un pembè cât mai spălăcit până la conabiul cel mai posomorât), ca sub mâinile fermecate ale unei ţesătoare din basme, se întreţes, se împleticesc, se încârligă în zigzaguri fantastice, însă conduse de o strictă sistemă, vagabonde, însă cu un ţel bine şi precis determinat - cântând amorul, avânturile generoase, durerile şi suferinţele, speranţele şi idealurile unui neam întreg de martiri şi de eroi; cântând, mai

presus de toate, Patria şi Poporul, deşi şovăind uneori, pe cărările abrupte ale Parnasului, către precipiţiul de trei ori mortal al pesimismului; întrebuinţând pentru scopul ei frumos şi mare, cu aceeaşi dezinvoltură, de la genul cel mai badin până la grava odă, până la balada istorică şi epopeea eroică, toate acestea apucate cu o egală putere, cu un egal avânt, cu o egală inspiraţie de către poetul român, care nu putea, ca român, să fie altfel; căci şoimii, cari, sub bolta azurie, cu mult dasupra piscurilor stâncoase ale Carpaţilor străvechi, se învârtesc în spirale gigantice, ascendente — *sic itur adastra!*- pătrund cu privirile lor până în zare departe, către miazăzi, unde, ca un brâu de argint, sclipitor sub razele soarelui, serpuieşte anticul Istru, o veche cunoştinţă a persanului Darius, sau Dariavus, cum vor savanţii moderni, în tot cazul fiul lui Histaspe, — *pater... certus* de astă dată; apoi, către miazănoapte şi apus, zăresc munţii Apuseni cei bogaţi în aur, vâd ţinuturile Mureşului, comori de brazi şi de feciori ca brazii, — în zadar torturaţi să pronunţe barbarul *teremtete!* în loc de sublimul „înalţă-ţi lata frunte" - văd încântătoarele şi smălţatele ţări ale Bârsii şi Oltului, Amlaşului şi Făgăraşului, şi Banatul, grânar al unei împărăţii, şi prin urmare tot aşa, poetul, din înălţimile la cari-l aruncă inspiraţia şi imaginaţia, îmbrăţişează cu privirea si munţii, si codrii, şi dealurile, şi colinele, şi văile, şi vasta ţarină sudică, şi grandiosul parc nordic al neamului român, apucând cu un ochi Tisa, cu altul Dunărea, cu altul Nistrul şi cu altul Marea, şi cântând un imn solemn, secular, titanic: contopirea lor — idealul lui.

Aceasta este poezia română în jumătatea a doua a secolului XIX; aceasta a fost activitatea poeţilor noştri, începând cu dulcele Paris Momuleanu şi terminând cu pleiada din zilele noastre.

Să-i iubim pe poeţii noştri, să-i venerăm! — ei sunt sacerdoţii cultului naţional!

Acum, dacă de la poezie trecem la roman şi la novelă, trebuie dintru început să căutăm a preciza bine raporturile dintre ele: romanul este pe lângă novelă ca un stejar uriaş pe lângă o răsură altoită; sau, mai bine, novela este pe lângă roman ca o camee pe lângă o statuie.

Romanul? Dar romanul e viaţa, nu a unui individ, ci a unei societăţi întregi, cu tot cortegiul ei de necazuri, de porniri, de devotamente, de meschinării, de dragoste, ură, răutate, bunătate, invidie, admiraţie, de josnic, de sublim, de brutal, de eteric, de egoist, de altruist, în fine, toate variaţiile de cari sufletul omului, în virtuozitatea lui cunoscută, este capabil.

Îl avem romanul, şi îl avem cu succes, ne putem mândri că posedăm astăzi în limba noastră această epopee modernă, oglinda fidelă a societăţii!

Dar drama ce e? Este romanul în acţiune.

O avem!

Şi aceea ce zicem despre roman şi dramă o putem spune despre novelă şi comedie, despre aceste mici firimituri, aceste zaharicale, precum spuneau acei *fins gourmets,* acei pricepuţi tabietlii, răposaţii bunii boieri, părinţii bonjurişţilor de la 48, zaharicale a căror savoare concentrată înlocuieşte cu succes cantitatea nutritivă.

Paralel cu genurile literare, s-a dezvoltat fireşte şi critica literară, şi, graţie ei, în a doua jumătate a secolului XIX, suntem stabiliţi asupra unor adevăruri, de acum indiscutabile, şi anume: că arta e impersonală cu cât artistul e mai personal, pentru că din personalitatea lui rezultă impersonalitatea ei, că tezismul şi tendenţionizmul sunt două şcoale deosebite, şi astfel poţi trata o teză cu tendenţă, însă, ca artist, care nu eşti o persoană, ci o rezultantă a mediului social, nu ţi-e permis a avea tendenţa de a trata o teză; în fine, că ultimul cuvânt al artei nu poate fi decât ori cauzalitatea sintetică, ori palpitarea la suferinţele lumii actuale şi la

năzuinţele unei lumi viitoare, în care „răi n-or să se mai nască şi proşti n-or să mai fie!"

C a p i t o l u l II
PICTURA - SCULPTURA - ARHITECTURA

Sunt aşa de strâns legate aceste trei surori, încât pare că nu ni le putem închipui decât pe toate trei odată, precum nu ne putem închipui pe cele trei Graţii, pe Aglae, Talia si Eufrosina, rupându-şi hora lor clasică, al cărei ritm legănat l-a fixat atât de bine nemuritorul Tiziano în celebra-i capodoperă din galeria Borghese, precum nu ne putem închipui pe Clotho, pe Lachesis şi pe Atropos, aceste alte trei Graţii de un soi cu totul macabru, *les soeurs filandières,* surorile torcătoare, cum zice naivul La Fontaine în limbajul lui îndrăzneţ.

Fost-aţi, domnilor şi doamnelor, la Ateneul Român? Vizitat-aţi salonul nostru? expoziţia artiştilor în viaţă? Aţi văzut?

De la nudul pur clasic, cu magistralele lui pretenţiuni academice, cu amplitudinile sale impecabile, în cari ştiinţa profundă rivalizează cu cea mai înaltă rafinare de execuţie artistică — vedeţi această carne vie, care palpită, sub a cărei epidermă străvezie curge în răţeaua fină a vaselor capilare un sânge viu şi cald, şi care tremură înfiorată sub privirea ochilor amatori! — şi până la această grămăjuie de cireşi, clasicele noastre drăganele pietroase de Piteşti, rumene pe o parte, aurii pe alta, cari ar concura strălucitor cu faimoasele Montmorency, artistic aruncate pe o strachină smălţuită cu desenuri cari ne reamintesc motivele decorative celtice, — natura moartă, care totuşi sub penelul artistului trăieşte, — tot, tot, apoi, de la colosul de gips care ne arată capul tăiat al lui Decebal şi până la figurina de pământ copt a graţioasei Doamne X... şi de la planul proiect al

gării de la Obor şi până la schiţa unei vile la Buşteni, pe superba vale a Prahovei, — tot, tot ne dă dreptul să zicem: jumătatea din urmă a veacului a fost roditoare! curaj şi înainte!

C a p i t o l u l III
MUZICA – TEATRUL

Să mă ierte Euterpe, Talia şi Melpomene dacă, fără să încetez o clipă măcar a profesa tot cultul datorit anticilor lor sacerdoţi - începând cu Orfeu, duiosul amant, care adoarme, cu divinele lui cântări, straja cu patru picioare şi trei capete, spre a putea răpi din Tartar pe blonda Euridice, şi terminând cu Thespis, care *fut le premier qui, barbouillé de lie, promena par les bourgs (de la Grèce, bien entendu) cette antiqne folie* — am o adoraţie pasională pentru lira, coturnul şi masca romane din a doua jumătate a secolului al XIX[-lea], pentru aceste bogate şi exuberante legiuni de talente, pe cari le-aruncă, an cu an, ca două izvoare fecunde şi generoase, conservatoriile noastre deja bătrâne din cele două capitale ale tânărului regat!

Un cuvânt încă, şi am terminat.

După ce am trecut în revistă *à vol d'oiseau* principalele faze ale mişcării noastre intelectuale, de la marea şi sângeroasa revoluţie din 48, când o mână de bravi tulumbagii a ţinut piept unei întregi armate otomane în Dealul Spirii — demni urmaşi ai vitejilor plăieşi cari au ţinut în loc pe mândrul Sobieski — şi până în ajunul sfârşitului acestui veac, care a avut onoarea să ne dea un Edison, un Pasteur şi un Roentgen, voi recomanda cu dinadinsul tinerimii o atentă citire a concluziunii mele.

CONCLUZIE ŞI ENTUZIASM

Iată, tinere cititor, ce s-a făcut până acuma la noi; urmează şi tu pe frumoasa cale ce înaintaşii tăi

ţi-au deschis. Şi, dacă te simţi a avea destul foc sacru la amintirea acestor bravi înaintaşi, iată cum se cam face o istorie critică a literaturii si artelor.

Ai entuziasm? o faci; n-ai entuziasm? n-ai nimic, nu faci nimic, nu poţi nimic!

CÂTEVA PĂRERI

Noi, românii, suntem o lume în care, dacă nu se face ori nu se gândeşte prea mult, ne putem mândri că cel puţin se discută foarte mult. Asta e frumos din
parte-ne — să lăsăm încolo orice modestie; căci e ştiut că din discuţie răsare scânteia adevărului. Nu e vorba, adesea discutăm cam pe de lături; dar asta o facem tocmai pentru că voim să alimentăm continuarea discuţiei; dacă n-am da pe de lături, ar înceta poate discuţia prea degrabă: ei! atunci de unde ar mai ţâşni adevărul?

Aşa, de exemplu, multe ilustraţiuni literare au discutat vreo cinci ani cu înaltă căldură asupra întrebărilor:

Artă *pentru artă?* sau artă *cu tendenţă??*

Rezultatul aprigei lupte a fost că fiecare dintre polemişti a rămas să împărtăsească până la urmă opinia sa proprie. De ce? Pentru că şi atunci s-a vorbit despre toate, *despre toate,* afară de un singur lucru, care, după părerea mea, ar trebui şi el pomenit măcar în treacăt.

Mă rog, câteva întrebări:

Au tendenţă piesele lui Shakespeare? — Desigur, nu.

Dar Tacit?... dar *Divina Comedie?...* Ba bine că nu.

Dar *Le Tartuffe?* — Mai ales.

Dar discursurile lui Demostene, şi, fără şovăire aş zice, toate discursurile celebre, începând cu cele antice şi isprăvind cu ale d-lui Fleva? Se înţelege că au tendenţă, căci nu s-ar putea orator politic fără tendenţă.

Poeziile lui Byron? — nu; ale lui Goethe? - nici atât; ale simpaticului nostru academic Anton Naum? - şi mai puţin. Dar ale lui Schiller, ale poeţilor noştri socialişti? — desigur că au.

Ei, asta e asta! Cui, între aceste două categorii de producători intelectuali, să acordăm stimă?

Căreia dintre acele două feluri de produceri să dăm admiraţia noastră?

Care e artă şi care nu?

Dacă, deşi eşti partizan hotărât al uneia din cele două teorii, ţi-a rămas totuşi olecuţă de simţire estetică şi de pătrundere obiectivă, este greu să răspunzi la această întrebare. Căci, presupunând că ţi-a rămas acea olecuţă: eşti antitendenţionist, să zicem — nu crez să aprinzi focul cu *Le Tartuffe şi* cu *Divina Comedie* pentru ca să te delectezi la gura sobei cu volumul simpaticului academic d. A. Naum; — sau eşti tendenţionist, — sper, pentru d-ta, că în rafturile bibliotecii, alături de odele proletare sau novelele d-[n]ei Sofîa Nadejde, vei permite să stea, fără nici o deosebită pretenţie, şi *L'Ecole des femmes* şi *As you like it* pe cari, oricât de proletar ai fi, numai să fii câtuşi de puţin intelectual, n-ai să te înduri să le arunci în canal.

Dacă însă nu eşti partizan al vreunei porniri sectare, poţi foarte uşor răspunde la întrebarea de mai sus.

Care e artă şi care nu din cele două categorii de produceri, de creaţiuni intelectuale? Scurt: acele cari au fost opera unul talent.

Tâlharii lui Schiller sunt o piesă cam prea slăbuţă, ca să nu zic prea mult, nu pentru tendenţele generoase şi umanitare care o inspiră, ci fiindcă Schiller este... este în *Tâlharii* un slăbuţ dramaturg. Iar ticălosul de Falstaff, că nu-i poţi zice mai bine, secătura aceea e un monument nepieritor al minţii omeneşti, nu doar că nu profesează tendenţe generoase, ci fiindcă e copilul lui Shakespeare, care era un tată zdravăn.

Ei! vezi, asta este lucrul pe care n-ar trebui să-l uităm niciodată când vorbim despre produceri intelectuale: ta-len-tul, şi tocmai de el nu pomenim niciodată.

O operă de artă este o fiinţă, căreia insuflătorul de viaţă nu este, nu poare fi decât talentul. Fără această flacără de viaţă, flacără mai misterioasă şi

mai nedefinită decât chiar razele lui Roentgen, poţi căpăta lucruri artificiale, nu opere artistice, şi nimic nu e mai altceva, faţă cu artisticul, decât artificialul.

Intre artistic şi artificial este aceeaşi deosebire ca între madama care percepe la intrarea unui Panopticum taxa de 50 bani şi figurile de ceară din năuntru.

*

Pentru a face o operă de artă, o operă viabilă, trebuie talent, talent şi iar talent. Am zis într-adins viabilă, pentru ca dintru început să diminăm din discuţie ideea de durabilitate, atât de străină în discuţie. Adesea literaţii fac greşeala (după părerea noastră, mare) de amestecă, în cercetările lor despre creaţiuni intelectuale, întrebarea: opera aceasta rămâne? Cât timp va rămânea? Aşa întrebări sunt absolut afară din chestie. Întrebarea noastră, faţă cu o lucrare de artă, nu poate fi decât aceasta: opera aceasta *viază?* Căci, încă o dată, dacă are viaţă, aibă-o pentru azi, mâine sau pentru veacuri - ea va fi trăit, şi asta e condiţia fiinţei: viaţa, nu durata vieţii.

Mă rog, între o insectă care trăieşte o singură zi la umbra unei piramide eghiptene şi piramida aceea, care este deosebirea cea mai adâncă? Dimensiunile? Densitatea şi soliditatea structurii materiale? Durabilitatea în timp? Desigur, nu. Deosebirea cea mai adâncă între ele e că insecta e vie, iar piramida nu.

Piramida e de granit, insecta de nişte ţesuturi mucoase; insecta d-abia se vede, şi piramida e piramidală; insecra, născută azi-dimineaţă, va muri deseară; iar piramida e o veche cunoştinţă a soarelui, şi poate va sta neclintită şi rece pe temelia ei până mult după ce soarele va fi încetat a-i mai putea trimite măcar o rază de căldură şi de lumină. Da, dar piramida stă şi va sta; iar insecta va muri, însă trăieşte.

Aşa e şi cu opera de artă. Ea trebuie să trăiască, să vieze, şi, ca toate fiinţele[,] va avea şi ea o durată în timp. Nu am putea, cu toate ascea, să ducem prea departe comparaţia aceasta, fiindcă ne-am lovi de o deosebire mare care există între fiinţa propriu zisă şi fiinţa operă de artă.

E o ciudată deosebire!

Opera de artă are căpătată insuflarea de viaţă de la talent. Viaţa aceasta însă este numai latentă: pentru ca să devie patentă, trebuie concursul unei inteligenţe, unei priceperi şi judecăţi ale altuia.

Într-un sâmbure viaţa stă ascunsă vreme îndelungată, pândind, cu o răbdare mai presus de multe încercări, condiţia exterioară propice pentru ca să ţâşnească la lumină, să încolţească, să crească, să dea roade şi seminţe altele pentru o mai departe viaţă. Ceea ce sunt căldura, lumina şi umezeala pentru sământă este priceperea şi judecata omenească pentru opera talentului omenesc.

Precum un bob de grâu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii eghiptene, semănat în pământ bun, reînvie ca şi bobul cules anul trecut, asemenea o operă de artă viabilă, după o părâsire şi uitare de veacuri, reînviază iarăşi la căldura ochilor pricepuţi. Sub cazmaua lucrătorului prost, care sapă să-şi croiască un drum, sar ţăndări de marmoră; el ar merge înainte cu fapta lui distrugătoare, dacă altcineva nu i-ar opri mâna; căci fiinţa în care loveşte cazmaua doarme ascunsă, n-are încă glas să strige. Ea a adormit de când cei din urmă ochi pricepuţi şi-au întors privirile de la dânsa; dar la cea dântâi privire a altor doi ochi pricepuţi, ea se va deştepta sigur şi, cu o nouă şi întreagă putere de viaţă, va chema la dânsa o lume.

Câtă vreme n-au dormit capodopere, atârnate într-un ungher pe peretele unei taverne, înecate în fumul lulelelor proletare! Doi ochi pricepuţi le-au redeşteptat la viaţă. Se scoate, se-nţelege, din

discuţie cazul de distrucţie marerială completă. Cărţile unice din biblioteca Alexandriei, templul minunat de la Efes şi altele s-au dus de-a binele fără putinţă de reîntoarcere, ca şi boabele de grâu dintr-un lan dat pradă flăcărilor.

*

Dar să ne întoarcem la talent. Ce este talentul?

De! aceasta este nu prea uşor de spus, dar poate nu de tot imposibil. Mai întâi, nu trebuie să ne grăbim. Apoi, voi cere voie cititorului să amânăm răspunsul la această întrebare până după ce vom fi dat un răspuns la o altă întrebare, şi anume: *ce este* lipsa de talent?

Orice suflet de om, fie acesta un guşat, fie cel mai rafinat artist, are o coardă întinsă, gata să sune, aşa ca să-l mulţumească până la un grad ce s-ar putea numi fericire, la contactul unor anumite împrejurări.

Guşatul, mâhnit cine ştie de ce, moţăie seara pe prispa colibii, cu ochii jumătate închişi, cu figura gravă, care n-ascunde, poate, nici un gând. Atunci, în faţă-i se ridică încet de peste coama dealului discul lunii, iar printre prunii din grădină porneşte deodată recitativul ameţitor al privighetorii. La aceste atingeri materiale, guşatul ridică fruntea, îşi pierde gravitatea normală, deschide ochii mari la lumină, apleacă urechea şi ridică degetul către locul de unde vine cântarea, zâmbind luminos cu inefabila satisfacţie a dobitocului pe care ai nemerit să-l scarpini tocmai unde-l mănâncă: e bine - e frumos!

A sunat coarda din năuntru, şi el a auzit-o. Nu cântarea neînţeleasă a privighetorii, nu razele reci ale lunii i-au făcut mulţumirea, ci sunetul coardei din năuntru la lovirea acelora. Dar luna merge înainte pe calea ştiută, privighetoarea tace, şi guşatul adoarme, - cântarea coardei din năuntru a încetat. Poate, oare, guşatul să ne arate cu vreun procedeu intelectual cam ce a fost, nu cântecul privighetorii, nu razele lunii, ci acea cântare

misterioasă interioară care l-a mulţumit atâta? Poate, cum am zice, să ne întoarcă în afară şi nouă ceva din iritarea lui interioară, care pentru noi, oameni ca şi el, cu suflet ca al lui, este cel mai important fenomen al naturii?

Desigur că nu. Oare de ce? Fiindcă, deşi este înzestrat cu facultatea iritării aceleia, ca noi toţi, nu are darul, virtutea, ca unii dintre noi, de a o răstoarce prin procedeu intelectual priceperii altora.

Într-un cuvânt, pentru că n-are talent.

Lipsa de talent este incapacitatea de a găsi formula de comunicare intelectuală exactă a simţirii ce ne-a produs-o împrejurările materiale.

Pe această cale, deşi de ocol, credem c-am ajuns aproape de dezlegarea primei întrebări.

*

După mişcarea guşatului nostru, după fiorul de caldă mulţumire care l-a trezit din aromeală, noi am văzut destul de sigur că în sufletul omului s-a petrecut ceva minunat — ceva pe lângă care şi razele de pe coama dealului, şi cântecul din grădina cu pruni sunt ca arcuşul pe lângă sunetul vioarii, nişte simpli agenţi brutali de iritare. Arcuşul l-am văzut; coarda desigur a sunat — uitaţi-vă la figura iluminată a omului. Ce folos însă? Ea singură s-a auzit pe sine, fiindcă a sunat îngropată în adâncuri ascunse; calea de acolo până la noi este închisă; de acolo până la noi nu poate sosi cea mai mică vibraţie. Dar nouă nu ne trebuie să vedem numai vioara şi arcuşul; ceva mai mult, nu ne trebuie chiar deloc să le vedem; nouă ne trebuie să auzim sunetele coardei. Guşatul este o vioară care nu se aude, arcuşul nu e bun la nimic.

Să lăsăm dar la o parte instrumentele acestea inutile nouă şi să căutăm altele. Să alergăm la o veche vioară, a cărei binefăcătoare sonoritate e totdeuna gata să ne mângâie sufletul până în cele mai profunde şi tainice cute. Ia să vedem noi cum

răsună acest nobil instrument când îl atinge arcuşul. Ia să auzim *Sonata Lunii*! Să ascultăm!...

Ei!? Strălucit-au vreodată aşa de dumnezeieşte razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cântării acesteia?

Dar Sonata s-a terminat. Să lăsăm să se stingă dulce emoţia înaltă ce ea ne-a produs-o şi să trecem la altceva.

Într-o şcoală de mahala, se zbat claie peste grămadă o mulţime de mici cetăţeni, unul mai rău crescut decât altul, făcând un zgomot haotic. Deodată, uşa se deschide, şi D. profesor intră. D. profesor este un om foarte rău şi are un nas foane comic. Copiii râd de nasul lui Domnul; dar dânsul mai are şi o riglă în mână, şi astfel, îndată ce d-sa îşi arată nasul pe uşă, zgomotul haotic, ca prin farmec, stă înţelenit locului, întocmai ca zbuciumul talazurilor la încruntarea lui Neptun, sau mai bine ca scârţâiala unui greiere pe care-l striveşti scurt sub talpă.

E linişte acuma deplină. Ochii diavolilor joacă de pe cărţi la nasul profesorului şi înapoi. Nasul acela! Toţi îl ştiu, toţi îl admiră, toţi simt nespuse încântări privindu-l. Cât au petrecut ei cu nasul acela! astfel că nu ar putea ei singuri spune cu siguranţă ce vor simţi mai mult când, trecând în altă clasă, nu vor mai avea pe Domnul: bucuria că au scăpat de rigla lui reglementară sau părerea de rău că i-au pierdut nasul?

Aşadar, ce bine ar fi să poată — dacă s-ar putea — şi să scape de riglă, şi să păstreze minunatul nas! In adevăr, minunat! fiindcă acum îndată o să vezi, cititorule, că acest nas este ceva de o importanţă colosală, de o importanţă tot aşa de mare ca şi luna de pe cer. Cum asta? Fiindcă şi el, ca şi luna, poate fi un arcuş căruia nu-i trebuie decât o vioară bună ca să scoată o cântare uimitoare.

Toţi, toţi copiii din acea şcoală sunt încântaţi de nasul profesorului. Dar iată că unul dintre ei, jucându-se prin curte, găseşte o bucăţică de cărbune moale. Ce-i dă diavolului prin cap? Ridică binişor cărbunele de jos, merge furiş la zidul din dos al institutului, trage o linie, încă una, alta, mai şterge, rade, adaogă: e gata — un nas şi o riglă.

Atunci aleargă, strânge repede pe toţi camarazii împrăştiaţi la alte jucării
şi-i duce la o potrivită distanţă de opera de artă. Toţi rămân uimiţi în faţa ei, cu privirea ţintă. Cu cât privirile s-aţintesc mai dinadins asupra semnelor negre de pe peretele alb, cu atât acestea devin mai calde, şi cu cât acele priviri se adâncesc, cu atât urmele de cărbune înviază. Încet-încet, ele încep să mişte, se dezlipesc binişor de perete, apoi se desprind de tot. Iată-le cum pornesc din loc cu putere deplină de viaţă, cum se apropie în faţa privitorilor, cari râd, râd cum n-au râs niciodată: este Domnul! Domnul!! Acesta este Domnul adevărat!... fiindcă e numai ceea ce ne trebuie de la Domnul — el puţin ne importă - ce simţim noi la vederea lui, aceea importă, şi aceea o avem aci întreagă. Coarda din sufletul cel mititel şi rautăcios nu numai a sunat, s-a făcut şi auzită.

Şi astfel, copiii nu mai râd acuma în clasă ca mai nainte când văd pe D. profesor; nasul acela nu mai are vechiul succes; el a fost redus la importanţa lui reală — un simplu arcuş. Băieţii ard de nerăbdare să treacă ora, ca să meargă la zidul din dos; acolo e ce e, acolo se aude cântarea cea miraculoasă.

Ei! — ziceam adineaori, după terminarea Sonatei — strălucit-au vreodată aşa de dumnezeieşte razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cântării acesteia?

Vă întreb acuma, în faţa zidului mânjit cu cărbune: ei! fost-a vreodată rigla Domnului aşa de

băţoasă şi nasul d-sale aşa de comic?

*

Care va să zică, pe câtă vreme sufletele omeneşti în genere sunt iritabile la atingerea naturii, numai unele alese sunt în stare să întoarcă în afară, ca un fenomen deosebit, pentru înţelesul altora, iritarea ce au suferit-o. Toţi suntem iritabili; expresivi sunt numai unii.

Oricare ar fi materialitatea acestui deosebit fenomen, adică felul material al expresiunii, o conditie neapărată pentru ajungerea scopului ei este înţelesul uman.

Sunete, cuvinte, linii şi colori, forme — viaţa nu consistă în ele chiar, în materialitatea lor, ci în intenţiunea de a ne deştepta, prin înfăţişarea lor, un înţeles. Intenţiunea — aceasta este esenţa vieţii; expresia este numai organismul ei material.

Precum vedem, trebuie iarăşi să ne întoarcem la vechea noastră comparaţie între opera de artă şi fiinţa vie.

La fiinţa vie, organismul material este aşa întocmit, încât nici un organ în deosebi nu e independent şi n-are niciodată o funcţiune de sine stătătoare; organele au importanţă prin anumitul concurs ce-l dau pentru mânţinerea întregului complex; oricât ar fi unul chiar absolut indispensabil şi altul nu tocmai, mânţinerea întregului complex este mijlocul, scopul este viaţa; fără de dânsa, organele nu mai au raţiune de a fi; ele se desfac, se risipesc şi se topesc în largul naturii, dacă nu mai pot susţine o viaţă deosebită.

Tot aşa şi cu opera de artă.

Expresia — adică forma exterioară, organele materiale — nu are raţiune de a fi dacă ea nu face să crăiască o intenţiune.

Natura are o lege care o obligă să alcătuiască elementele aşa potrivit, încât, din echilibrul şi concursul organelor materiale, să se poată mânţinea flacăra vieţii. Atunci când natura, în zorul nepătruns al vastei sale fabricaţiuni, scoate,

din distracţie ori din pripă, o rea întocmire de organe, improprie intenţiei de funcţionare, ea se grăbeşte să spargă exemplarul, aruncă fărămăturile monstrului neviabil în topitoare, pentru ca să le toarne mai târziu într-un tipar normal.

Aceeaşi lege pentru opera de artă ca pentru fiinţe.

Dacă expresiunea formală nu poate îmbrăca potrivit intenţiunea, opera este un monstru neviabil; expresia se topeşte-n vânt, ea nu înseamnă nimica; fiindcă nu ea este scopul, ea este mijlocul, şi ca atare, în cazul acesta, nu poate servi la nimic.

Aşadar: potrivirea organelor cu viaţa, în natură — potriveala expresiunii cu intenţia, în artă.

Precum dar viaţa nu poate în natură să îmbrace decât o structură de dimensii, de proporţii şi relaţii de economie intimă, supuse imperiului necesităţii, asemenea intenţiunea artistică, pentru existenţa şi mânţinerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimen-siuni, proporţii şi relaţii de economie intimă absolut necesare.

De câte ori considerăm bine fenomenul ce-l numim viaţă, rămânem pătrunşi de un adânc sentiment de uimire. Cea mai infimă creatură este o revelare a unei infinite puteri, a unei incomensurabile şi eterne voinţe — fie acel fenomen o râmă oarbă care se târăşte lipicios pe un palmac de mocirlă în umbră, fie cuceritorul care, din înaltele zăpezi ale Alpilor, arată legiunilor de biruitori, cu degetul poruncitor, fericitele câmpii ale Italiei sclipind în razele soarelui.

Un sentiment analog ne cuprinde în faţa unei opere de artă, fie ea cât de infimă sau cât de grandioasă, fie nasul şi rigla de pe zidul din dosul şcoalei de mahala, fie *Sonata Lunii* — şi una, şi alta ne pătrunde prin revelarea unei infinite puteri, unei incomensurabile voinţe.

Şi pentru aceea, acelaşi atribut se cuvine să acordăm şi uneia, ca şi alteia dintre aceste două puteri — pe amândouă le numim egal, şi cu drept cuvânt, creatoare.

A crea — a apuca din haosul inform elemente brute, a le topi împreună şi a le turna într-o formă, care să îmbrace o viaţă ce se diferenţiază într-un chip absolut hotărât de tot ce nu este ea — aceasta este puterea naturii şi a artistului.

Şi această putere la artist o numim talent. Talentul este deci puterea de expresivitate ce o au în deosebi unii, pe lângă iritabilitatea ce o au toţi.

*

Ni se întâmplă adesea să citim o carte, să ascultăm o dramă sau să privim o pictură, şi, cu toată bunăvoinţa cu care căutăm emoţiunea binefăcătoare ce o aşteptăm de la opera de artă, emoţiunea nu ne poate prinde. Este o lungă epopee sau o povestire extraordinar de îngrijită; este o dramă de un scenariu strict şi de un lux de debitare superior; este un tablou colosal de o corectitudine de desen şi de un colorit bogat şi exact. Totuşi, impresia ce ne-o fac este cu totul lipsită de puterea zguduitoare, de virtutea emoţională.

Din contra, auzim patru versuri populare, în cari prozodia este cu desăvârşire nesocotită, rima imposibilă; vedem o scenă de clovni de o simplicitate cât s-ar putea mai primitivă, ori un cap afumat de sfânt bizantin, care şeade băţos între două coloane, - şi găsim la ele, fără multă osteneală, aceea ce nici epopeea sau povestirea, nici drama, nici tabloul, de cari am vorbit mai sus nu ne-au putut da.

Oare de ce? Fiindcă la aceste trei modeste produceri din urmă expresia materială a îmbrăcat exact o intenţiune, şi astfel operele acestea sunt viabile; pe câtă vreme la cele trei de mai sus, expresia bogată, aparatul material exterior, a fost goală de intenţie; în cazul cel mai bun, intenţia a fost prea puţin puternică în raport cu covârşitorul

aparat exterior; sufletul, dacă nu de tot nul, a fost prea mic şi organismul prea mare, ci între organism şi viaţă trebuie să fie absolută potriveală.

Într-o scenă de clowni, a cărei intenţie ar fi, de exemplu, o păcăleală puerilă, cei doi artişti întrebuinţează salturile lor, vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai întru cât ele stau în legătură necesară cu intenţia, cu păcăleala. Orice suprimare a vreuneia din părţile aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă fiecare parte e un organ necesar pentru comunicarea intenţiunii, şi prin suprimarea aceea s-ar trunchia înţelesul.

Pe câtă vreme dintr-o dramă a unui mare poet liric se por şterge multe şiruri, nu numai fără pagubă, ci chiar poate cu folos, din scena clownilor nu poţi suprima vreo parte, precum nu poţi cionti dintr-o fiinţă vie organele absolut necesare vieţii; din drama marelui poet poţi da afară foi întregi, precum dintr-o grămadă de obiecte neînsufleţite poţi separa o parte fără a le strica esenţa.

Într-o scenă memorabilă a lui Victor Hugo, nobilul hidalgo Silva prinde la fidanţata si pupila lui, mândra Dona Sol, pe doi cavaleri. Pe toţi sfinţii Castiliei şi Aragonului! Doi! Măcar unul! şi tot era prea mult! Ce face nobilul Silva, bătrânul ofensat? Credeţi că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători? Nu! El se gândeşte să-i pedepsească cu mult mai aspru: le citeste un lung discurs istoric moral, în care face lista cronologică a isprăvilor şi vitejiilor marilor lui strămoşi, a[le] căror portrete sunt atârnate în salonul unde s-au întâlnit cei doi rivali, regele Carlos şi banditul Hernani.

Aceştia stau în picioare, împreună cu femeia vinovată, şi ascultă... şi ascultă; câteodată, unul din ei cutează să facă o mică întrerupere, să zică şi el măcar o vorbă de scuză; — numaidecât, asprul Silva exclamă: „Taci, nu mă-ntrerupe!" şi-şi urmează mai departe pomelnicul.

Dar e Victor Hugo? Da. Dar versurile sunt admirabile? Fără-ndoială. Însă ce are a face? Victor Hugo e un mare poet liric, un cugetător şi mai mare, şi versurile lui sunt minunate. Astea nu împiedică drama lui să fie lipsită de viaţa pe care scena clovnilor o are. Acea scenă trăieşte, iar *Hernani* nu, şi anume, fiindcă acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă, iar din *Hernani* poţi tăia — ba chiar cu folos şi pentru dramă, şi mai ales pentru auditorul priceput — patru din cinci părţi, şi *Hernani* tot *Hernani* rămâne.

Cât n-ar caştiga, de exemplu, dignitatea nobilului hidalgo, dacă dânsul ar avea buna inspiraţie să renunţe la academicul discurs, care prelungeşte din cale afară o situaţie atât de penibilă şi umilitoare, şi pentru el, şi pentru nobilii castilani din pereţi, şi pentru publicul din sală!?

Cu cât mai mult spune el, în supărarea lui, şi tot spune, cu atât noi înţelegem mai puţin; fiindcă noi nu înţelegem o operă de artă din mult, ci din ceva, înţelegem un *ce* dintr-un *cum.* Astfel, putem de la sunete căpăta impresia luminii de lună. Cine iubeşte muzica, şi e deprins să o înţeleagă, are să vază desigur lumină la atingerea lui *sol diez* al melodiei după cele patru tacte introductive ale celebrei Sonate.

Când Othello turbă de închipuita trădare şi se plimbă de colo până colo, ca o fiară nebună, mai are vreme să ţie discursuri?

Închipuiţi-vi-l pe „stupidul turc" venind în faţa scenii, luând o poză demnă şi începând să ne debiteze o tiradă în care să enumere mai întâi toate suferinţele sufletului său şi apoi toate torturile imaginabile cu care proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona! Toate comparaţiile între starea sufletului său cu torturile Tartarului, toate blestemele retorice, toate ameninţările de lux poetic

ne-ar face să dăm din umeri şi să zicem:

„Maurul acesta nu e gelos ca un maur ce se respectă, e numai un lăudăros oriental!"

Şi din momentul acela, n-am mai purta deloc grije de soarta năpăstuitei veneţiene.

Căci, din două una: ori e în adevăr gelos până la cumplita crimă, şi atunci
n-are vreme să mai ţină discursuri, şi mai cu seamă kilometrice, şi încă în versuri distilate; ori, dacă le ţine, şi-a scos tot focul de la inimă, şi n-are să se mai potrivească, la urmă, crima deloc. Prin urmare, ori crimă fără discurs, ori discurs fără crimă.

Othello, deşi „turc stupid", o ştie bine aceasta şi, fiindcă lui crima îi trebuie, renunţă la discurs, şi foarte cuminte face.

O vorbă numai, o vorbă al cărei miez este mai substanţial decât ar putea fi conţinutul a o sută de versuri alambicate: *„Cum* să-i omor?" Atâta numai poate scoate din gâtlejul înecat de turbare: „*Cum?*" Şi din această scurtă întrebare noi vedem limpede ce tragică soartă îi aşteaptă şi pe ea şi pe el.

Da, zic unii, dar stilul francezului e unul, şi al englezului altul.

Iată greşeala mare: a confunda stilul cu maniera. Intre stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial.

*

Iată două piese de teatru, două tragedii. În amândouă avem aproape aceeaşi fabulă: doi fraţi — unul, bun, prostuţ, onest, devotat tatălui şi fratelui; celalt, rău, făţarnic, invidios, intrigant, urând de moarte şi pe tată-său, şi pe frate-său. Cel rău profită de buna-credinţă a naivului bătrân, ţese o intrigă infernală şi pierde pe cel mai mic în ochii tatălui.

Într-una din piese, horopsitul, victimă persecutată, o ia razna în lume şi fuge în pădure, unde trăieşte într-o vizuină, ca un pustnic nebun. În cealaltă, horopsitul, desperat, îş ia lumea-n cap

şi se face tâlhar de codru. Şi-ntr-una
şi-ntr-alta, tatăl lesne crezător cade la rându-i victima mişelului intrigant.

Ia să vedem acuma ce fac cu această fabulă doi artişti deosebiţi.

Unul ne aruncă înainte persoanele fabulei şi le dă drumul să facă orice vor voi ele, cum le-o tăia capul şi cum le-o îndemna inima: *să facă,* în fine, tot *ce* sunt în stare să facă.

Celălalt ne prezentă persoanele dându-le misiunea imperativă de a ne *spune cum* sunt ele.

Primul, o dată ce le-a dat drumul persoanelor sale, nu se mai amestecă deloc, nu mai face nici o presiune morală asupră-le. El nu se mai interesează de soarta lor, de succesul sau pieirea lor: le lasă-n voia întâmplărilor, aşa cum le-a făcut Dumnezeu, să-şi împlinească fiecare scrisul ei.

Cel d-al doilea, din contră, e foarte gelos de soarta persoanelor lui: o singură clipă nu le slăbeşte; se ţine pas cu pas de ele. Le ocroteşte, le persecută, le laudă, le critică, le admiră, le ajută să iasă din încurcătură, să răspunză la enigme, să dezlege şarade, le recompensează şi le pedepseşte.

Dacă, la cel dântâi, doi inşi se ceartă şi cât p-aci să-şi verse sângele, el se dă cuminte la o parte, lăsându-i să-şi împarţă părul cu furca. În cazul analog, cel d-al doilea, după ce că-i pune cu dinadinsul să se certe, apoi tot el se amestecă de-i împacă; ba, ori ajută pe cel mai slab ca să covârşească puterile celui mai tare, ori, dacă este mai simpatic acesta, îi mai dă ajutor pe dedesubt, ca să-l zdrobească pe acela cu desăvârşire. În fine, bietele persoane, bune-rele, cum ar fi, în loc să *facă* necontenit ce i-ar îndemna firea lor, sunt osândite să *spună* mereu aceea ce le suflă autorul. S-ar putea zice că persoanele acelea, dacă în adevăr ar exista, şi-au găsit beleaua cu introducătorul lor în faţa lumii.

Într-un cuvânt, la persoanele celui dintâi artist, avem o continuă confirmare a vieţii; iar la ale celui

d-al doilea, un torent continuu de afirmări exterioare, fără vreo confirmare interioară.

Oricine, credem, a înţeles că am vorbit despre Glocester cu fiii săi şi despre bătrânul Moor cu Franz şi Carol.

Vorbeam de stil şi manieră. Iată — la cei dântâi e stil; la cei din urmă, manieră.

*

Cine înţelege ce este arta, orice i-ar spune aşa-numitele sentinţe fără apel ale opiniei publice, nu se va putea un moment amăgi asupra deosebirii fundamentale dintre stil şi manieră.

Să încerc a ilustra această propoziţie.

Vedeţi colo, pe câmp, în revărsatul zorilor, o umbră cenuşie... Este un om... poartă la subţioară un baston ori cine ştie ce, discret aplecat spre pământ. Vedeţi-l... Cu ochiul umbrit de pălărie, ţintă-nainte, caută să apuce o cât mai largă zare. Uitaţi-vă ce stângaci păşeşte, cum se furişează de domol şi de sfios, cum evită orice pas precipitat, orice zgomot, orice atitudine ameninţătoare care ar trăda cumva vreun gând rău.

Dar, ia să ne întoarcem privirea în partea astălaltă, între zarzavaturi. Iată o altă apariţie. Foarte încruntat, un uriaş cu mânile întinse-n sus, ţinând în dreapta un toroipan ridicat. Priviţi-l cum stă mândru şi ţeapăn, hotărât să zdrobească pe oricine s-ar apropia... Poartă o legătură enormă pe cap şi e drapat ca un suveran african în vestminte bătătoare de departe la ochi. Ce grozavă înfăţişare!

Ce este acea umbră cenuşie din câmpie? Ce este băţul pe care-l ţine aplecat la subţioară? Ce este în capul de sub pălăria aplecată bine pe ochi? Băţul e o puşcă, şi-năuntru-i moartea; sub pălărie e un gând limpede şi rău. Umbra aceea stângace şi sfioasă este un dibaci şi îndrăzneţ vânător. Vai de prima victimă pe care o va întâlni! cu cât mai târzie va fi întâlnirea, cu atât mai vrăjmasă şi mai socotită lovitura!

Ia să vedem acuma şi pe voinicul fioros care păzeşte zarzavaturile. Ia să avem puţin curaj. Să ne apropiem binişor de el, să vedem ce are să facă... Iată că nu face nimica... Ne lasă să-i luăm din mână toroipanul de scaiete, ne îngăduie să-l dezbrăcăm de vestmintele lui pompoase, să-i smulgem de pe cap turbanul de paradă... Acum l-am despuiat de tot. Ce am aflat oare dedesubtul groaznicului aparat? — O cruce de prâjină cu braţele-ntinse, legate cu un crâmpei de funie de tei, purtând în vârf drept cap o veche oală spartă... Era un popondeţ!

Ce ageamii trebuie să fie păsărelele ca, de veacuri după veacuri, să se mai sperie de aceeaşi oală spartă, de aceeaşi cruce de prăjină, de acelaşi primitiv artificiu!

Exact acelaşi lucru se petrece şi în artă.

Ce ageamiu trebuie să fie spectatorul sau cititorul care nu ştie să caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă, şi care cască gura cu bună credinţă în faţa unui torent de afirmări fără o picătură de confirmare, — confundând astfel maniera cu stilul!

*

Un tânăr de umilă extracţiune, vagabond muritor de foame, om de un temperament exaltat şi de un spirit de tot excentric, dar o inimă excelentă în fond, se înamorează din vedere, la o procesiune regală, de Regina — nu de regina nu ştiu care... de Regina Spaniei! Nebunul are curaj să înfrunte sentinelele, să sară noaptea zidurile parcului regal ca să depună, pe banca unde stă de obicei Regina, bucheţele de nişte flori cari a aflat el că-i plac cu deosebire strălucitei adorate. E un amor smintit, mortal!

Nebunul are noroc să ajungă, printr-o intrigă de curte, aproape de strălucita adorată, să devie prim-ministru al unui rege care vecinic lipseşte de lângă Regina, umblând la vânătoare. Ce face înamoratul nostru?

Credeţi că-şi dă măcar osteneala să aibă o întrevedere mai de aproape cu femeia, care e foarte dispusă să nu-l trateze cu prea multă răceală? Aş! Lasă amorul pe altă dată şi se apucă cu dinadinsul să stârpească abuzurile celorlalţi miniştri. Într-o şedinţă solemnă, prinzându-i cum se ceartă la împărţeala jafurilor din averea regatului, le face o grandioasă morală patriotică, maltratându-i în vreo două sute cincizeci de versuri. Precum declama, când l-am văzut întâia oară, că are să moară pentru Regina, aşa declamă acuma că nu se lasă nici mort până nu va regenera finanţele compromise şi administraţia coruptă ale Spaniei.

A înţeles cititorul că vorbim de *„ce pauvre ver de terre amoreux d'une étoile",* celebrul lacheu al lui Don Salluste, mirificul Ruy Blas, care, ministru atotputernic, în loc să bage-n fundul pământului de viu pe infamul intrigant, cum îi era mai uşor decât a se şterge la nas, i se dă acestuia legat de mâni şi de picioare, numai şi numai de hatârul autorului!

Poftim acuma de ce s-apucă eroul nostru! Când era lihnit vagabondul, sărea zidurile castelului, sfâşiindu-şi în ţepele de fier carnea slabă de foame şi primejduindu-şi de mii de ori o viaţă păcătoasă, numai ca să aducă iubitei lui floricele. Acuma, e ministru magnific, şi numai o uşe secretă îl desparte de femeia adorată, şi totuşi, nu vrea s-o deschiză, fiind ocupat să dea consiliului de miniştri flori de retorică.

*

A! sfântă retorică!

Cu multă pietate mi-aduc aminte de savantul *Cours français de Rhétorique,* prima ţâţă de la care am supt laptele ştiinţei literare.

Minunată carte! şi ce bucurie mi-a făcut să aflu că principiile şi metoda bătrânului meu curs francez, în a nu mai ştiu a câtea ediţie, şi, de astă dată, în limba noastră maternă, hrăneşte şi astăzi, tot aşa de bine ca pe vremuri, inteligenţele

tinerelor generaţiuni de la noi, cari-şi închină viaţa lor frumoaselor litere.

Din acest curs bătrân, dar totdauna verde, al cărui imperiu nu i-l poate uzurpa nici o inovaţie, am învăţat şi învăţăm nenumăratele feluri de stiluri — stilul... clar, concis, pompos, uşor, măreţ, simplu, sublim, pateric, larg, ornamentat, chiar înflorit şi alte multe. Tot dintr-însul am învăţat ce sunt figurile sau tropii, cum se cheamă luarea totului drept parte şi a părţii drept totul, a omului drept locu-i, a locului drept omul şcl., în fine, toate subtilele deosebiri formale între sutele şi miile de feluri a se exprima ale omului.

Toate stilurile le putem învăţa din savantul meu curs francez, afară numai de unul singur, — dar poate că de acesta nu simt încă nevoie tinerele noastre generaţiuni de literaţi.

Era o excelentă şcoală de croitorie cursul meu cu deviza clasică *le style c'est l'homme,* unde am învăţat să croiesc fel de fel de haine, să le cos, să le brodez, la nevoie să le cârpesc, să le repar şi să le scot petele; dar unde niciodată n-am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate şi deosebite vestminte; şi, necunoscând muşteriul, senţelege că n-am învăţat nici cum se ia măsură. Am învăţat croitoria fără a mă gândi o clipă că este o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva.

Aşa, când am ajnns şi eu calfă şi am voit să lucrez pe seama mea, când mi-a venit şi mie un muşteriu, o idee, să-mi ceară o haină ca să se poată prezenta în lume, am pus mâna aiurit în grămada de vestminte, şi am trântit în capul blond şi buclat al unui copilaş de prinţesă o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechin şui o largă purpură imperială, iar pe umerii mândri ai unui tânăr Cesar, o cazacă pestriţă de paiaţă cocoşată.

Şi le-am dat drumul în lume aşa, şi lumea, care judecă pe oameni dupăvestminte, cum spune înţeleptul Nasr-ed-din-Hogia, a dat de pomană

copilaşului prinţesii, s-a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tânărul meu Cesar l-a fluierat şi huiduit!

Ce succes!... De ce?

Fiindcă un singur stil a fost uitat savantul meu curs francez să mă-nveţe, unul singur - stilul potrivit, tocmai acela care-mi trebuia, singurul care se poate numi stil.

Nu e decât unul.

Nu ştiu cine a zis odată în glumă că e foarte uşor să faci o statuă. Nu-ţi trebuie decât o stană de piatră; în sânul ei, tocmai în mijloc, stă închis un Apollo, ca un miez viu care aşteaptă să crape coaja lemnoasă. Ei! n-ai decât să o spargi tu şi să dai drumul captivului... Iei o daltă şi un ciocan, şi scobeşti la o parte,
încet-încet, ţandără cu ţandără, învelitoarea de prisos, şi Apollo apare victorios şi strălucitor. Bagă numai bine de seamă să nu-ţi scape dalta şi sa atingi miezul.

Acum poţi să scoţi pe Apollo păzind turmele şi luminând pe ciobanii primitivi ai Tesaliei, conducându-şi carul, învingând şarpele ori cântând pe lira cu şapte coarde după jertfirea cutezătorului satir; poţi să scoţi deci un Apollo simplu, maiestos, fulgerător sau sublim - asta e chestie de stil.

- Dar bine, zic eu, care am învăţat pe de rost cursul francez de retorică; eu ştiu în câte feluri poate să mi se arate fiul Latonei, stilurile toate le cunosc, decât numai un lucru nu ştiu: cum să-i fac statua.

- Dacă nu ştii, du-te de-nvaţă, îmi răspunde glumeţul meu, şi vei vedea (dacă vei fi fost chemat să poţi învăţa) că nu-ţi trebuie deloc să cunoşti toate stilurile; îţi trebuie să cunoşti numai un stil — stilul potrivit, care le încape pe toate spre a se putea potrivi, după nevoie, la orice intenţiune.

Aşa că aceea ce cursul francez îmi spunea că erau deosebite stiluri, nu erau decât variaţia de atribute ale unuia şi aceluiaşi stil, atribute cari

trebuiesc ţinute în dulap închise, şi îmbrăcate numai la nevoie. Nenorocire aceluia ce va greşi haina; acela va păţi ce am păţit eu când le-am dat drumul în lume prinţişorului, arlechinului şi Cezarului schimonosiţi.

*

Până să ne reîntoarcem la cercetarea stilului, câteva digresiuni fără disciplină cred că nu strică.

Noi ştim că, dintre toate fenomenele, acele ce ne interesează mai mult pe noi, oamenii, sunt mişcările sufleteşti ale omului. Un spirit paradoxal ar putea îndrăzni să spună că sunt două lumi întregi, două universuri. O picătură de rouă limpede ce cade din înălţimile senine, în drumul ei către pământul din care a fost sorbită-n sus, reflectă din pereţi-i tot văzduhul larg. Ceea ce, de la pereţii acestei infime sfere reflectoare, este fără margini în afară, se adânceşte-n năuntrul ei, afundându-se iarăşi fără margini. Acolo, în strâmtul fund, ca şi afară-n larg, sunt iarăşi toţi sorii, toţi luceferii, toate stelele şi calea robilor. De la pereţii ei în afară, o nemărginită lume, — o altă nemărginită lume înăuntru; margine nu e în afară şi oriîncotro; asemenea în năuntru, d-a-ndăratele şi oriîncotro, margine nu e.

Aşa este şi sufletul omenesc, ca bobul de rouă: o infimă oglindă sferică cu conştiinţa absurdei adâncimi proprii — în afară-i şi-nainte-i, oriîncotro, infinitul mare; în năuntru şi d-a-ndăratele, infinitul mic. Între aceste două infinituri, între aceste două lumi, e o ciudată şi grozavă deosebire: pe când infinitul mare este ideal, deşi palpabil, infinitul mic este singurul real, deşi impalpabil. Căzând din înălţimi, oglinda de rouă, în drumul ei, schimbă perspectiva interioară după punctele liniei sale de cădere: asemenea şi sufletul nostru, în trecerea-i, schimbă în adâncimile sale lumea din năuntru după schimbările lumii din afară.

Câţi stropi de rouă între cer şi pământ, atâtea oglinzi mişcătoare şi atâtea ceruri; asemenea, câţi oameni, atâtea suflete şi t0t atâtea lumi.

Şi iată dar de ce, mai mult decât tot universul cel mare ne interesează universul cel mic; fiindcă, cu cât cel dântâi se-nalţă şi se depărtează tot mai mult de noi, cu atât cel d-al doilea se adânceşte şi ne pătrunde; unul se-ntinde, celălalt se strânge; unul *este,* celălalt *suntem* — *estele* acela e o idee numai, acest *suntem* ni-i singura realitate posibilă.

Aşa, pentru înţelesul omului nu-i nimic mai important decât înţelesul omului, fiindcă, prin comunicarea înţelesului la înţeles, realitatea se potenţează. Infinitul palpabil, dar ideal, se adânceşte în oglinda sferică şi devine infinitul impalpabil, dar real. Dar oglindit acuma dintr-o oglindă într-alta? O a doua adâncire, o altă lume şi mai impalpabilă, dar cu atât mai reală. Să luăm două oglinzi sferice: soarele uriaş se strânge în adâncimile uneia ca un punct; din cea dântâi, acest punct se adânceşte încă o dată în a doua, şi când a ajuns ca vârful acului de albină, atunci aruncă în focarul de reflexie cea mai intensă lumină şi căldură.

Toate aceste schimbări, toate aceste raporturi — între infinitul mare şi infinitul mic, şi apoi între acesta, devenit la rându-i mare, şi cel d-al treilea, care-l potenţează la rându-i — au totdeauna măsuri fatale din cari nu se iese. Fie oglinda imperfect sferică, neregulată, deformată, burduşită, oricum colorată, ea îşi va păstra ca atare un mod totdeuna acelaşi de oglindire — totdeauna va fi un echilibru, un chip constant de raporturi între *ce* şi *cum* se oglindeşte.

Dar unde ne ducem cu atâtea ciudate digresiuni fără disciplină? Ne depărtăm prea tare de obiectul vorbirii noastre, de stil... Din contra, iată că am ajuns tocmai la dânsul.

Precum stropul de rouă cade, cade mereu, căutând odihnă, asemenea, căutând odihnă, trece,

mereu trece sufletul omului. Şi el e o oglindă sferică, vecinic în mişcare, rotindu-se pe axa ei şi mergând prin spaţiu ca şi corpurile cereşti. Schimbând mereu punctul de perspectivă, echilibrul nestabil şi un chip constant de raport între *cum* şi *ce* oglindeşte îi sunt neapărate ca să poată oglindi.

Pentru aceasta, — pentru a putea păstra echilibrul, — trebuie atât în rotirea, cât şi în mersul său, să stăpânească ritmul pornirii iniţiale, ale cărui faze de accelerare sau domolire, de odihnă sau de precipitare să se facă gradat şi oblu, iar nu smucit şi zdruncinat, pentru ca să nu ne strice oglinda fără a-şi putea îndeplini menirea... Numai aşa poate comunica, la rându-i, limpede imaginile ce le primeşte din afară unei alte oglinzi similare, cu care în treacăt se-ntâlneşte în această scurtă plimbare prin lumina vieţii.

Ritmul — iată esenta stilului.

*

Mişcările lumii imprimă şi sufletului nostru mişcări corespunzătoare, şi, între aceste două serii de mişcări, raporturile trebuiesc să fie de un chip totdeuna constant; fără de acesta, echilibrul nestabil, de care am vorbit, nu s-ar putea mânţine, iar înţelesul nostru, prin urmare, ar deveni imposibil.

Când ne aflăm în faţa unei lucrări de artă, fenomenul mişcării noastre sufleteşti se îndoieşte. Sufletul nostru este solicitat la o îndoită legănare şi, deci, cu atât mai necesar devine echilibrul nestabil, cu atât păstrarea chipului constant de raporturi mai indispensabilă.

Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează, fară un moment de repaos, un preludiu haotic fără soluţiune. Toate tonurile majore şi minore, toate modulările posibile şi imposibile, cari n-au secret pentru dânsul, le perindează pe simţitoarele clape, şi toate după nişte fatale legi, pe cari el nu le poate călca

niciodată dacă nu voieşte să spargă minunatul instrument. În acel preludiu el îşi cântă sieşi, senţelege şi se place pe sineşi.

Dar iată că un mititel gnom se furişează sub coatele maestrului. Printre degetele titanului, cari toate joacă de colo până colo pe complexa claviatură, mititelul îşi vâră şi el mânile: nemereşte deschizăturile şi, atingând şi el cu dibăcie clapele, fără să supere câtuşi de puţin, în fuga jocului, degetele marelui maestru, suprapune seriei de acorduri ale preludiului haotic o melodie care, fiindcă e rezultanta acestuia, se potriveşte cu acesta, e realizarea lui posibilă şi raţională.

Ce cuminte, ce dibaci, ce înzestrat şi meşter mai ales trebuie să fie gnomul pentru ca să poată face fără greş un minunat *tour de force!*

Ei! sufletul meu e orga misterioasă; titanul, care preludează fără un moment de repaos până ce orga pierde puterea de a mai scoate măcar o notă, este lumea; iar gnomul eşd tu, tu, poetul, tu, artistul.

Ia seama bine, gnomule! Ia seama bine la tonul precis, la înţelesul adânc, la ritmul susţinut al preludiului titanic, şi improvizează-ţi în consecinţă melodia clară. Mai ales, fereşte-te nu cumva să atingi degetele foarte simţitoare ale maestrului tău acompaniator, care, necăjit că i-ai deranjat lucrarea proprie, s-ar răzbuna pe tine, făcându-ţi cântarea ta, printr-un magistral acord ţinut, monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Te povăţuiesc, dacă eşti ageamiu, nu-ţi încurca mâinile pe o claviatură aşa de sensibilă, printre degetele unui aşa de statornic şi absolut maestru.

Când din sufletul meu, care e legănat vecinic de mişcarea lumii, tu, poet sau artist, voieşti să scoţi un acord nou, nu trebuie să uiţi că eu nu te pot asculta, te arunc departe sau fug departe de tine dacă te-ncerci la ce nu poţi bine, dacă mă sileşti să-mi stric echilibrul nestabil şi astfel să-mi poticnesc înţelesul.

Care va să zică, gnomule, dacă asta ţi-este datul tău; dacă tu, improvizatorul, eşti legat de acompaniatorul cel mare, cu care sufletul meu are legături înainte de sosirea ta sub coatele lui, atunci improvizaţia ta melodică este în esenţa ei roaba acompaniamentului. Numai inventivitatea melodică este a ta; liber eşti să-ţi alegi tonul, acordul şi momentul când să intri şi tu cu mânile tale pe claviatură; liber eşti să construieşri, pe seria eternă de acorduri ale preludiului, infinite jocuri, după generozitatea şi temperamentul fantaziei tale; toate însă trebuiesc să nu iasă din ritmul lui. Aminteri, fie cât de torturată ca structură, cât de variată ca forme, cât de bogată ca întorsături, cântarea ta va fi monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Când, în valurile de acorduri pe un ton, lente şi solemne, ale preludiului, tu vei nemeri alt ton şi vei precipita mersul melodiei tale; sau când, pe o cascadă precipitată a lui, vei voi să te opreşti ca să faci o fioritură *ad libitum,* vei fi un gnom prost, care nu poate fi ascultat decât în bătaie de joc, şi care merită luat de ceafă şi aruncat cu dispreţ departe pentru îndrăzneala şi prostia lui, — fiindcă a avut neomenia să intervie cu un *charivari* în sublimul preludiu.

Acea dibăcie de a-ţi strecura cu o potrivită mişcare, în mersul preludiului etern, potrivita ta invenţie melodică de câteva tacte, acea virtuozitate este aceea ce numim stilul.

*

Un autor ne povesteşte istoria a doi prieteni, fraţi de cruce, cari se ceartă, se duşmănesc, se bat si se omoară peintru — o femeie, se-nţelege.

E o veche poveste; nu face nimica însă: daca povestitorul va fi un artist, o vom asculta încă o dată cu plăcere, precum ascultăm totdeuna un cântec din copilărie, numai să fie bine executat - lucrurile frumoase nu se-nvechesc niciodată.

Să vedem.

Artisul ne arată mai întâi ce legături strânse erau, încă din şcoala primară, între cei doi prieteni, Petru şi Paul; cum niciodată nu s-a dezminţit devotamentul şi stima unuia pentru altul; cum unul a scăpat de la moarte pe altul cu primejdia vieţii sale proprii şcl... Dar iată că Petru, care iubeşte foarte gelos pe o femeie, Tincuţa, începe a avea bănuieli în privinţa lui Paul.

Femeia e o femeie ca toate femeile cuminţi: ea nu e nebună să lupte a risipi bănuielile lui; ba, prin zâmbete cu două înţelesuri, prin protestaţii intenţionat stângace, prin lacrime ostentativ picurate, hrăneşte sistematic acele bănuieli. Femeia îşi cunoaşte bine arta: un bărbat, cu cât teme şi bănuieşte, cu atât e mai uşor de stăpânit. Ea ştie că un prietin bun al bărbatului care o iubeşte este totdenna o mare primejdie pentru imperiul ei: o ruptură între cei doi prieteni, îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de pacinică şi neturburată stăpânire. Pentru a ajunge la acest triumf, femeia are un arsenal întreg dc arme; le poate rupe fără succes pe toate, afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuţa începe să vorbească cu Petru numai şi numai de Paul: Paul în sus, Paul în jos; Paul e drăguţ, glumeţ, spiritual, nostim, *charmant.* Petre cam începe să ţâfnească. Dar iată, intră Paul: Tincuţa nu poate stăpâni un strigăt şi o mişcare de mulţumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voie să plece: trebuie neapărat să dejuneze cu ei. La dejun, Petru ceartă slugile, cât p-aci să dea cu farfuria-n cap jupânesei, pe când Tincuţa şi Paul râd şi povestesc fel de fel de nimicuri. Seara, la masă, ea regretă că nu l-a poftit şi pe Paul. N-are poftă de mâncare şi stă pe gânduri, cu privirile pierdute; bate toba repede cu degetele pe masă; oftează; se scoală; e nervoasă; plânge tam-nisam fără să poată spune de ce. Apoi se culcă şi adoarme sughiţând. În fine, un cortej întreg de simptome

alarmante. Peste noapte, se zvârcoleşte sub opresiunea unui vis urât; geme, dă un ţipăt, şi Petru aude clar, printre dinţii ei care scrâşnesc, un nume... Grozav!... „Ah! Paul!"

Soarta lui Paul e hotărâtă acuma. Petru a mai avut cu amicul său oarecari mici împunsături; de astă dată, ruptura trebuie făcută cu toată pompa.
Se-ntâlnesc. Petru, foarte-ncruntat, îl invită, ca după vechiul lor obicei, să bea o bere împreună într-un colţ discret, pentru că are „să-i spună ceva"... Acuzări categorice şi violente de o parte... protestări de nevinovăţie de alta; şi, vorba înfierbântându-se:

„- Mişelule! Trădătorule!... pentru femeia mea...

- Neghiobule! pentru o..."

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba-n mână, o ridică dasupra frunţii vechiului său prietin şi... Câteva punte...

Şi?... şi?... zic eu în culmea neliniştii.

„Trebuie să spunem (urmează autorul) că Petru era una din acele naturi pasionate cari poartă în adâncul sufletului lor mai multe motive de turburare decât le poate da lumea de afară: ele sunt ca marea. Priviţi-o sub cerul senin, sub pâcla apăsătoare a ecuatorului, când nici o suflare cât de uşoară nu adie dasupră-i, priviţi-o cum începe-a fierbe; clocoteşte, se umflă, se ridică uriaşă; se zbate, se smacină, tot mai tare şi mai tare, tot mai iute şi mai iute, vasta anarhie a talazurilor peste talazuri! Am omorât zeii! e mort Neptun! n-are cine să le mai înţelenească cu o singură-ncruntare, cu un singur semn. Uitaţi-vă ce zbucium satanic din chiar senin! Ascultaţi mugetul acesta zguduitor de ceruri! Corăbier, nu-ţi pierde vremea, atât de preţioasă pentru mântuirea sufletului tău! lasă sforile velelor şi închină-te: adâncul te cheamă nerăbdător! Uraganul năprasnic e în culme! Cine? cine l-a pornit cu aşa grozave porunci? Marea însăşi. Ea se chinuie din propriul şi profundul ei neastâmpăr. Iată sufletul omului pasionat..."

- Ce frumos stil! ce minunat! zici d-ta. Iată un model de stil pompos, grandios, sublim.

- Mărturisesc, răspund eu, că n-am prea citit de mult un curs de retorică. Poate că în retorica d-tale oficială aşa lucru să se numească stil sublim; să-mi dai însă voie să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta...

- Cum?

- Stilul prost.

- Ce? Dar ăsta e stilul tutulor poeţilor celebri, ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu...

- Poate şi al lui sfântul Ion Gură-de-Aur, tot cum zic eu rămâne.

- Dar de ce? nu-nţeleg.

- Tocmai fiindcă nu-nţelegi... Dumneata ai uitat se vede că, pe câtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatârul unei uzate şi banale comparaţiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într-un colţ discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată dasupra frunţii închipuitului său rival. Dumneata nu bagi de seamă, pentru că eşti distras, că cei doi vechi prieteni sunt osândiţi să mai stea mult în aceeaşi atitudine, ca grupul lui Canova, Teseu răpunând pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vreo treizeci de pagini de digresiuni, cari se numesc, în critica modernă, *analiză psihologică.*

- Dar atunci, vrei să reduci novela la proporţiile unui simplu fapt divers de ziar, şi romanul la forma strictă a unui raport de agent poliţienesc.

- Ba nicidecum; dar plimbă-mă pe mare la vreme şi cu socoteală. Toate priveliştile mării şi toată banala d-tale ingeniozitate de a-mi compara chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îţi sunt gratuite, şi mie chiar nule. Eu voi s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul... Mă smulgi de lângă el printr-un marafet uzat; îmi opreşti brutal o mişcare pornită; mă plimbi pe la ecuator, pornind artificial o altă mişcare, de un ritm disparat, şi, pe când eu port grije de soarta lui Paul, înghesuit într-

un colţ strâmt, d-ta cauţi a mă face să plâng soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu? Ce e capul meu, să te joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toţi pereţii, lovind-o când cu mâna, când cu piciorul? Auzi d-ta! pentru ca să-ţi numesc sublim stilul, d-ta să-ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, şi o berărie, drept Labirintul, să confund pe Petru cu Teseu şi pe Paul cu Minotaurul!

Ei, nu! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim;
îl numesc altfel.

*

Ţi-aduci aminte, cititorule, de frumoasa poveste bătrână? Un socru avea doi gineri, unul cărămidar şi altul zarzavagiu. Fetele moşneagului se rugau la Dumnezeu — una, să plouă din destul, ca să la crească mari zarzavaturile, alta, să fie secetă, ca să li se zbicească mai degrabă cărămizile. „Două sunteţi într-o casă, a zis bătrânul, şi nu vă mai poate Dumnezeu împăca!" Aşa e lumea noastră, ca fetele acelea, peste putinţă de împăcat, pentru că are deodată nevoi diametral opuse: câştigul şi mulţumirea unuia esre paguba si contrariarea altuia.

Iată minunata invenţie a tiparului.

Ce n-ar putea spune un retor, un poet despre binefacerile descoperirii lui Gutenberg? Dar ea a dat umanităţii oarbe lumina ochilor! dar ea a rupt lanţurile sclaviei! ea a ridicat din uitarea şi părăsirea seculară seminţii ce păreau blestemate la vecinic întuneric şi nenoroc, chemându-le la dignitatea vieţii istorice! ea a îmblânzit fiarele pustiilor! ea a consfinţit Libertatea, Egalitatea şi Fraternitatea! ea a întronat şi apără drepturile sfinte ale omenirii şi ale omului! Mă rog, ce n-a făcut?

Dar eu nu sunt nici retor, nici poet, ca să m-aprinz aşa, din chiar senin, de entuziasm pentru

invenţia tiparului, şi spun d-a dreptul, fară nevoie de punte de exclamaţie, că ea a fost un mare noroc pe de o parte, dar pe de alta şi o mare pagubă. Acestei invenţii, e adevărat, îi datorim o însemnată parte a progresului material, prin dezvoltarea ştiinţei, prin împrăştiarea multiplă şi repede a cunoştinţelor pozitive; dar tot aşa de adevărat este că pe calea artei literelor, invenţia tiparului nu numai că n-a făcut vreun mare bine, dar a făcut chiar serioasă stricăciune. Iată cele două fete aşa de greu de împăcat ale moşneagului: a plouat din belşug — castraveţii uneia au crescut mari şi frumoşi, dar s-au fleşcăit cărămizile celeilalte.

Invenţia tiparului a dat naştere unei colosale erori, anume: a făcut pe oameni să crează că literatura este o lucrare de utilitate pipăită, că arta literelor este o necesitate imediată pentru societatea umană, că este menită să aducă foloase imediate, practice şi pozitive.

Aşa, s-a confundat cântecul fără folos cu o reţetă de leac sigur, s-a confundat floarea inutilă cu rodul util. Toată lumea s-a pus cu furie pe cultura florilor; n-a rămas palmac de pământ neînflorit, şi turma omenească, dând năvală în vasta livede, s-a apucat să pască cu nesaţiu la flori — flori, flori şi iar flori.

Aşa, nu se mai ştie astăzi deosebi floare de floare; toate sunt bune de păscut: laptele-cucului, ca şi rara floare a alunului, trandafirul de Siras, ca şi floarea scaietului de pe marginea drumului. Şi nu e gură care, rumegându-şi ce a păscut, să nu aibă mica sa exclamaţie de mulţumire ori de dezaprobare, în orice caz de afirmare a competenţii, sensibilităţii şi autorităţii gustului său personal... Asta-i bună! excelentă! îmi place! asta n-o înţeleg! asta nu are gustul destul de picant! Asta trebuia mai coaptă! asta e veştedă! asta e numai pârguită!

Şi asta se cheamă vastitatea literaturii moderne şi popularizarea artei literelor; toţi o cultivă, toţi o

pasc, toţi o rumegă.

Aşa, s-au născut stilurile infinite, şi şcolile, şi autorităţile, şi curentele, şi modele, şi reputaţiile. Aşa, precum se zicea odinioară că, pe faţa pământului, nu e o clipă fără o moarte şi fără o naştere, putem zice astăzi că nu e o clipă fără născutul a două flori şi păscutul a trei.

Din vârful munţilor şi până-n fundul văilor, sfârâie roatele tipografiilor fără minută de odihnă, vărsând clăi de flori pentru turma rumegătoare, şi tot nu-i pot birui teribila poftă de mâncare, cu atât mai nepotolită cu cât procesul digestiunii este mai zadarnic şi mai fără folos de hrană: o simplă iritare de funcţiuni fiziologice fără urmă de câştig pentru organism — sacâz morfolit şi murdărit degeaba în bale.

De aci, rezultă apoi că florile rare, cari trebuiau să înfrumuseţeze livedea, se pierd înăbuşite în belşugul vast al bumienilor, cari trebuiau plivite şi distruse. De aci, rezultă că atunci când vrei o floare, de la care, ca om cuminte, ceri ce poate să-ţi dea floarea, frumuseţe si miros, iar nu gust şi hrană, trebuie să te-ntorci la câteva glastre vechi de-acasă; în livede e foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să găseşti ce-ţi trebuie.

„Coetera desiderantur", astea sunt cuvintele cari ţin loc de *„sfârşit"* după ultima fraza neisprăvită a operei clasice, ce ne-a rămas, din nenorocire, trunchiată. *Coetera desiderantur!* precum se doresc braţele pierdute ale Venerii, precum se doreşte restul grupului. Unde e tânărul şi uşuratecul Paris? unde e nobilul braţ care primea mărul? unde o fi *coetera* acelea, magistrala încheiare a lui Tacit?

- A! vezi? tiparul! Daca ar fi fost tiparul, îmi zice cineva, nu ai mai dori-o, pentru că ai avea-o.

- Ba nu, răspunz eu; deloc.

Fără tipar, am avut-o, o am măcar până la *coetera desiderantur, şi* mă mulţumesc cu atâta, cu tot regretul pentru cele pierdute. Dar dacă era

tiparul, o pierdeam toată: floarea se pierdea, cufundată pentru vecie în vastul noian al buruienilor. N-am încredere în judecata mea până într-atâta, şi cu atât mai puţin în a altora, încât să crez că, dintr-un ocean imens de buruieni, mi-ar putea denunţa o floare nobilă înecată în umbra deasă.

Aşa, încă o dată, rezultatele tiparului pe calea practică şi utilă sunt incontestabil fericite; pe calea frumoaselor litere, însă, ele sunt nenorocite: pe calea dântâi ne ajută să găsim la sigur; pe cea d-a doua ne face desigur să pierdem.

*

Dar ce are a face invenţia tiparului cu cestiunile estetice? Are mult a face, şi despre aceasta s-ar putea scrie mai multe de câte pot încăpea într-un cadru strâmt ca al notiţelor de faţă.

Oricât ar fi cineva de înaintat în vederile politice, oricât ar crede că, numai din ridicarea necontenită a nivelului intelectual şi moral al unei societăţi, şi numai din treptata egalizare a condiţiilor de trai al indivizilor, poate rezulta ordinea ideală a statului şi culmea de înflorire a speţei umane, — trebuie să recunoască un lucru, că niciodată nu se vor egaliza puterile şi virtuţile particulare ale indivizilor. În lumea viitoare, în lumea pe care cel mai extrem utopist o poate visa, vor fi diferenţe de închipuire, de judecată şi de gust de la individ la individ.

Cel mai extrem utopist nu şi-ar putea, credem, închipui o lume compusă din indivizi absolut deopotrivă la spirit, o lume în care toţi indivizii să fie egal de talentaţi sau lipsiţi de talent, egal de inteligenţi sau egal de proşti. Mai înţeleg să nu crează cineva că la un moment dat domnul Voltaire poate fi mai de spirit decât toată lumea; oricine, care se simte singur zicând *noi* decât zicând *eu,* are dreptul să se mândrească de concursul anonim ce el îl dă lumii ca să o facă mai de spirit decât celebrul bărbat. Dar ceea ce n-ar fi de înţeles ar fi

să-şi închipuie cineva o vreme când, în toată lumea, fiecare să aibă tot atâta spirit ca domnul Voltaire.

Aşa, fiind, talentele, mai mult sau mai puţin numeroase la un moment dat, vor fi în lumea aceasta vecinic nişte excepţiuni; asemenea, şi cei ce le vor înţelege acele talente vor fi iarăşi nişte excepţiuni mai mult sau mai puţin frecuente; totdeuna, însă, imensa majoritate a lumii va fi compusă din oameni normali, cari nu văd cu gândul decât până în vârful nasului, şi văd cât le trebuie. Generaţii după generaţii de imense majorităţi se vor strecura fără să lase în urma lor ceva deosebit una pentru gândirea alteia; cu păstrarea patrimoniului de gândire şi cu continuarea speculării lui, vor fi însărcinaţi totdeuna numai câţiva, un foarte restrâns număr: aceia vor însemna cultura şi progresul lumii întregi, aceia vor putea să dea un înţeles altul continuităţii speciei umane decât al continuităţii altor speţe animale.

Şi pentru acestea, ei trebuiesc, în afară de tot ce e vanabil, local şi trecător, să penetreze în lumea aceasta, adică în raportul dintre ea şi om, ceea ce este constant, general şi vecinic.

Trebuie să înteleagă dar orişicine ce grea e sarcina acestor puţini, — sarcina artiştilor şi gânditorilor, — si cum trebuie ea să se îngreuneze cu cât mai multe generaţiuni se succed, pentru că, cu cât mai târziu e venit artistul sau gânditorul în lume, cu atât îi trebuie mai multă originalitate şi mai mare putere de concepţie pentru a covârşi capitalul din ce în ce sporit de gândire umană, şi pentru a găsi forma nouă.

Ce se-ntâmplă de când cu tiparul?

Frumoasa sarcină a gânditorului sau artistului gaseşte mijlocul de răspândire şi de păstrare sigur în această minunată invenţie, e prea adevărat; dar de aci a rezultat zadarnica şi pernicioasa închipuire că orişicine, numai

buna-voinţă să nu-i lipsească, se poate înscrie voluntar în rândurile nobilei falange, din momentul ce arma s-a găsit. Orice cap sec, orice minte săracă, şi, ce e asemenea rău, orice om cu bun-simţ sau exemplar de duzină a renunţat la onorabila stare de simplu fiu şi apoi de tată de familie, pentru a juca un rol distins în umanitate. Toţi fiii şi taţii din milioanele de duzine au înţeles pe semenul lor mai bine decât pe un altul, şi astfel s-au ridicat de jos legioanele de moralişti generoşi, poeţii şi criticii umanitari şi şarlatanii ideologi, mistici, simbolişti, naturalişti şi profeţii sociologi etc., cari au înecat în valurile lor zgomotoase glasul a doi-trei inşi aleşi de sus, aiurind mintea lumii întregi, ce nu s-a prea arătat de astă dată să aibă mai mult spirit decât domnul Voltaire.

Şi n-are a face invenţia tiparului cu arta literelor? Dar pe toate foile de papirus şi pe toate fâşiile de pergament nu s-a făcut atâta artă în două civilizaţii antice întregi câtă se face într-un an numai pe hârtia de la Letea!

*

Şi acum să ne întoarcem iar la talent.

Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e sa-i tăgăduiască talentul de care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda şi cu stima nu vei ajunge să mulţumeşti pe un om lipsit de talent atâta cât îl poţi mâhni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atâta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor pe cât se va irita de critica sau indiferenţa unui singur amator.

E ciudat. Omului înzestrat cu adevărat talent îi este absolut indiferentă judecata altuia despre operele sale; el are atâta încredere în puterea lui de expresie, încât, şi când se aude lăudat, şi când se aude criticat, în faţa şi a aplauzelor, şi a bârfirilor, şi a indiferenţii, el îşi râde în barbă, sigur fiind că foarte rar îl poate pricepe cineva mai bine şi-l poate apreţia mai exact decât se pricepe şi se

apreciază el însuşi. Din această siguranţă rezultă nealterarea personalităţii adevăratului artist, cu toate stăruitoarele păreri multiple şi varii ale criticei şi ale amatorilor; din această neclintită încredere în sine rezultă neîncovoiarea lui la vreuna din mode, particularitatea susţinută a stilului, dispreţul pentru gustul contimporanilor şi, prin urmare, pentru o *manieră* simpatică acestora — manieră care i-ar garanta un succes facil — şi dispreţul pentru orice imitaţie a vreunui model anterior sau contimporan. În fine, pentru adevăratul artist, opinia publică nu există mai mult şi nu-i poate inspira mai multă consideraţie decât animalele fabuloase.

Rareori, foarte rare, adevăratul artist va asculta cu oarecare încredere părerea cuiva în privinţă-i. Acea părere trebuie să fie îndelung încercată de el până să capete autoritate. De aceea, îmi pare atât de ridicul amatorul care tam-nisam îşi dă artistului părerea sa asupra cutărui sau cutărei lucrări a acestuia — fie că-i găseşte cusururi, fie, mai ales, că o admiră.

Dar ia să vedem pe omul care-şi închipuie a avea un talent pe care nu-l are. Pentru el opinia publică e suverană. El, după ce dă la lumină o producere, umblă zi şi noapte să strângă sufrajele amatorilor cari, toate, pentru el sunt valabile; cele cari-l aplaudă îl încântă; cele cari-l condamnă îl amărăsc. El discută bucuros cu oricine despre producţia propriului său talent, şi, atribuind lipsa de admiraţie numai şi numai nepătrunderii, e gata totdeuna să facă amănunţite explicaţiuni asupra operii sale. Părerile altora despre talentul său sunt o hrană de carc el nu se poate sătura oricât s-ar îndopa; aşa, dacă nu-l admiri, măcar batjocoreşte-l; dacă nu-l aplauzi, măcar fluieră-l; dă-ţi însă numaidecât o părere. Consideră-l orişicum, numai consideră-l: el n-are încredere în sine, şi astfel, sufletul lui, care mereu şovăie, are nevoie de o proptea, fie aceea într-o parte sau în alta.

După părerile pe cari le adună de prin toate răspântiile, el îşi modifică judecata despre propriile lui produceri; după curentele opiniei publice, îşi face o programă; după succesele obţinute de alţii, îşi croieşte o manieră ce i se pare sigură. Şi astfel, deşi sunt atâta de rare-n lume talentele originale, avem atâţia artişti! Pentru aceea, toate fenomenele, atât cosmice, cât şi sufleteşti, cărora le-a fost dat un curs valabil de către un talent oarecare, ajung foarte curând demonetizate prin năvălirea valurilor de falsificări.

Aşa s-a întâmplat cu frumoasa antiteză a „trandafirului cu spinul"; aşa a ajuns dezgustătoare tânăra „Primăvară" şi nesărate dulcile zile ale lui mai; aşa, luna, mai întâi, din luminoasă ce era, a ajuns întunecoasă ca „un glob de aur", pentru ca, mai apoi, „stăpână a mării", să fie cu desăvârşire compromisă.

Tot aşa şi cu libertatea, cu patria, cu amorul, cu pesimismul şcl... stilul omului de talent a fost considerat de mulţimea secăturilor numai în partea lui externă. Acestei părţi externe fac ele greşeala să-i atribuie succesul talentului, şi acestei greşeli datorim potopul producerilor de manieră în arte şi-n litere.

*

Îl prinde sau *nu-l prinde* — iată două expresiuni populare românesti foarte ciudate, în cari încape tot înţelesul frumosului: în ele se cuprinde tot ce poate cineva spune asupra artei, asupra talentului şi stilului.

Vedem într-un teatru de stat un actor vechi şi experimentat, cu o reputaţie consacrată de întreaga opinie publică, jucând un rol imponant. Tot ce se cheamă aparat teatral e întrebuinţat cu o perfectă pricepere şi dibăcie după regula strictă a şcoalei — costum, plastică, declamaţie. Omul îşi pune toată bunăvoinţa, se repede, se-nţepeneşte maiestos, ţipă, sforăie, ori sare, ţopăie, face toate contorsiunile şi strâmbăturile, după cum rolul e

tragic sau comic — în zadar, ne lasă reci; pentru ce? — pentru că nu-l prinde.

Pe câtă vreme, colo, în circul ambulant, tăbărât pentru câteva zile în mijlocul bâlciului, vedeţi pe acest nenorocit clown, cu făina groasă lipită pe sudoarea feţii, cu atât mai zdrenţeros şi mai murdar, cu cât prin acoperişul sfâşiat al circului inundă de toate părţile lumina soarelui. Domnişoara, prima şi ultima călăreaţă de forţă a companiei, dă târcoale în arenă pe veteranul ei armăsar alb, care numără atâtea succese. Clownul îi face o curte stăruitoare, urmărind-o în toate mişcările. La un moment, curtizanul găseşte prilej s-o ciupească de braţul ei foarte roşcat, care n-ar fi pierdut mult din admiraţia publică dacă era îmbrăcat. Atunci mândra călăreaţă îi trage un bobârnac în nas, care pocneşte ca un pistol; apoi numaidecât dă o biciuşcă bătrânului armăsar, şi dispare în galop. Indrăzneţul pedepsit a căzut, şi clasica băşică a făcut ecoul nasului; înamoratul se ridică şi pleacă orbit, ţinându-se de amândouă părţile lovite, plângând şi strâmbându-se într-un chip oribil. Râsul publicului e irezistibil: l-a prins.

Aşa e în toate artele, dar absolut în toate.

Iată pe bulevard o statuă enormă. Marmora e de preţ şi figura pe care ne-o înfăţişează este a unui bărbat ilustru. Este o operă foarte scumpă a unui artist de mare reputaţie. Ilustrul răposat e înfăţişat în postura unui orator care salută cu modestie publicul, pe când acesta, entuziast, îi încoronează un discurs superb cu aplauze unanime şi prelungite. E o operă de execuţie, cum ar zice amicul meu Gion, *impecabilissimă.* Asemănarea cu răposatul este izbitoare, deşi, se-nţelege, tipul e idealizat; în fine, o operă fără cusur. Toare bune: şi postură, şi asemănare, şi idealizare, şi orice pofteşti; dar - nu-l prinde pe răposatul deloc.

Iată însă că găsesc în grădina marelui om, la Moşi, cu cinci bani, un popă de turtă dulce. Minunatul părinte! e aşa de cuvios — cu barba şi

sprâncenile lui albe de zahăr, — cu ochii lui, două cofeturi albastre de colivă, îndreptati în sus, către cer, ca si cum ar invoca iertare pentru pâcatele oamenilor răi şi zavistnici, — cu dreapta ridicată, gata a blagoslovi ca un mucenic pe cel care are să-l mănânce! E de turtă dulce părintele, nu de marmoră; e ieftin de tot, şi de o execuţie *pecabilissimă;* dar n-ai ce-i face — îl prinde.

Pe o pânză de respectabile dimensiuni, vedem o intrare triumfală a unui strălucit împărat — oameni de arme, burgheji, popor, figuri alegorice etc., o splendidă punere-n scenă. E o compoziţie magistrală şi savantă. De la vârful pintenilor până la vârful penelor, totul e studiat cu scumpătate; nici o aluniţă istorică nu lipseşte de pe vreo figură, fie chiar alegorică, şi toate chipurile acelei multiple lumi sunt penetrate de solemnitatea circumstanţei. Ceva mai mult: minunata pânză poartă iscălitura unui artist pe care opinia publică l-a consacrat — Makart... Toate bune, dar numai de un lucru e păcat: de la impunătorul împărat ţeapăn pe calul lui tot aşa de ţeapăn şi până la cel din urmă dobitoc din mulţime — pe nici unul nu-l prinde.

Pe câtă vreme ia să vedem acest alt triumf. Iată un căţel, un *Dackl,* care a căpătat premiul întâi la concursul primei internaţionale expoziţiuni canine, şi care, încărcat de coroane, trece printre toţi concurenţii de speţa lui cu o legitimă mândrie suverană *(Fliegende Blätter,* no. 2.646, pag. 148). Toţi îl privesc cu deosebite sentimente, de la invidia cea mai vânătă până la cea mai sinceră admiraţie, pe când el, abia plecându-şi ochii, aproape închişi de fumul gloriei, înaintează încet şi măreţ. Iată un triumf... Sunt nişte câini, e adevărat; e un desen pe o pagină mică, semnată de un caricaturist obscur, A. Roeseler — dar pe toţi îi prinde.

Aşa e şi-n arhitectură, aşa şi în muzică. Înşiră cât pofteşti colonade după colonade; aşează-le dasupra domuri şi domuleţe; îngrămădeşte

pretutindeni decoraţii; întrebuinţează zece contrabase, opt tromboane, patru tobe mari şi patru sute de voci — degeaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi-n literatură. Toarnă sute de mii de versuri ori de rânduri de proză; cântă toate stelele, luna, soarele, patimile, nimicnicia, eternitatea — degeaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi-n filosofie şi-n critică. Clădeşte cele mai trans-ce[n]dentale, cele mai profunde şi mai nalte tractate, cu tot aparatul posibil de erudiţiune; combină cele mai ingenioase teorii despre artă, artă pentru artă, cu tendenţă, cu teză, cu sau fără mai ştiu eu ce — degeaba, dacă nu te prinde.

Tot aşa şi în teatru. Poţi pune să declame pe toţi eroii generoşi, toţi martirii extatici, toţi intriganţii mizerabili, toate femeile sublime ori infame, toate închipuitele împrejurări ce pot rezulta din ciocnirea patimilor şi caracterelor omeneşti, — degeaba: dacă nu te prinde, *nu te prinde.*

*

Rezumând cele de mai sus, zic: condiţia esenţială a operei de artă este insuflarea pe care nu i-o poate da decât talentul. Fie de orice şcoală, de orice gen, de orice dimensiune şi proporţie, aibă tendenţă sau nu, urmărească sau nu vreo teză — dacă e insuflată de un talent, opera va fi şi va trăi, puţin importă cât: o clipă, un veac, ori mai multe. Oricât va fi trăit, daca a trăit e destul. Între a nu fi şi a fi, e o nemărginire, faţă cu care deosebirile de durată a fiinţelor sunt reduse la nimic.

POLITICĂ ŞI CULTURĂ

Principiul naţionalităţilor este o inovaţie politică a veacului nostru, pe care noi, popoarele mici, nu o putem aplauda cu prisos. Acestei inovaţiuni, inspirate de cea mai înaltă echitate din partea statelor mari, se datoreşte existenţa statelor mici deja independente. Astfel, fizionomia unei importante regiuni a continentului s-a schimbat într-o jumătate de secul ca prin minune. Părinţii noştri ne spun prăpăstii de necrezut despre starea vieţii publice în tinereţea lor, parcă ne-ar povesri lucruri de acum cinci sute de ani; oameni încă tineri îşi aduc bine aminte de vremea copilăriei lor, când nu se pomenea de drumuri-de-fier şi când numai două-trei *oraşe* din ţară erau luminate în centru cu lumânări de seu şi cu opaiţe de păcură. Acum, în urmă, un împărat venerabil ne face onoarea unei vizite oficiale, şi nu-i vine să-şi crează ochilor când vede înfăţişarea strălucitoare a tânărului stat român; iar state mai bătrâne şi puternice nu-şi stăpânesc expresia unei făţişe invidii faţă cu succesele noastre.

Asta e bine; asta dovedeşte netăgăduit eficacitatea principiului naţionalităţilor pentru propagarea civilizaţiunii. Experienţa făcută cu tânăra Românie va fi desigur un îndemn pentru diplomaţia europeană să urmeze mai departe cu aplicarea acestui roditor principiu, şi întrucât priveşte pe celelalte mici naţionalităţi rămase încă fără stat particular.

Dar, ca toate principiile, şi acesta de care vorbim are un mic inconvenient, neglijabil fără-ndoială, însă destul de caracteristic pentru a merita să fie constatat. Constatarea aceasta ne va desluşi oarecum un fenomen ciudat în viaţa noastră publică, anume, lipsa aproape completă de producţiuni literare şi artistice de seamă.

În genere, statele au fost rezultatul necesar al societăţilor omeneşti. Societatea a fost rădăcina vie din care a iesit ca un rod specific statul; ea a fost temelia pe care el s-a clădit potrivit. Societăţile s-au dezvoltat pe calea materială, morală şi intelectuală, după aptitudinile şi apucăturile lor de rasă, după condiţiile pământului lor şi după energia cu care au putut conserva şi apăra câştigurile lor de orice fel. Din mersul treptat al acestei dezvoltări au rezultat încet reformele politice, prefacerile relaţiilor între statul cu aşezăminte de formă fixată şi societatea mergând mereu înainte.

Între deosebitele aptitudini ale societăţilor, mai ales una este care ajută foarte mult la dezvoltarea statului, adică la întărirea şi prosperarea puterii publice — aptitudinea politică.

Cucerirea bunurilor naturale, perfecţionarea păstrării şi prefacerii acestora, înmulţirea schimbului lor prin cultivarea ştiinţelor şi artelor utile; apoi expresiunea monumentală a gândirilor, concepţiunilor şi simţirilor intime şi sociale prin cultivarea literelor, artelor frumoase şi filozofiei — cu un cuvânt, tot ce constituie patrimoniul civilizaţiei, ridicat la cea mai înaltă treaptă şi ajutat totodată de o vitejie tot aşa de clasică şi de uimitoare ca şi geniul ei, nu i-a fost de ajuns unei societăţi, poate cea mai strălucită între toate, pentru a-şi constitui, măcar în culmea înfloririi sale, un stat câtuşi de puţin durabil, necum covârşitor. Şi cât a fost de mare acea societate o vedem asta peste veacuri de la dispariţia ei, şi o vor vedea încă veacurile uimite şi dominate de spiritul ei fără seamăn, de concepţia ei magistrală, de operele ei cari-şi bat joc cu mândră linişte de puterea lui Cronos.

Se poate deci o societate măreaţă fără stat puternic; dar stat fară societate — mai greu. Într-o vreme, Alexandru Machedon, pornind din dreapta Adriaticei către răsărit şi înaintând ca un vârtej luminos, bate pe mintoşii greci, nimiceşte pe

trufaşul Darie al perşilor, îngenunche la supunere pe marele Por-împărat de la Indii şi străbate triumfător Asia şi Africa, poruncind să se ridice de la Indus, pe drumu-i, si până la templul lui Amon din intrarea pustiului Saharei, şaptezeci de cetăţi. Tot în aceeaşi vreme, de-a stânga Adriaticei, spre apus, mica republică a Romei începe a cuceri cu lupte îndărătnice peninsula italică.

De o parte, către răsărit, un om cu câţiva soţi, fără o societate, făcea în cincisprezece ani o împărăţie uriaşă; pe de altă parte, câtre apus, o societate întemeia încet-încet un stat. Praful nu s-a ales de împărăţia lui Alexandru în câţiva ani; iar mica republică a crescut mereu până ce a ajuns cea mai formidabilă si mai durabilă împărăţie din câte au stătut şi poate vor mai sta vreodată pe pământ.

*

Noi, ceştia chemaţi grabnic la viaţa de stat prin instaurarea principiului naţionalităţilor, ne găsim astăzi, şi fireşte trebuie să fim mândri de aceasta, cam în situaţia lui Alexandru Machedon - am zis *cam,* fiindcă este o mică deosebire: pe câtă vreme vârtejul produs de acesta a fost extensiv, vârtejul nostru este intensiv; cum am zice, Alexandru a ameţit o lume ca trombele şi ciclonii călători, iar noi ne ameţim singuri ca dervişii învârtitori.

Fireşte. Statul tânăr, înfiinţat după împrejurări, are nevoie grabnică de o societate. Statul improvizat, în loc de a fi forma de echilibru al forţelor sociale la un moment dat, caută să fie fondul şi izvorul născător al acelor forţe. De unde statul ar trebui să fie rezultatul natural al societăţii, ne pomenim că societatea trebuie să fie produsul artificial al statului. Statul improvizat, simţind că păşeşte în gol, are nevoie numaidecât de un razim pe ce să-şi pună piciorul; îi trebuie neapărat o societate, pentru liniştea lui, pentru asigurarea faţă cu el însuşi că existenţa lui are o raţiune mai temeinică decât norocul, poate necredincios, al câtorva momente. Neavând, aşadar, pe cine să-i

impună lui reforme, se gândeşte el mereu la dânsele; neavând o societate care să-i ceară ceva după nevoile ei, închipuieşte el nişte nevoi sociale cărora le decretează pe dibuite satisfacerea. El tot speră şi nu oboseşte a spera că va face să rezulte de la dânsul o societate.

Trebuie să mărturisim că statul acesta are aci o sarcină titanică, însă, deocamdată, nu chiar imposibilă. Cucerirea bunurilor naturale, perfecţionarea păstrării şi prefacerii acestora, multiplicarea schimbului, toate acestea cu stăruinţă, cu răbdare, cu autoritate brutală când nu merge altfel, se pot decreta şi înfiinţa. O imitare metodică a modelelor şi formulelor existente în lumea civilizată, cum am zice, o contrafacere mai mult sau mai puţin dibace a aparatului material, poate da rezultate similare dacă nu egale, adesea destul de fericite. Cum am zis, sarcina statului pe terenul aşa-numitului progres material este titanică; dar comunicarea, astăzi aşa de comodă, cu civilizaţiunea societăţilor înfloritoare uşurează mult acea sarcină. Fabrici, mine, căi ferate, poduri, vapoare, baloane, armată, fortificaţii — se prea poate: modele sunt destule, formulele gata şi contrafacerea e totdauna sigură de aplauze. — Europa e un vast teatru cu o mai vastă clacă: ar fi prea simplu acel ce dă o sută de ace cu gămălie să nu aplaude pe cel de la care ia în schimb o baniţă de grâu. Fireşte că e mai minunat şi merită mai multă admiraţie acel ce înghite o sută de ace de gamălie fără nevoie decât acel ce de foame mănâncă o baniţă de pâne.

Unde însă sârguinţa statului de a înfiinţa în pripă o societate devine nu imposibilă, ci chiar de-a dreptul absurdă, este pe terenul moral şi intelectual. Statul poate decreta şi face să se execute încă trei poduri pe Dunăre, treizeci de vapoare pe mare, trei sute de mii de armată şi aşa mai departe; asta se poate; dar artă, literatură, filosofie!... Pentru aceste producţiuni ale spiritului

omenesc trebuie — ceva mai mult decât un stat politic — o societate aşezată de pe vremuri.

O aşa societate, în urma prefacerilor politice din Europa în secolul acesta, nu o avem. La noi n-avem azi decât o strânsură de lume din ce în ce mai mare, mai împestriţată şi mai eterogenă. Această strânsură de năvală, care-şi schimbă fizionomia în fiece zi, care n-are nici o nevoie mai presus de cele individuale, care nu poate avea o tradiţie, şi, prin urmare, în nici o împrejurare unitate de gândire şi de simţire, este departe de a fi ceea ce se înţelege prin cuvintele „societate aşezată". Lumea aceasta se aseamănă cu un vast bâlci, în care totul e improvizat, totul trecător, nimic înfiinţat de-a binelea, nimic durabil. În bâlciuri se ridică barace şubrede, pentru timp foarte mărginit, nu monumente durabile, cari să mai rămână şi să folosească şi altora decât acelor ce le-au ridicat. Artă, literatură, filozofie – astea sunt monumente pe cari nici nu poate, nici n-ar avea de ce, să le ridice o lume cum e cea de astăzi la noi.

*

Faptul că la noi statul este aproape totul si societatea aproape nimica are o consecinţă foarte păgubitoare pentru cultivarea chiar întâmplătoare a artelor şi literelor.

E adevărat, după cum am spus, că, în loc de societatea aşezată şi-nchegată, n-avem decât o lume de strânsură, care îşi schimbă în fiece zi fizionomia, care nu poate avea porniri mai presus de cele strict utilitare, care nu poate avea tradiţie nici unitate de gândiri si de simţiri.

Cu toate astea, această lume de strânsură mişună aci dasupra unui element etnic hotărât. Sub tot acest Babel, există o limbă românească, care-şi are geniul ei; sub toată această vultoare vecinic mişcătoare, există un popor statornic, care-şi are calităţile şi defectele lui specifice, bunul lui simţ, o

istorie plină de suferinţe, nevoi, simţiri şi gândiri proprii.

De ce, din straturile acestui popor, nu s-ar putea ivi din când în când unele inteligenţe deosebite, cari să dea expresie monumentală acelor nevoi, simţiri şi gândiri proprii? De ce, chiar din lumea de strânsură de aşa diverse provenienţe, care mişună dasupra poporului, nu s-ar găsi arareori şi individualităţi de o provenienţă mai aleasă şi mai nobilă, care să se însufle de la acele nevoi, simţiri şi gândiri ale poporului, şi, pătrunzându-se de geniul acestuia, să-i ilustreze frumoasa limbă? De ce se-ntâmplă aşa de rar în literatură, căci de artele celelalte nici vorbă nu poate fi, o producţie de seamă?

De ce? — Am spus-o de la început. Statul are aci greaua sarcină de a forma o societate. Pentru îndeplinirea acestei sarcini, el are nevoie de un puternic aparat politic, pe care trebuie să-l susţină şi să-l întărească în fiece moment. El cheamă la sine toate inteligenţele, şi niciodată n-are destule; orice inteligenţă trebuie absorbită în această vastă întreprindere a statului.

De aci rezultă importanţa exclusivă a politicii la noi: viaţa noastră publică nici nu are o altă arenă. Un cap'd'operă, un monument, presupunând că ele ar răsări aşa ca prin minune din pământ, n-ar avea puterea să mişte câtuşi de puţin spiritul public, absorbit cu totul de rezultatul unor alegeri parţiale din cine ştie ce provincioară. Are publicul cap să mai citească un roman, să mai privească o pictură, să mai asculte o tragedie când încă nu se ştie dacă d. cutare sau cutare mai rămâne sau nu în minister?

Câte inteligenţe frumoase şi cu adevărată vocaţie artistică n-au fost înjugate la carul politicii, pentru care n-aveau vocaţie deloc? Poate că nici una din acestea, multe, puţine câte le avem, n-a scăpat de acest jug, singurul care garantează sigur vreun succes şi bogat şi onorabil.

Dar statul, deşi absoarbe pentru aparatul său politic toate inteligenţele remarcabile — şi, în lipsă de remarcabile, se mulţumeşte chiar cu mai puţin, — înţelege bine că, voind să improvizeze o societate, nu-i ajunge numai progresul material. El simte că-i trebuie, ca decor de rigoare, măcar semnele exterioare, aparenţele unei mişcări intelectuale. Atunci încep decretele absurde: instituţiuni şi şcoli de artă, pensiuni si gratificări la liceraţi şi la artişti, premiuri academice şcl., şcl. Statul încurajează nu numai cultura rasei cavaline, încurajează şi cultura artiştilor şi literaţilor. El nu se mărgineşte a institui ferme-model şi pepiniere de viţă americană, el instituie şi teatre, şi conservatoare de artă. Si se va dovedi astfel că din pământul mănos al României răsar şi cresc şi talentul artistic, alături cu morcovul, şi geniul literar, alături cu varza, şi spiritul critic, alături cu brojba, şi că, precum se poate aclimata pe acest pământ viţa americană, aşa se pot aclimata şi aptitudinile artistice.

Şi acelaşi stat nu vede, sau se preface că nu vede, cum că toate inteligenţele şi talentele de seamă nu-i sunt de ajuns pentru aparatul său politic, darmite să-i mai rămână şi pentru activitatea extrapolitică, pentru cultivarea literelor şi artelor.

Astfel, cine rămâne la noi să cultive exclusiv litere sau artă?

Ori tineri, cari nu au nici vârsta a fi utilizaţi în viaţa publică, şi au încă vreme să facă încercări puerile, aşteptând înrolarea lor în aparatul politic; ori un cap lipsit cu desăvârşire de sensul practic şi utilitar; ori — mediocrităţi, quasi inteligenţe, pseudotalente, ciurucuri sociale, cari sunt fericite a aduna de la banchetul strălucit al vieţii publice firimituri şi resturi de sosuri, în formă de mititele diurne ori sinecure, premioare, gratificaţii şi altele.

Dacă am avea o societate, cum avem şi un stat — o societate care să simtă nevoie de literatură şi

de artă — aş vrea să văz: statul ar mai putea sa smulgă pentru aparatul său politic toate inteligenţele şi talentele?

*

De aici rezultă plângerea nedreaptă pe care noi, românii, o facem aproape în toate zilele cu atâta uşurătate. Când vedem că vreo instituţie nu merge bine, nu-şi aringe scopul sau nu prosperează, atunci n-avem decât un strigăt: Nu merge! pentru că şi în această instituţie se face politică. Dacă nu s-ar amesteca politica, ar merge. Cum vrei să meargă dacă şi aci se amestecă politica?

La prima vedere, ar părea că e drept.

De exemplu, se înfiinţează o instituţie savantă cu anumite scopuri de cercetări şi de studii ştiinţifice. Numaidecât pun mâna pe această instituţiune oamenii politici. Aceştia, se-nţelege, neavând în vedere decât interesele politice, au să le subordoneze acestora scopurile declarate ale instituţiunii. Nu va mai fi vorba în rândul întâi de studii şi de cercetări, ci de rezultatele mai mult sau mai puţin favorabile pe cari partidul respectiv le poate trage, pe cale bugetară, ori pe calea satisfacerii micilor ambiţiuni personale, din mersul acelei instituţiuni savante.

O altă instituţiune se fundează; aceasta nu mai este savantă, ci artistică. Se fac cheltuieli însemnate, se clădeşte un strălucit stabiliment anume, care este înzestrat cu mari sacrificii din partea statului şi comunei. Se-ntâmplă şi cu aceasta ce s-a întâmplat şi cu cealaltă. Interesul artistic rămâne secundar, interesul politic biruie. Oamenii politici nu pot lăsa neexploatat nici acest colţ rezervat artei dezinteresate: instituţiunea artistică trebuie să le cadă pe mână, pentru ca să o întrebuinţeze şi pe dânsa, ca o armă mai mult, în scop de partid.

Atunci, ce se-ntâmplă? Se-nţelege că nu se poate face nici ştiinţă, nici artă cumsecade în ţara asta; care va să zică, numai politică!

Si iar începem cu tânguirile.

Cum o să meargă daca şi aci se vâră politica?

Ei, iată: tânguirea asta, după părerea mea, este absolut nefundată.

Da, politică... Dar ce poftiţi?

Statul cheltuieşte cu instituţiuni savante sume destul de respectabile. Savanţi — da, slavă Domnului — nu prea avem, ca să facă ştiinţă serioasă, afară de onorabile excepţii. Atunci, vă întreb: pentru ce a mai cheltuit statul să fundeze instituţia, şi pentru ce mai trece cu sfinţenie paragraful ei în fiecare buget? Degeaba? Încai, daca nu se face ştiinţă, să se facă măcar politică, ca să dăm barem iluzia lucrului.

Se clădeşte un mare stabiliment artistic, un teatru, de exemplu. De ce? fiindcă un stat modern are, între alte organe de cultură, şi astfel de stabilimente. Ei? cauţi artişti — ia-i de unde nu sunt. Îţi trebuie literatură — nu există. Îţi trebuie public — publicul nu vine la exhibiţiile d-tale. Ce-ţi mai rămâne de făcut în această clădire, pentru care ai vărsat sume colosale şi unde ai să cheltuieşti anual paragrafe anume? Nu-ţi rămâne alta decât să faci măcar politică.

Eu crez că, în loc să ne învinuim şi să regretăm că facem în toate şi oriunde politică, din contră, ar trebui să ne pară bine şi să ne aplaudăm că o putem face aşa de bine oriunde şi în toate.

Ce folos ar fi, neputând face ştiinţă şi artă, să stăm cu mânile-n sân fără să facem nimic. Încai să facem politică! Şi, slavă Domnului, cred că nu o facem rău.

NOTIŢE RISIPITE

EXIGENŢE GRELE

Sunt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos de orice critică, iar altele la nivelul criticei. Se-nţelege că vorbim nu despre părerile pe cari un autor le emite. Acestea pot fi admisibile sau nu, onorabile sau detestabile, generoase sau infame, puţin importă; e vorba de felul cum ele sunt aşternute, de puterea concepţiei şi de înălţarea de spirit a autorului.

Vecinic ideile şi principiile lui Machiavelli vor fi denunţate de unii ca infame; cât lumea, însă, nu va-ndrăzni cineva să critice opera marelui om ca putere de concepţie, ca operă de spirit. În felurite opuscule, în nenumărate cuvântări, mulţi mărunţei, curtizani ai naivităţii mulţimii, vor detesta principiile şi părerile lui; nici prin gând, însă, nu va cuteza vreunul să-i apreţuiască sau să-i despreţuiască opera ca atare; iar aceşti curtizani, marii şi mărunţeii doritori de a stăpâni, începând cu Frederic cel Mare şi isprăvind cu cel din urmă agent electoral de mahala, nu vor lipsi, mai ales ei, conştient ori instinctiv, să urmeze cu scumpătate lapidarele poveţe ale ilustrului florentin, pe cari le ponigresc pe faţă, urmând şi-n aceasta tot o povaţă a lui.

Cine oare, nefiind de-a dreptul caraghioz, va cuteza să spună că celebrul secretar, în afară de tendenţele şi părerile lui, nu ne-a lăsat un cap'd'operă incomparabilă? Iată o lucrare mai presus de orice critică — o lucrare aşa-numită clasică. Exemple altele ar fi de prisos, cred eu; o întreagă listă a producerilor geniale nu ne-ar duce mai departe; ba chiar ar fi neplăcut să fac, după vechile calapoade încă la modă, paradă ridiculă de erudiţiune într-o simplă noţită literară.

La al doilea fel de produceri intelectuale, ca şi la cel dintâi, importă puţin părerile, principiile sau tendenţele autorului. Pot fi foarte generoase; pot fi

aşa de morale şi de umane, încât autorul să meargă drept în rai, căci le-a debitat numai; dacă opera ca atare, în afară de ele, nu e decât o platitudine incomparabilă, atunci autorul fără-ndoială e un om mai presus de orice laudă, dar desigur opera stă mai prejos de orice critică.

De al treilea fel sunt producerile comparabile si, deci, criticabile. Acestea sunt ca animalele inferioare, asupra cărora este permisă vivisecţiunea în interesul ştiinţei, mai înalt decât orice morală şi milă. Autorii acestor produceri sunt gânditori puţin mai rasăriţi din mulţimea cu care a umplut Dumnezeu lumea. Ei, cu un chip mai deosebit şi mai interesant, pot să spună adevăruri mărunte, fărămituri de adevăruri mari, şi fac astfel omenirii, incapabile să priceapă de-a dreptul un geniu, serviciul de tâlmaci.

În comerţul intelectual al speţei, ei se-nsărcinează să joace între marii cugetători şi publicul cel mare rolul micilor debitanţi stabili sau ambulanţi, după capitălaşul lor, după tarabă sau tolbă — carte, cărticică, revistă, gazetă şcl.

Se-nţelege că la micul debitant marfa este mai mult sau mai puţin trezită, câteodată mai bine păstrată, adesea cam stricată, dar totuşi e o marfa destul de bună pentru muşteriul care la izvorul cel mare al bogăţiei nu putea ajunge, şi care poate găsi aci la-ndemână. A! dar nu! muşteriul este cu atât mai exigent şi mai capriţios cu cât e mai puţin deprins la gustul lucrului. Întrebaţi pe orice biet lipscan: o să vă spună daca pe cea mai pretenţioasă aristocrată bătrână n-o împacă mai uşor decât pe o tânără mahalagioaică ageamie.

Acesta este rolul teribil al muşteriului mic: să torturezepe micul debitant... Şi să vezi critică de amănunte! atât mai multă autoritate cu cât mai puţină pricepere, atât mai multă imperturbabilitate cu cât mai puţină siguranţă. Muşteriii vor: unul să fie lucrul colea mai aşa, altul, din contra, dincoace mai aminterea; pentru unii sunt prisoase tocmai

acolo unde alţii constată lipsuri; calităţi se par unuia defectele ce izbesc pe altul, şi de-a-ndăratele. În fine, câţi muşterii, atâtea capete şi tot atâtea, fireşte, pretenţii şi exigenţe. Ba mai mult: unuia şi aceluiaşi singur azi îi place aşa, mâine aminterea, şi-n fiecare zi altfel.

Se-nţelege că într-un târg cu obiceiuri statornice de pe vremuri, cu tradiţiuni de autoritate, cu deprinderi de gust dezvoltat încet-încet şi normal, acest fenomen, cu toată diversitatea capetelor, va fi mai puţin bătător la ochi decât
într-un târg de curând ridicat, cum sunt cele americane şi altele. Aci au năvălit şi năvălesc pe apucate strânsură şi adunătură, fără egală deprindere de gust, fără continuitate şi unitate de tradiţie şi de nevoi publice, şi care schimbă, la fiecare câţiva ani, şi moravuri, şi legi, şi deprinderi, şi costume, ca şi unele speţe inferioare care leapădă la zăstimpuri pielea din vârful botului până-n sfârcul coadii.

În târgul de vremi statornicit, micul debitant ştie ce marfă caută, ştie ce trebuie muşteriului cunoscut şi credincios: ba îi merge chiar înaintea nevoilor; chiar i le provoacă, cunoscându-i firea şi gustul. Dar într-un târg improvizat, în vecinic provizorat, Dumnezeu mai ştie cum să multumeşti pe muşterii. Dai primitivului în pielea goală o bună flanelă, vânătorului preistoric o puşcă şi porcarului mărgăritare: o fi bună marfa dumitale, dar muşteriii îi găsesc cusururi, deoarece... nu le trebuie. Primitivului nu-i trebuie căldură pe spinare şi pe pântece, pielea lui e-nvăţată cu de toate; el are nevoie de zorzoane poleite, să şi le pună-n capul neţesălat; vânătorului îi trebuie un tomahawk, iar porcarului porumb pentru vitele de-acasă... Dar ia să nu bagi de seamă la vertiginosul mers al progresului! ia poftim de le dă a doua zi aceea ce ai văzut că le trebuia ieri. Aş! primitivul vrea acum cămăşi de mătase, vânătorul o carabină ghintuită cu repetiţie şi porcarul briliante.

Ce puţini sunt aceia cari, înţelegând ce le trebuie, ştiu ce marfă să ceară şi sunt în stare s-o preţuiască! Şi nu mă-ndoiesc că dintre acei puţini eşti şi dumneata, cititorule.

AMATORUL ŞI ARTISTUL

Am cunoscut o damă din societate care avea multă pasiune pentru arte. Făcea versuri corecte şi adesea foarte convenabile — poezioare juvenile de cadru mic, uneori destul de curăţele. În acelaşi timp era pianistă, şi nu tocmai mediocră— descifra sigur şi fraza cu gust şi pricepere; cultiva totodată cu asiduitate desenul şi pictura — desina fin şi mai ales zugrăvea cu succes flori şi păsărele: liliacul alb şi vânăt şi rânduricile erau subiectele de predilecţiune. La urmă, lua lecţiuni de sculptură şi, după spusele profesorului, avea multă dispoziţie — în câteva luni modela busturi după natură.

Poezie, muzică, pictură şi sculptură — patru arte, cu un egal succes, ca Michel Angelo.

Nu sunt un linguşitor; n-aş fi niciodată-n stare să acord aplauze unei producţiuni de artă dacă ea nu mi le poate smulge.

Aplauzele nemeritate în conştiinţa noastră mi s-au părut totdeuna cea mai detestabilă şi mai revoltătoare minciună.

Mărturisesc însă că la fiece nouă producţie pe care mi-o arăta dama aceea, cerându-mi părerea „sinceră", se petrecea în mine o ciudată mişcare. Producţiile ei erau prea rele ca să pot avea despre ele o părere bună, şi prea bune ca să am o părere rea. Aveau multe calităţi manifeste, pe cari nu le-aş fi putut tăgădui; dar le lipsea o calitate pe care nu o puteam defini, calitatea indispensabilă — nu erau lucrări de artă.

Atunci, foarte perplex, căutam un mijloc să scap de damă, şi de conştiinţa mea, şi iată ce găseam:

„Doamna mea, pentru un amator, lucrarea d-tale este minunată, şi cunosc destui artişti de la noi cari

ar câştiga mult în stima mea dacă ar semna o asemenea operă."

În multe rânduri scăpasem astfel. Dormeam acum liniştit pe formula mea, pe care o credeam suficientă, când, într-o zi, dama îmi prezintă ultima ei operă: un cuib de rândurici sub o straşină, în momentul când părinţii, acăţaţi de marginea cuibului, dau de mâncare puilor lacomi cu ciocurile căscate.

Eram poate rău dispus, nu ştiu; destul că astă dată m-au izbit mai întâi părţile rele. Era şi nu era un cuib de rândurici.

În arta cofetăriei se produc din spumă de zahăr colorat figurine de un efect surprinzător: fructe, flori, păsări, miei şcl. Aţi văzut pe ouăle roşii de la Paşti scena întreagă a învierii. Ei! nu ştiu cum, cuibul de rândurici al amicei mi s-a părut zugrăvit după o lucrare de zahăr de la geamul unei cofetării. Cuibul din natură trecuse prin două prisme până s-ajungă la mine — întâi prin a cofetarului şi apoi prin a pictorului.

Dar asta nu va să zică nicidecum că lucrarea era lipsită cu totul de calităţi; dinpotrivă. Am privit-o mult — peste putinţă să reprezinte cineva mai bine un cuib de rândurici de zahăr. Ce fidelitate de tonuri particulare artei cofetăriei! ce rigiditate specifică de candel! ce strălucire transparentă de acadea! In fine, o execuţie minunată ca atare. Aceste bune calităţi mă hotărâră să-mi dau părerea sinceră.

„Doamna mea, pentru un amator..." Dar dama mă-ntrerupse:

- Mă rog, ce-nţelegi d-ta prin *amator?*

- Prin amator?... prin amator?... ştiu eu?

- Ce diferenţă e între amator şi artist? Te rog să-mi spui numaidecât. D-ta eşti un om care nu întrebuimezi cuvinte în deşert. Ce înţelegi prin amator şi ce prin artist?

Încolţit astfel, a trebuit să mă execut; şi fiindcă n-aveam nimic precis de răspuns, am recurs la

metoda aforismelor fantaziste. M-am prefăcut că mă gândesc adânc si, cu tonul celei mai sigure teorii, am început:

- Amatorul lucrează de plăcere morală, si ce produce îi face totdeuna plăcere — artistul lucrează de nevoie intelectuală, şi foarte rar îi place ce face. Şi e natural să fie aşa.

Amarorul nu cere să-şi exprime în opera lui toată gândirea şi simţirea: în orice producţie, el îşi vede covârşită intenţia. El vede că a exprimat mai mult decât a voit, a reuşit, prin urmare, peste măsura dorinţei.

Artistul, din contra, în nici o lucrare nu-şi poate vedea intenţia întreagă acoperită, pentru că el vrea să-şi comunice toată gândirea şi simţirea.

Într-un cuvânt, artistul vrea să comunice tot şi obţine puţin, pe când amatorul vede că obţine mai mult decât voia.

Amatorul lucrează prin inteligenţă; artistul — prin apucătură. Pe artist îl stăpâneşte apucătura, amatorul îşi stăpâneşte priceperea. În fine, artistul este un om fără voinţă, adică un om incomplet, pe câtă vreme amatorul este un om cu voinţă, adică întreg.

- Nu înţeleg aforismele d-tale, mă întrerupse dama.

- Doamnă, dacă vrei să-ţi spun drept, nici eu nu le-nţeleg. Dar d-ta eşti de vină — îmi ceri să-ţi răspunz la nişte întrebări din cale-afară de dificile.

Ce diferenţă este între un amator şi un artist? e greu de spus; dar desigur e uşor să-i deosebeşti din chiar lucrările lor. Ceea ce pot spune eu cu siguranţă (şi privii încă o dată cu un zâmbet dulce cuibul de zahar) e că rânduricile d-tale pentru un amator sunt minunate, şi cunosc destui artişti de la noi cari ar câştiga mult în stima mea dacă ar semna o aşa operă.

SALOANELE NOASTRE

Ca toţi aceia cari nu se pricep mult la artă, dar cari o iubesc şi mai ales simt în pieptul lor bătând o inimă de român, le-am vizitat amândouă saloanele noastre.

Cititorul să nu s-aştepte cumva la o dare de searnă amănunţită asupra acestot exibiţiuni de artă, cari, trebuie să mărturisesc, au covârşit puterea mea de judecată. Am văzut amândouă saloanele şi sunt încă ameţit de impresia adâncă ce mi-au lăsat-o: o aşa ciudată oboseală, o aşa discordare nespusă n-am mai simţit de când am vizitat galeria din Florenza — tot astfel pe munte simţi ameţeală deopotrivă şi la urcuş spre vârfuri, şi la coborâş spre poale; aceeaşi clătinare, aceeaşi pierdere stranie te coprinde şi aplecându-ţi privirile spre valea întunecoasă, ca şi ridicându-le spre bolta albastră.

Adâncimea ne afectează ca şi înălţimea. Peste putinţă de spus ce am văzut, şi-n orice caz de necrezut chiar dacă aş spune.

Cele două saloane, copii ai aceleiaşi patrii, în luptă fratricidă, sunt aşezate faţă-n faţă pe strada Franklin. Ele-şi îndreptează unul altuia cu multă bravură suliţele a mai multor perechi de steaguri tricolore: războiul civil este deschis. Sunt deopotrivă de puternice amândouă facţiunile, şi astfel nu se poate şti cu siguranţă care din două va birui până la urmă. Deşi egal de înzestrate, fiecare se bucură de deosebite calităţi specifice.

Aşa, de exemplu, salonul oficial de la Ateneu are mai multă încăpere şi nu plăteşte chirie, pe câtă vreme al independenţilor plăteşte chirie şi are o încăpere foarte strâmtă. Asta ne aminteşte pe departe vorba înţeleptului care-şi făcuse o locuinţă din cale-afară neîncăpătoare; un cunoscut observându-i asta, înţeleptul i-a răspuns: „De ar da zeii să fie plină de prietini!" în cazul nostru, prietinii ar fi zugrăviţi: sunt lucrări de artă celebre cari pot încăpea şi într-un buzunar; - pentru a arăta

halul în care poate ajunge o artă, nu e nevoie numaidecât de o hală.

Dar, deşi aşa de strâmt, salonul independenţilor are în luptă o armă tăioasă şi înveninată — ridiculul e şi el un venin — este caricatura foarte reuşită a prezidentului de peste drum, o ternă cu multe variaţiuni, care de care mai picante. Se zice că asta afectează destul de adânc pe venerabilul cap al şcoalei clasice.

Da; însă independenţii nu ştiu ca oficialii să facă onorurile casei lor, precum ştie să le facă dincolo tânărul şi simpaticul meu amic Juan Alpar (Iancu Paraschivescu), supranumit, cu drept cuvânt, Rafael al peizajului. Nici unul de la independenţi nu se pricepe să explice ca Alpar vizitatorilor conţinutul şi înţelesul tablourilor, explicaţie aşa de indispensabilă în toate artele, mai ales în pictură, şi mai cu seamă la nud si la portret, unde privitorul trebuie să fie prealabil cât se poate de mai bine informat şi lămurit, atât asupra vârstei persoanei zugrăvite, cât şi asupra sexului celui ce a zugrăvit-o.

Ei! un Alpar lipseşte la disidenţi.

Da; dar, în schimb, la aceştia se poate vedea portretul doamnei C*** şi apoi o Junâ Orientală, două pânze cari parcă n-ar avea absolută nevoie de explicaţie. Aci, arta picturii pare că ar fi voit să scuture jugul artei oratorice, şi astfel a cercat, prin spirit de revoltă, a se scuti de concursul amabil al oricărei explicaţiuni.

Da; dar la Ateneu mai este şi o altă distracţie pentru public: sunt nişte zugravi proşti — străini, probabil — nu dintre „artiştii noştri în viaţă", cari lucrează decoraţiunile emiciclului adaos de curând la vechea clădire. Călare pe schelele lor spânzurate pe sus, în bluzele lor pestriţate de stropi de toate nuanţele posibile şi imposibile, ei lucrează cu multă îndemânare şi cu mult gust, şi, lucrând migălos, cântă vesele cântece. Mai ales vocea aceluia ce poleia alaltăieri capitelul de stuc al unei

coloane de *simili-marmor* de la galeria superioară are un timbru bărbătesc, clar şi foarte simpatic. Am plecat ochii în jos şi, coprins deodată de un sentiment de dor îndepărtat pentru Florenza, l-am ascultat cu deosebită plăcere. Tot aşa am auzit odată pe un zidar cântând, pe când astupa nişte crăpături în Galeria Pitti. Acesta de la Ateneu, e drept, mai are în favoarea sa şi rezonanţa excelentă a emiciclului — cu toate calculele-i pozitive, se-ntâmplă şi unui arhitect să greşească.

Da; însă, în schimb, la independenţii din faţă „Fumatul *nu* este oprit"; şi, în vremea noastră democratică, asta e mult pentru un salon.

Iată deosebirile fundamentale între cele două saloane inimice. Afară de aceasta, amândouă seamănă, aşa că nu ştim dacă la anul, continuând animozitatea între cele două şcoale, nu ne-om pomeni că una, în necazul celeilalte, îşi aşează de-a-ndoasele pânzele - adică de-a-ndoasele nu pânzele, ci aşezarea... în sfârşit, m-am încurcat; nu vreau să zic nici aşezarea, căci, cu explicaţiunile lui Alpar, ar trece poate şi asta — de-a-ndoasele nu pânzele, ci saloanele: independenţii să-şi aşeze pânzele în Ateneu, iar clasicii, peste drum; da, decât publicul... — el n-ar trebui să ştie nimic de asta.

Treceam odată prin tunelurile dintre Comarnic şi Sinaia, şi, fireşte, în vagon, fiecare n-a lipsit să spună cât de mari sunt prin străinătate tunelurile cari au fost avut onoarea să fie trecute de dânsul. Eu eram la descripţia celebrului
St.-Gothard, şi vream, cu date pozitive ale lui Baedeker, să minunez pe o cocoană cu care stam foarte aproape: „Doamna mea, astea sunt tuneluri? să vezi la St. Gothard: trei sferturi de poştă! o jumătate de ceas umbli pe sub pământ! Închipuieşte-ţi!" Doamna îmi aruncă un zâmbet indicibil de inteligenţă; iar un bătrân patriot, încântat de progresele României, mă întrerupse: „Ia nu mai tot lăudaţi pe străini; pentru o ţară mică

cum e a noastră e deja destul de frumos şi astea câte le avem!"

Oricum, avem două saloane: pentru o ţară mică cum e a noastra e deja destul de frumos!

*

În palatul Ateneului sunt deschise astăzi două expoziţiuni de pictură — de o parte, mai mulţi tineri artişti, de alta, unul singur, d. Simonidi.

E un mare curaj să se expună cineva când merge *in corpore,* cu atât mai mare, în cazul artistic de faţă, cu cât *in corpore* poţi trece neluat în seamă; dar, desigur, culmea curajului o atingi când te expui singur, şi acesta este marele merit al d-lui Simonidi.

Dar curajul în artă ne poate adesea ori duce prea departe -de exemplu, la o revoltă făţişe contra desenului. Iată un Mitridate al cărui cap este de două ori mai mare decât ar trebui să fie. Asta nu face nimic, de vreme ce avem, la treptele pe cari şi-a daţ sfârşitul strălucitul *rex ponticus, o* sclavă de două ori mai mică decât impuneau exigenţele planului întâi.

O mână prea lungă; da, dar e compensată de un picior prea scurt... Armonia — asta este marele secret al artei.

Ş-apoi culorile! trebuie să ţinem seamă de culori.

Este un fel de vânăt, un vânăt care spune multe, un vânăt care domină în totul, un vânăt fundamental, un vânăt care este un gând - o idee!

O damă e cuprinsă de amor — se face vânătă la faţă; un soare apune vânăt ca un vis poetic; sau, ca o inspiraţie, răsare... iar vânăt. Apol, soldaţi vineţi, ape vinete, trandafiri vineţi, sfinte, pisici, scaune, săbii - toate vinete.

Iată ce ar putea inspira celor de dincolo o invidie vânătă, dacă ei n-ar înota, în mijlocul und grădini pline de flori şi de fructe, într-un verde plin de speranţă.

Intrând în salon, eşti răpit, ca român, de un farmec nedescriptibil, şi, fără voie, apucat de un dor vag al crângurilor şi muscelelor patriei, al acelor locuri pitoreşti, începi să fredonezi olteneşte: „verde, verde şi iar verde!"

Aci nu mai e vânăt, e verde: apele verzi, damele vera, casele verzi şi fructele verzi — e o teribilă strepezeală de dinţi!

În mijlocul acestor verdeţuri, stă culcată într-o poză foarte intima o driadă de marmură — o bucată destul de meşteşugit tăiată a lui St. Marceaux, un sculptor francez, 1893. Driada e foarte bine — chiar prea bine — hrănită; ea are cârnuri foarte prea bogate, şi, culcată cu spatele foarte prea sus, îşi ascunde obrazul cu mâinile în iarbă: face bine; goală cum e, are unde roşi chiar dacă-şi ascunde faţa.

Dar — o execuţie onestă. O privire singură e de-ajuns ochiului deprins ca să se repause de atâta verdeaţă: căldura, ce lipseşte-n crângurile verzi, se poate obţine de la o marmoră albă.

E un moment de repaus binefăcător în mijlocul vertiginoasei calătorii prin atâtea şi atâtea peizajuri de uscat şi de mare... şi e ştiut că răul de mare e un simptom alarmant tocmai pe uscat.

Nu consiliez pe nimeni să stea multă vreme într-un salon unde verdele stăpâneşte cu atâta tiranie; poate ieşi peste un ceas cu sufletul coclit.

Şi — pentru un suflet — cocleala este de mii de ori mai pernicioasă decât pentru stomac.

Luaţi, de exemplu, un individ şi daţi-i să mănânce bucate coclite: simptomele alarmante încep îndată — dar lapte, mult lapte poate să-l reîntoarcă la hotărâri mai bune pentru familia sa. Dar, ia să vedem pe omul al cărui suflet a fost odată saturat ca al meu de cocleală: acela e un om pierdut — nici un antidot nu-l mai poate readuce la stima artei naţionale.

Şi asta este foarte rău; pentru că e curios lucru cu şcoalele de pictură. Şcolile italiene, de exemplu,

şi germane, cea olandeză, cea spaniolă n-au nevoie deloc de stimă; tot asemenea şi şcoala franceză. Ei! iată o excepţie, onorabilă desigur, - şi trebuie să fim mândri de aceasta, — şcoala română.

Şcoala română, mai independentă decât toate celelalte, rupe cu tradiţia şi vine, — verde, galbenă sau vânătă, indiferent de coloare — să ne spună hotărât:

Arta română e mai presus de mijloacele vechi; ea renunţă, în secolul nostru de libertate, la mijloacele tiranice; ea nu voieşte să se impună — ea are nevoie, mare nevoie de stimă... Stimă — iată ce doreşte arta română.

A venit, crez şi eu, momentul, în fine, ca românii noştri să arate că pot avea stimă pentru artă precum totdeuna au arătat că au artă pentru stimă.

Să fim români! să nu uităm deci niciodată a cânta, fiind vorba de arta română: *verde, verde si iar verde...* chiar când e vânăt.

*

De două ori am avut imprudenţa să vizitez saloanele artiştilor în viaţă, fără să mă pricep, după cum mi-au afirmat dânşii, câtuşi de puţin la artă. Dar imprudenţa mea nu s-a mărginit numai la atâta: am mers mai departe — mi-am spus părerea, neautorizată, asupra unor opere pe cari nu le ştiam gusta.

De exemplu, mie mi se părea straniu lucru să văz o capră verde şi o orfană albastră. Ei! n-aveam dreptate, mă grăbesc a mărturisi. Sunt capre şi mai verzi şi martire şi mai albastre decât acele pe cari le-am admirat anii trecuţi. Afară de asta, precum am aflat acum, în urmă, „despre colori" nu se discută. Colorile sunt o simplă închipuire a ochilor noştri; colorile nu există în natură, există numai şi numai în ochii noştri. Atunci, dacă nu există în natură, pentru ce o orfană n-ar fi tot aşa de uşor albastră precum poate fi blondă sau brună? pentru

ce o capră să nu poată fi şi verde dacă poate fi roaibă?

Am fost apoi rătăcit şi în altă privinţă. Mi se părea ciudat cum un gâde, care se află la patru paşi depărtare de victimă, o poate apuca cu o mână sigură de ceafă; fiindcă, până atuncea, ştiam că astfel de *tours de force* numai un copil de ţâţă, şi încă numai în vârstă de trei-patru luni, îndrăzneşte să-ncerce. În adevăr, un copil întinde mâna-i nevinovată să apuce o jucărie sau orice alt obiect ce-l interesează, situate la o distanţă absurdă.

Până aici, aţi crede că aveam dreptate. Ei bine, nu. După explicaţia artiştilor noştri, am văzut că eram în mare greşală: ceea ce nu poate face un copil nevinovat o poate face crudul călău, cu mâna lui aşa de lungă, încât ar inspira invidie celui mai straşnic casier.

Astăzi sunt pe calea adevărată; explicaţiunile mi-au arătat-o.

Hotărât, salonul din anul acesta dovedeşte că pictura română a intrat într-o fază nouă, o fază pe care aş putea-o numi *faza decenţei.*

Oricine a iubit pictura fără să o înţeleagă - iubirea n-are nevoie de înţeles — ştie abuzul pe care această artă, când se numeşte mai ales profană, l-a făcut de nuditate. Nuditatea a fost odinioară o boală în artă. Se punea cel mai mare preţ pe un corp gol. Tot fastul decorativ, cum arhitectură, drapare, fundal rustic şcl., rămânea pe a doua şi a treia treaptă: acela era mare, care zugrăvea un corp omenesc gol, gol de tot! Ce lipsă de decenţă!

Apoi pictura sacră chiar dânsa aluneca adesea pe calea abuzului. Aşa găseai pe Iov, pe Sf. Sebastian şi pe Mântuitorul, goi, goi de tot! E drept însă că la dânşii carnea era stoarsă de toată zeama păcateior. Dar totuşi, pictura sacră, deşi renunţa bucuros mai totdeauna la nudităţi, abuza de mâni şi de picioare goale. Fiecare sfânt sau

sfântă, până şi îngerii, cari n-au sex, îşi arătau fără jenă amândouă mânile şi amândouă picioarele.

Ei! iată progresul nostru!

Noi, chiar nudităţi dacă zugrăvim, suntem decenţi: mâini şi picioare goale nu se văd - ştim să le disimulăm, să le acoperim cu discreţie. La pictura noastră poţi vedea tot, însă numai până la glezne. Mâini sau picioare goale? Nu ne permite decenţa. Ba ceva mai mult: nici mâini în mănuşi; d-abia, din când în când, câte un picior — încălţat.

Afară de asta, e aşa de ciudată o mână! şi e aşa de curios un picior! Cele cinci degete sunt aşa de complexe, şi au nişte mişcări, încât ar îngreuna priceperea liniilor largi ale corpului şi ar întuneca expresia figurii.

Vedeţi cât de decentă este femeia care stă goală, culcată pe sofa, jucându-se cu un măr luminos, care seamănă cu o franzelă şi care-i întunecă cu desăvârşire mâna dreaptă, pe când cea stângă stă ascunsă sub căpătâi! Dar nu e numai decentă, e şi cuminte. Deşi are, după toată aparenţa, o sănătate înfloritoare, deşi este în prada unei extreme îndoieli sufleteşti, dacă trebuie sau nu să guste din „mărul oprit", ea n-a uitat să-şi acopere picioarele, ca să nu răcească. Hotărât, iată o persoană care nu o să aibă indigestie daca ar mânca cât de multe mere oprite, dar care n-ar îndrăzni niciodată să încerce cura lui Kneipp, deşi ar avea nevoie de o cură: foarte tânără, e manifest ameninţată de obezitate.

SOLICITUDINE DE STAT

D. Haret, ministrul instrucţiunii publice, a trimis către mai mulţi amatori de literatură şi de artă o circulară prin care-i roagă să-şi dea părerea lor asupra unei nouă organizaţiuni a Teatrelor şi a Conservatoarelor de muzică şi declamaţiune; căci,

cu orgamzaţia actuală, aceste instituţiuni nu mai pot merge.

Intenţiunea d-lui ministru e cât se poate de lăudabilă. Nu ştiu anume la ce persoane s-a adresat d-sa, dar îmi place să presupun că între toate acele, fireşte, nu este nici una care să nu priceapă perfect de ce e vorba, sau care să fie interesată personal în afacerile Teatrelor sau ale Conservatoarelor. Desigur, sunt la noi mulţi, foarte mulţi oameni competenţi în materie, cari, cu concursul luminilor lor, pot alcătui o organizaţie sau chiar mai multe.

Tot aşa de sigur e că Teatrele şi Conservatoarele noastre nu sufer de lipsă de talente, ci numai şi numai de lipsă de organizare, căci, fireşte, daca ar fi lipsit numai talentele şi organizarea ar fi fost, instituţiile acestea ar fi mers perfect, şi astfel d. ministru, dacă ar fi observat, lucru puţin probabil, că lipsesc talentele, ar fi făcut către iubitorii de artă o circulară prin care să le ceară părerea nu asupra chestiunii reorganizării, ci asupra chestiunii: cum vom putea avea talente.

Da; după cum spune Sfânta Scriptură: „Amin! amin! grăiesc vouă, nici un fir de păr din capul vostru nu se va clinti fără voia mea", asemenea şi statul nostru ne spune că toate se vor întâmpla în societatea românească numai şi numai prin voia lui. El ne va clădi case şi sate model; el ne va da bani cu împrumut; el ne va învăţa carte; ne va pune să ne închinăm; ne va ţesăla vitele; ceva mai mult, el ne va amuza, şi tot el ne va da şi organizaţii şi talente artistice.

Trebuia deci şi Teatrele şi Conservatoarele, — cari în toată lumea au ajuns la culmea dezvoltării fără să fi avut nici o relaţie cu statul, ci s-au născut şi au crescut de sine-le, potrivit nevoilor şi aptitudinilor sociale — să se întocmească la noi ca instituţiuni de stat, şi, fiindcă statul e liberal, ele au fost întocmite pe baza celei mai largi liberalităţi. Aşa, statul învaţă gratis pe orice fetică să cânte valsuri, polci şi *pas-de-quatre* la piano; învaţă

gratis pe oricine să cânte *Stela confidente* din gură, din vioară, din trâmbiţă, din ocarină ori xilofon; învaţă gratis pe orice domnişoară sau domnişor să reciteze anecdotele lui Speranţă şi *Pe o stâncă neagră* a lui Bolintineanu — toate acestea fără condiţii de sex, de vârstă şi de naţionalitate, aibă mai mult sau mai deloc talent tinerii sau tinerele cărora le deschizi într-un mod aşa de generos porţile şcolii. Dar liberalitatea statului merge şi mai departe: e o sistemă consacrată ca măcar jumătate din publicul care intră la teatru să intre gratis.

Dacă nici cu atâta solicitudine din partea statului nu s-ar dezvolta cultul şi gustul artelor, atuncea ar trebui desigur să desperăm de viitorul lor în România.

Actualul ministru, mai zelos decât predecesorii săi, nu se mulţumeşte cu organizaţia actuală a Teatrelor şi Conservatoarelor; d-sa vrea să meargă şi mai departe şi îmi face onoarea a cere în această privinţă şi sfatul meu. I-l voi da cu toată dezinteresarea. Iată-l:

Organizarea actuală a Teatrelor şi Conservatoarelor nu este rea, este numai incompletă; trebuie deci completată, şi asta e foarte uşor când are cineva atâta bunăvoinţă ca d. Haret şi ca mine.

Propun deci ca nu numai să se mânţie actuala organizare a societăţilor dramatice subvenţionate, cari au dat atâtea frumoase roade, dar încă statul să decreteze pentru sine monopolul tuturor spectacolelor fie de orice natură, precum: teatru de proză, de muzică, concerte, exerciţii gimnastice, ecuestre etc.

Contrabanda să fie aspru pedepsită.

În fiecare comună urbană se va organiza câte o societate dramatică, muzicală, gimnastică, ecuestră etc., care va primi de la comună şi de la stat câte o bună subvenţiune.

Administraţia societăţii o va face un comitet de trei persoane, compus din primarul local, în persoană sau prin delegaţiune, şi, în caz de dizolvare a consiliului comunal, din preşedintele comisiei interimare; din un profesor cu titlu definitiv de la şcoala locală de grad superior, tras la sorţi dintre colegii săi pe un period de trei ani (cel ce a funcţionat o dată nu poate lua parte la tragerea la sorţi pentru periodul următor) şi din cel mai în vârstă dintre preoţii locali (în oraşele de reşedinţă judeţeană, protopopul va trece în acest loc onorific, indiferent de vârstă).

Pe lângă acest comitet, guvernul va numi tot din localitate un comisar al său, ales de preferinţă dintre oamenii de litere, mai ales dintre autorii dramatici.

Pentru a face o pepinieră de talente, cari să fie totdeauna gata a ocupa locurile vacante de societari în societăţile deja constituite şi în cele ce se consrituiesc acum, se vor înfiinţa, afară de Conservatoarele actuale, încă altele cinci deocamdată, şi anume, câte unul: la Craiova, la Ploieşti, la Focşani, la Galaţi şi la Botoşani.

Toate cele şapte Conservatoare vor purta titlul: „Conservatorul naţional de muzică, declamaţiune, gimnastică, ecuitaţiune etc." în consecinţă, cu înmulţirea titlurilor acestor şcoli, se vor adăoga, la Conservatoarele deja existente, catedrele cari lipsesc, şi pe modelul acesta complet se vor organiza şi cele cinci din nou înfiinţate.

Pentru a da un avânt mai mare acestor instituţiuni şcolare de stat şi pentru a încuraja tinerimea de ambe sexe, indiferent de naţionalitate, să-şi dezvolte talentele pe calea artistică şi să renunţe odată la pornirea funcţionarismului, se va acorda fiecărui elev din Conservator câte o bursă.

Deoarece până acum s-a dovedit în dese rânduri că, cu condiţiunea de a nu lăsa să intre gratuit în teatre decât numai jumătatea publicului, n-am izbutit să avem totdeauna săli pline, de-acum

încolo gratuitatea locurilor va putea merge până la două treimi şi, la nevoie, chiar până la trei sferturi. Şi, pentru ca să fie controlul mai strict, servidul casei Teatrelor îl vor face de acuma doi casieri: unul pentru biletele de vânzare şi celălalt pentru biletele gratuite.

Toate acestea, se înţelege, în principiu; rămâne ca o comisiune să facă, pe baza aceasta, proiectul de lege amănunţit asupra organizării Teatrelor si Conservatoarelor din Regatul Român.

Dacă se ocupă statul de progresul artelor române, încai să se cunoască!

OFENSĂ GRAVĂ

Un străin a cutezat zilele acestea să insulte România în mod sângeros, lovind-o în tot ce are mai scump, în profesorii ei de muzică, şi, prin urmare, în muzica ei. Acest străin, un neamţ, dr. Emil Kolberg din Viena, a trimes către „Berliner Signale" o corespondenţă despre starea muzicală a României — corespondenţă în care tăgăduieşte cu sfruntare priceperea şi gustul publicului român în privinţa muzicii şi denunţă Conservatorul nostru din Bucuresti, acest templu-metropolă al Euterpei, Thaliei şi Melpomenei naţionale române, ca o instituţiune lipsită cu desăvârşire de seriozitate.

Cititorul va judeca după câteva rânduri, pe cari le voi reproduce din acea corespondenţă, până unde a putut merge cutezarea acelui neamţ. Vorbind de Conservatorul nostru, zice:

„Acest institut muzical de educaţie ar fi îndestulător pentru modesta dezvoltare a diletantismului celui mai modest. în lumea străină nu s-a prea pomenit de artişti români cari să fi învăţat arta în patria lor...

Elevii din clasele superioare au în mijlocie agilitatea şi pătrunderea începătorilor noştri de astăzi."

Vorbind despre producţiile muzicale publice la noi, iată ce zice:

„Prin cafenele numai şi pe la aşa-numitele serate se aud clavicimbalurile maltratate într-un chip revoltător, şi mai totdeauna în ritmuri de dans...

Localul de concert e sala Ateneului, unde, pe lângă unii artişti mari din străinătate, rătăciţi prin România, concertează şi muzicanţi negri, cerşetori muzicali şi alţi proletari artistici, cari oferă pe bani scumpi plăceri ieftine."

Străinul apoi susţine că artiştii adevăraţi mari, cari despreţuiesc reclama, nu pot avea sorţi de succes faţă cu publicul român; dar că, în schimb, a obţinut un imens succes *Le Bataillon de dames* — optzeci de femei în fuste scurte şi despoiate într-un chip neruşinat, cari au dovedit, numaidecât după prima reprezentaţie, că sunt bune *pour les chambres séparées* cu cuconaşii şi cu mecenaţii artei române.

A!... Trebuie să mărturisesc că aici străinul a atins culmea infamiei. Şi dacă ar fi măcar câtuşi de puţin adevărate câte le spune! Pentru ca cititorul să vadă insanitatea absurdă a infamiei acestui străin, dau aici următorul proces-verbal:

„Subsemnaţii profesori de muzică de la Conservator şi particulari, în urma unui articol injurios apărut în «Berliner Signale» no. 12 din 18 iunie st.n. 1897 la adresa corpului profesoral al Conservatorului Naţional din Bucureşri, precum şi la adresa culturală a întregii ţări, întrunindu-se astăzi, 10/22 iunie 1897, în localul «Societăţii presei», am luat următoarele rezoluţiuni:

Autorizăm pe d-l C.M. Cordoneanu să întrebe:

1. Dacă redacţiunea sus-numitei reviste îşi ia răspunderea articolului semnat de dr. Emil Kolberg.

2. Cari sunt persoanele cari dau tonul în muzică şi cu cari d-sa a făcut cunoştinţă cât a stat în Bucureşti?

3. Să intervie pe lângă Presa română (de urgenţă) ca să ia apărarea contra insultelor aduse în sus-zisa revistă."

(Urmează semnăturele)

Onoare lor! Onoare acelora cari ştiu să ia o aşa bravă atitudine în faţa ofensei grave aduse patriei şi dreptului lor! Însă, deşi foarte turburat de indignarea ce mi-a produs-o mie însumi infamia străinului, aş avea ceva de zis în privinţa moţiunii d-lor profesori; turburarea mea nu mă va împiedica să fiu metodic. Voi examina dar cele trei puncte ale moţiunii.

Asupra punctului întâi:

Dacă Redacţia sus-numitei reviste îşi ia răspunderea articolului semnat de dr. Emil Kolberg? Zic eu: Redacţia sus-numitei reviste ori îşi va lua, ori nu-şi va lua acea răspundere. Din această dilemă nu poate ieşi redacţia sus-numitei reviste. Prin urmare, trebuie să ne preparăm serios pentru fiecare din cele două singure eventualităţi posibile, din cari ori una, ori alta este inevitabilă. Căci, în relaţiuni internaţionale, mai presus de toate, se cere prevedere şi prudenţă. Să presupunem dar că sus-numita revistă nu-şi ia răspunderea. Atunci, ce putem face? Să presupunem iarăşi că-şi ia răspunderea. Trebuie să ne întrebăm asemenea: atunci ce e de făcut?

Eu crez, şi mi se pare că am dreptate, că în ambele cazuri nu ne rămâne decât să luăm act de răspunsul sus-numitei reviste şi să rupem orice relaţiuni cu dânsa, considerând-o că nu mai merită să aibă nici o stimă din partea noastră. Dar mi se va răspunde:

- Ei şi? Ce-i pasă unei reviste muzicale din Berlin de stima dv.?

Răspunz:

- Dacă se respectă câtuşi de puţin, trebuie numaidecât să-i pese. În toate, în politică, în literatură, şi mai ales în arte, stima oamenilor

oneşti face mai mult decât îşi închipuie un oarecare dr. Emil Kolberg - mai mult decât orice merit.

Trec la punctul al doilea:

Cari sunt persoanele cari dau tonul în muzică şi cu cari d-sa (numitul doctor) *a făcut cunoştinţă cât a stat în Bucureşti?*

Eu gândesc că întrebarea asta, în partea ei a doua, e cel puţin indiscretă. Cât stă un artist într-un oraş străin, călătorind pentru petrecere, intră în cunoştinţă cu fel de fel de persoane cari n-au a face deloc cu muzica. Prin urmare, putem să dispensăm pe neamţul de a ne spune toate persoanele cu cari a făcut cunoştintă cât a stat în Bucureşti. De ce nu-l putem dispensa, însă, este de răspunsul care trebuie să ni-l dea la întrebarea: „Cari sunt persoanele cari dau tonul în muzică?" Dar şi aci eu mă tem că infamul calomniator are să scape foarte uşor, mai ales că întrebarea e pusă de nişte specialişti; străinul e în stare să ne răspundă zâmbind:

- Cum, dv. nu cunoaşteţi cine dă tonul în muzică? Dar e foarte simplu: îl dă compozitorul, însemnându-l foarte precis la începutul bucăţii, imediat după cheie. Când nu pune nici un semn - şi asta într-un singur caz din douăzeci şi patru — chiar atunci însemnează precis că a vrut să însemneze pe *C dur,* cum zicem noi, germanii, sau pe *do major,* cum ziceţi dv., latinii. Atât ar mai trebui să mă întrebaţi, şi cine dă măsura în muzică. Atunci v-aş răspunde: tot compozitorul, şi tot la începutul bucăţii, imediat după însemnarea tonului. Prin urmare, ne-am înţeles... La începutul fiecărei bucăţi, compozitorul dă întâi cheia, apoi tonul şi pe urmă măsura.

Care va să zică, şi cu această întrebare nu-l putem înfunda pe acel străin, care şi-a permis etc.

Să trecem dar la punctul al treilea al moţiunii:

D. Cordoneanu să intervie pe lângă presa română de urgenţă, ca să ia apărarea contra

insultelor aduse în sus-zisa revistă.

Acest punct mi se pare de prisos, dacă nu chiar mâhnitor. Dar când, oare, presa noastră a avut nevoie de intervenţia cuiva pentru a releva insultele aduse naţiunii de către străini? Când, oare, presa română n-a fost la înalţimea ei, mai ales fiind vorba de artele naţionale şi îndeosebi de muzică? Nu! Fie siguri profesorii noştri că vom şti să ne facem datoria. Da! vom proceda *con brio,* însă fără precipitare, păstrând tactul şi măsura. Vom dezvolta *LEICHT-motivul* nostru în toate tonurile. Vom face un zgomot asurzitor şi mereu *crescendo,* până ce vom atrage atenţiunea publicului european asupra operei numitului dr. Kolberg, probând că această operă e un complet *fiasco.* Reputaţia muzicală a României va fi, trebuie să fie, reabilitată. Vom arăta numele marilor artişti europeni, începând cu Tamberlic (care nu e alt decât Toma Birlic, ţigan român din Botoşani) şi sfârşind cu tânărul prima-violină de la „Kaiserliche-Koenigliches Hofopernhaus" din Viena, d. Rosé (care nu e alt decât un evreu român din Iaşi), şi pe cari i-a produs numai şi numai şcoala noastră naţională de muzică. Vom arăta câte orchestre permanente cu solide tradiţiuni avem în ţară. Vom face statistica tutulor pianurilor de la noi, atât de bine acordate, încât nu mai trebuiesc acordate deloc. Vom arăta cu certificate din partea tutulor magazinelor de „Musicalia" imensa deosebire între consumul producţiilor clasice şi al bucăţilor familiare, ca, de ex., polci *(Kreuz-oder-Schnell),* valsuri, *pas-de-quatre,* romanţe, canţonete, *Gigerl-Marsch, Tararabumdèrè* etc. Vom dovedi ceva mai mult; vom dovedi cu acte oficiale că o primadonă naţională poate căpăta la noi, dacă reuşeşte într-un concurs, un contract sigur pe trei, chiar pe patru luni, fiind plătită adeseori până la cinci, şase, chiar până la şapte sute de lei pe lună! Vom dovedi, în fine, că aceeaşi primadonă, pe aceeaşi scenă, în faţa aceluiaşi

public, va cânta cu acelaşi succes pe Ernestina din *Choufleuri,* pe Valentina din *Hughenoţii,* pe Eleonora din *Trovatore,* pe Margareta din *Faust* şi pe Czipra din *Zigeuner-Baron...*

Cu aceasta crez că-l vom înfunda pe d. dr. Kolberg. Să mai îndrăznească a vorbi neamţul de inferioritatea României în privinţa muzicii şi instituţiilor de educaţie muzicală!

OBLIGATIVITATEA OPINIILOR

Aseară m-am întors acasă târziu, zdrobit, cu mintea zdruncinată şi cu sufletul turburat. Căzusem, victimă a lăcomiei, într-o cursă. Mă întâlnisem după amiazi cu un prieten, care-mi propuse să mă ia la masă. N-aveam poftă de societate şi am respins politicos invitaţiunea. Dar infamul mă ştia că sunt o bestie lacomă de lucruri delicate, mi-a arătat, cu rafinerie infernală, o strălucitoare perspectivă — stridii, icre moi, un muşchi de căprioară împănat, un Cotnar original, mai ştiu eu ce...

Era peste putinţă să rezist până la sfârşit, şi am cedat numaidecât.

Am plătit scump slăbiciunea mea...

Stridiile au fost minunate, icrele moi delicioase, asemenea şi vânatul, brânza, fructele, Cotnarul şi cafeaua. Dar...

Dar eram mulţi la masă. Îndată ce-am trecut de primul pahar după stridii, s-a încins între meseni o discuţiune *„de omni re scibili et de...*" Am auzit trei ceasuri atâtea şi aşa opiniuni despre artă, mai ales despre artă! că, intrând în casă, am dat un picior straşnic cânelui meu, care mă întâmpina după obicei
gudurându-se. Îmi pare rău — dar trebuia să lovesc, aveam nevoie să maltratez material pe cineva.

Cânele s-a mâhnit, fireşte, însă i-a trecut curând şi a venit iar să se gudure lângă mine, ca şi cum ar

fi vrut să-mi spună că nu înţelege pentru ce l-am pedepsit.

Atunci, scrâşnind enervat din dinţi, l-am apucat cu amândouă mânile strâns de urechi, i-am atras capul între genunchii mei şi, privindu-l drept în ochi, i-am debitat pe nerăsuflate următoarele:

Câne! ştii tu, în imbecilitatea ta, ce este libertatea opiniunilor? De atâtea mii de ani îmi eşti prieten credincios... toate te-am putut învăţa, toate — te-am învăţat să joci domino şi şah; dar încă nu te-am putut face să înţelegi aceste mari cuvinte: libertatea opiniunilor! Totuşi, n-am desperat: am să mai încerc înc-o dată. Ascultă bine.

Libertatea opiniunilor este principiul cel mare, pe care, după atâtea lupte de veacuri, l-a instaurat omenirea ca fundament al vieţii sale sociale. Acestui principiu sfânt datorim în cea mai mare parte bunul trai particular şi liniştea publică.

A-mi spune părerea este dreptul cel mai sacru ce-l am eu, individ gânditor, în mijlocul semenilor mei. Omul este regele creaţiunii: acest suveran este gelos de coroana lui, care e gândirea, şi tot atâta de sceptrul lui, care este expresia. Dar, ca toate principiile sacre, şi principiul acesta nu-i scutit de o bubuliţă — mică, ce-i drept, însă nu tocmai atât de mică încât să treacă neluată în seamă.

Regele creaţiunii, reuşind să-şi recapete sceptrul, şi l-a exercitat cu atât de adâncă convingere de la o vreme, încât a ajuns să crează că dreptul lui îi este chiar o datorie. De unde, mai-nainte, orice rege al creaţiunii, afară de rare excepţii de bravură, trebuia să-şi ascunză bine coroana sub căciulă şi să-şi înghită sceptrul, astăzi toţi regii creaţiunii se cred datori a-şi purta făţiş coroana în cele mai mărunte împrejurări ale vieţii private şi publice şi a face continuu semne de suveranitate cu sceptrul lor. Căci — orice clipă de abdicare ar fi un act de extremă laşitate, şi unui rege nu-i e permis să fie nici o clipă laş.

De la optsprezece ani, el îşi ia coroana — are o opinie! — şi sceptrul — are dreptul să şi-o exprime! Respect opiniunilor libere! libertate completă expresiunii oricărei opiniuni! Ba, se întâmplă cazuri frecuente, în cari părinţii să moară când moştenitorul n-are încă nici optsprezece ani. Atunci, ce să facă el? să renunţe la titlul de suveran?... Peste poate! E dator să continue, deşi încă atât de fraged, dinastia.

Priveşte tu, câne, străvechi prieten şi totdauna credincios supus al regilor creaţiunii, priveşte imensul lor carnaval, vasta lor mascaradă. Iată-i, fiecare cu coroana şi sceptrul său, dacă nu de aur şi de pietre scumpe, măcar de lemn şi ciobuleţe de sticlă colorată, dacă nu nici atât, măcar de carton şi peticele de hârtie vărsită. Între ei, nici unul mai mare: toţi egal de suverani!

Vezi ce splendid cortej şi ce larmă haotică, în care nu se mai distinge nici o figură şi nici un glas, în care nu poţi şti cine merită să fie salutat de tine cu o respectuoasă mişcare din coadă, sau lătrat ca un caraghios!

În afară de acest imens concurs de suveranităţi, puţini sunt acei regi ai creaţiunii cari să-şi amintească un moment că suveranul nu e robul coroanei şi că nu e deloc în primejdie a se arăta mai imbecil renunţând cuminte la sceptru decât purtându-l cu ostentaţie bufonă; că ar fi în orice caz mai puţin ridiculă, şi prin urmare mai demnă, o lasă abdicare decât exercitarea tenace a unei deplorabil covârşitoare suveranităţi.

Să merg şi eu la mascarada regilor creaţiunii? Nu, câne! mai bine stau acasă.

În pădurea atâtor scepturi suverane, tot n-are să se ridice al meu mai sus. Suveranitatea mea, la care renunţ faţă cu imensa concurenţă, mi-o confirm îndeajuns privind drept în fundul ochilor tăi galbeni şi inteligenţi. Simţ o deosebită voluptate a domniei mele să te stăpânesc, uitându-mă în ochi-ţi, în adâncul cărora văd bine că dacă

botul tău ar avea grai, tu poate n-ai juca rolul cel mai trist în mascarada regilor creaţiunii.

Nu, câne! eu mă închin principiului sacru al libertăţii opiniunilor, dar în ruptul capului nu pot admite obligativitatea lor.

Mergi de te culcă sub pat!...

I-am dat încă un picior, şi ne-am culcat, fiecare la locul său.

A ZECEA MUZĂ

În depărtata anticitate, — spun unii eruditi —, nu se ştia să fie decât trei muze: *Mneme* (Memoria), *Melete* (Gândirea) şi *Aoide* (Cântarea). Cum s-au ridicat ele la pătrat de au ajuns nouă?

Se zice că odinioară într-un oraş din Pelopones trebuiau, pentru un templu al lui Phoibos, statuele celor trei muze. Ctitorii templului au comandat la trei sculptori cu renume să lucreze cele trei statue până la un termen anume, rezervându-şi dreptul să aleagă pe cele mai reuşite. Ce s-a întâmplat însă?

Cei trei artişti celebri au venit la termen cu câte trei muze, dar fiecare dintre ei le reprezentase în deosebite feluri, cu deosebite atribute. Fiindcă toate erau minunat executate, au fost primite toate şi aşezate în templu... De trei ori trei, nouă.

Încetul cu încetul, lumea a uitat acea întâmplare, şi închipuirea meridională a mulţimii elene s-a stabilit asupra realităţii de nouă muze. A venit apoi Esiod şi a fixat pentru urmaşi, se-nţelege după credinţele contimpuranilor săi, numărul celor nouă surori divine.

Ele erau fiicele lui Zeus şi ale Mnemosinei, zeiţa Memoriei. Iată cam ce zice bătrânul autor al *Teogoniei,* după ce le-a spus pe nume şi le-a arătat fiecăreia în parte funcţiunile şi atributele:

„În Olimp stau ele şi cântă isprăvile minunate ale zeilor nemuritori; ele cunosc trecutul ca şi prezentul şi ghicesc viitorul, iar cu cântările lor măiestre înveselesc tot soborul zeiesc."

O, naive bătrân, în ce vremuri copilăreşti ai trăit tu! Tu nu ştiai că are să vie o vreme când, pentru locurile şi funcţiunile la cari vor fi chemate, muzele tale n-or să mai poată a se-mpărţi şi ajunge! Ţie nu-ţi trecea prin minte despre aşa-numita „diviziune a travaliului", principiu mare şi larg pe care repauză astăzi tot progresul uman!

Ele trebuiau înmulţite, era o cerinţă modernă neînlăturabilă. Şi astfel, orice ar zice Esiod,

muzele sunt astăzi în număr de zece - adică:

Întâi, Clio, a Istoriei; a doua, Melpomena, a Tragediei; a treia, Talia, a Comediei; a patra, Euterpe, a Muzicei; a cincea, Terpsichora, a Danţului; a şasea, Erato, a Poeziei erotice; a şaptea, Caliope, a Poeziei epice şi a Elocuenţei; a opta, Urania, a Astronomiei; a noua, Polimnia, a Poeziei lirice şi a Mimicei, şi... a zecea...

A zecea: *1.200franci,* muza specială a Teatrului Naţional din Bucureşti.

În adevăr, dacă cele nouă muze nu au vreme să se ocupe şi de daraverile noastre naţionale, şi se refuză să inspire şi pe vreun român a face o piesă de teatru, - noi să stăm cu mâinile în sân şi să nu inventăm a zecea muză ad-hoc?

Ar fi o laşitate din parte-ne! — Şi astfel, onor. Direcţiune Generală a Teatrelor publică anual un concurs cu un premiu de 1.200 de lei şi cu termen de trei luni, — muza, care va să zică, vine câte 100 lei pe lună, — pentru o muză modernă si pentru o mică naţiune ca a noastră, e deja foarte frumos! — un premiu, zicem, de 1.200 lei pentru o piesă de teatru, anume: „trasă dintr-o baladă naţională, fie tragedie, fie dramă, melodramă, comedie, feerie, fie ce-o fi, numai să fie lungă, ca să ţie o seară întreagă spectacolul".

1.200 de lei trebuie numaidecât să inspire pe câţiva inşi a deveni poeţi, şi devenind poeţi să devie anume poeţi dramatici, şi devenind poeţi dramatici să scrie câteva piese lungi şi bune, din cari una să fie „foarte lungă şi foarte bună".

Cât suntem noi modernii de metodici pe lângă antici! Ba, pentru mândria noastră naţională, nu mă sfiesc a spune: cât suntem de metodici noi românii pe lângă moderni!

Nu vrea Melpomena să dea şi pe la noi? Face nazuri Talia? Atâta pagubă! 1.200 lei... şi curg capodoperile.

Nu avem talente pentru poezia dramatică? nu-i adevărat! 1.200 lei — şi să vedeţi cum răsar talente

de la Tisa pân' la mare.

Şi mai întâi, cărui june nu-i trebuiesc 1.200 de lei? Şi apoi, care june român nu poate face o piesă de teatru şi bună şi lungă?

O cetate mai puţin apărată este o cetate în care se poate pătrunde mai uşor decât într-o cetate mai bine apărată. Aşa e?... N-aveţi teamă; n-am să vorbesc despre fortificaţiile capitalii noastre — destul şi foarte bine le apără d. ministru de război, care când este. Vreau să fac numai o apropiere de idei, şi adică: un cap fără păr, un cap chel, este un cap mai puţin apărat decât un cap înzestrat cu această podoabă... nu-i aşa? Ei! este ceva care, cu cât e capul mai puţin apărat, cu atât mai greu pătrunde în el, anume convingerea că doftorie pentru chelie nu se află.

Dar dacă este peste putinţă a mai creşte părul acolo unde ar fi să crească, ce greu trebuie să fie a-l face să crească acolo unde nu creşte niciodată. La călcâie, de exemplu, or în palmă, or pe cerul gurii... De unde ştim însă?

Închipuiţi-vă că citiţi următoarele:

„Muzeul Naţional de Curiozităţi Naturale din oraşul *** publică printr-aceasta un concurs cu un premiu de 1.200 lei, între acei ce, de astăzi până în trei luni, vor avea crescute mustăţi în palmă. Mustăţile vor putea fi groase sau subţiri, negre, bălane sau castanii, sau văpsite în orce faţă va voi concurentul, numai trebuie să aibă o lungime de cel puţin cinci centimetri una. La concurs pot lua parte şi chiar acei ce n-au păr unde ar trebui să aibă."

Concurs!...

Care va să zică atâta trebuie pentru ca să se nască şi ce nu se poate naşte de sine; atâta trebuie ca să se poată naşte şi acela cui nu-i e dat să dea naştere. Atunci am făcut o mare revoluţie în filosofie: am pus mâna pe cauza primară. *Ex nihilo nihil?...* Mofturi! Lumea n-a fost făcută prin concursul... împrejurărilor?

Dar nu mi-e dat mie, un biet cronicar, să filosofez... şi mai la urmă mă importă foarte puţin cauza primară: o chestie mult mai modestă mă necajeşte pe mine, şi pentru că rezolvarea prin concurs se impune astăzi ca cea mai metodică, am să public şi eu unul.

„Eu, având în vedere că am început să-mi constat apariţia câtorva fire albe în barbă;

Având în vedere că pestriţătura ce mă ameninţă mă supără foarte mult;

Având în vedere că pe de o parte m-am convins, prin experienţa altora, că vărpseaua pe dinafară lasă multe lacune regretabile la rădăcina firului, iar pe de alta că coloarea se schimbă după variaţiile timpului, aşa că sunt poznaşi cari prezic ploaia şi vremea bună pe unele bărbi mai sigur decât dumneata şi mine pe cel mai sensibil aneroid;

Având în vedere că aplicaţia doftoriilor exteme e mai belalie şi cere prea mult timp;

M-am hotărât a da un premiu de 1.200 lei aceluia care va inventa până în carnaval o văpsea de păr de luat pe dinăuntru.

Mă mulţumesc cu orce nuanţă, numai durabilă să fie şi să-mi permită a dormi nelegat la cap."

Ce credeţi?... Eu sper să obţiu ce-mi trebuie. Premiul este egal, termenul meu mai lung, şi ce doresc eu tot e mai uşor de căpătat decât ce cere onor. Direcţie a teatrelor.

Am un amic farmacist care, între hapuri şi unguente, găseşte timp să şi rimeze şi face şi piese de teatru. Sunt foarte curios să văz pentru ce o să concureze; pentru văpseaua pe care o doresc eu, sau pentru piesa pe care o cere Teatrul Naţional? Dar cum e un băiat foarte activ, o să concureze poate pentru amândouă... Atât mai bine! De n-ar greşi numai adresa: te pomeneşti că vine la mine cu cine ştie ce tragedie lungă si la Teatru merge cu văpsea de păr internă.

VOIŢI CRONICĂ LITERARĂ?...

Aţi cunoscut, mă rog, pe celebrul *Christorian,* acel geniu rătăcitor, flagelator în versuri al viţiurilor, ce, din nenorocirea umanităţii, au bântuit şi vor bântui etern societăţile?

L-aţi cunoscut?... Da?... Aşa este că era nostim cu verva lui detractoare?

Ce geniu! Ce monstru de geniu!

Uite, vă asigur că peste câteva sute de ani, când cine ştie ce va mai fi prin aceste locuri, unde astăzi se rădică mândra noastră cetate, micul Paris al Orientului, când se va omeni de Pasagiul Român şi de admirabila lui arhirectură, cum se pomeneşte azi de Grădinile Suspinse ale Semiramidei, poate că amintirea se va datori în mare parte celebrităţii lui Christorian şi atâtor alţii de specia sa.

Da, doamnelor şi domnilor; Bucureştii — dacă nu mă-nşel — este fericita lui patrie.

- Cum se poate, — vor striga depărtatele generaţiuni cârcotaşe şi neîncrezătoare - Bucureştii era patria acestui Homer al satyrei?

- Da, amabili descendinţi — va răspunde Chronica, — aşa era măreaţa cetate binecuvântată de Omniputintele: fecunda mamă a geniurilor, şi drept probă vă voi da şi un alt esemplu:

Era pe atunci, în Francia, un poet, nici prea-prea, nici foarte-foarte, anume *Lamartine,* care voia cu orice preţ să treacă de geniu. El moare după ce dotează literatura ţărei lui cu nenumărate volumini. Patria îl glorifică. Universul îl admiră. Pentru nenorocirea lui însă, iată că cetatea Bucureştii, geloasă de gloria francesului, scoate la lumină pe *Aamsky,* un geniu cu picioarele strâmbe, vorbind pe nas într-un dialect cât se poate mai curat românesc, şi d-o dulceaţă de caracter estremă.

Aamsky - care mai târziu muri în floarea tinereţii, prăpădit de fatigele infernali ce-i impuseseră redacţiunea ziarului „Dâmbul" (nume

împrumutat de la un fluviu ce curgea la marginea cetăţii Ploieşti, numai când ploua 6 săptămâni d-a rândul), sacrificându-şi precioasa lui viaţă pentru mărirea politică a patriei - *Aamsky,* zic, publică o cărticică de poesii sub titlul de *Primele gângâneli ale puiului mamei...* Acum, aşa este că astăzi, peste atâtea mii de ani de atunci, nici nu v-ar fi plesnit prin cap că a esistat vrodată un anume Lamartine, care, drept vorbind, nu plătea mai nimic; în timp ce numele de *Aamsky* răsună şi va răsuna cât lumea de la Soare-Răsare până la Soare-Apune.

Nu uitaţi, bunii mei cititori, că cele de mai sus nu sunt decât numai şi numai o convorbire ce va avea loc în anul graţiei 12.714.

Să revenim la Christorian. Deşi am început cu dânsul, voiam să termin prin altcineva.

Saltă de bucurie, fericită cetate Piteşti!! şi nu fi geloasă deloc pe celebritatea Bucureştilor căci, dacă Cetatea-Capitală se glorifică de versurile lui Christorian, tu te vei înălţa cu proza unui alt geniu pot zice d-aceeaşi forţă, însă de un alt genere.

Geniul din Piteşti este sumbru, nervos, concis, sentenţios, muşcător, răutăcios. El nu scrie în cărţi sau în foi periodice; el scrie în foi volante. Voiţi un specimen din scrierile lui nemuritoare, domnilor? Da?... Ei bine, vi-l dau, cu condiţiunea ca doamnele să nu se supere. Îmi promiteţi, doamnelor, că, orice s-ar zice despre domniele-voastre, veţi fi aşa de bune şi nu vă veţi supăra? Primiţi? Atunci primesc şi eu, însă pentru respectul ce se datorează geniului, reproduc scrierea cu inovaţiunile de ortografie şi punctuare ce autorul voieşte a introduce în literatură; căutaţi de vă obicinuiţi cu dânsele, căci poate, pe venitor, vă voi face plăcerea a vă mai da şi alte producţiuni d-ale geniului din Piteşti. Iată d-astă dată acea despre care am vorbit:

Această pernicioasă şl ridiculă coaffură, diformă cele mai simpatice şi gracioase mine feminene june, representândule cu câte 2 capete la un loc ca emblema cesaro-regală.

Pernicioasă zic că, multe capete ce le au purtat au dobândit inflamaţiune din părul ce s-au zis a fi de la repausare, în fine au lepădat bărbaţii işlicele şi sub oarecare altă formă şi materie, le au luat sexul faible din slăbiciunea consorţilor — încât pentru esageratele şi degutantele sacuri atârnate de robe zise jupe, şi pentru nu mai puţin esagerata şi nesuferita şhosură polonă, am să vorbesc mai la urmă.

Piteşti (15 aprilie) 1874"
Thoma Conţescu

Comentariele sunt de prisos.

CRONICĂ LITERARĂ [Desigur, ştiţi ce va să zică...]

Desigur, ştiţi ce va să zică un *autor de predilecţiune;* asemenea nu mai încape îndoială că fiecare dintre d-voastre are unul.

D-ta, iubite cititor, ai pe Aristotele; vecinul d-tale are pe Voltaire; amicul d-tale, pe Racine; fratele vecinului, pe Lesage; nepotul său, pe Alfred de Musset; vărul lui, pe Dante... D-ta, amabile cititore, ai pe Lamartine; verişoara d-tale are pe Petrarca, şi fiie-sa, pe d-na de Staël... şi aşa mai încolo.

Fiecine, deci, îşi are autor de predilecţiune pe câte unul din cei trecuţi la lista fiinţelor escepţionali cari au făcut onoarea generului uman şi al căror nume este, mai mult sau mai puţin, cunoscut de lume sau de o parte din lume.

Ei bine, eu - permiteţi-mi o clipă să vă vorbesc de mine — fac prinsoare că nimeni nu ar fi-n stare să ghicească pe autorul meu de predilecţiune.

Trăieşte; este în floarea tinereţii, tocmai când se coace talentul.

Fiţi buni, mă rog, şi m-ascultaţi; despre dânsul am astăzi să vă vorbesc. Voiţi să-i faceţi cunoştinţa?... Îmi faceţi o nespusă plăcere dacă-mi daţi voie a vă servi în aceasta de intermediar.

Iată:

Ca fizic, închipuiţi-vă un băiat cât se poate de bine, afară de o cam prea dezvoltată porţiune de cărnuri, ce[e]a ce, cum zic unii, denotă, în raţiune dreaptă, lipsa substanţei neponderabile care, dupe metafisiciani, constituie, împreună cu materia, fiinţa umană completă.

Ca morale, este un june plin de talent şi viitor, o stea care promite, un soare pentru cerul întunecat al literaturei contimpurane, un fel de cap de şcoală, o producţiune fenomenale a timpului nostru, atlet în stil şi revolutionar în Republica literelor. Este adevărat că n-a studiat decât vro patru clase

primare, dar tocmai aceasta este marele cuvânt pentru care dânsul e revoluţionar în astă Republică nenorocită.

Da, doamnelor şi domnilor, el a fost unul dintre acei ce au împlântat cu triumf în librăriile noastre stindardul nelimitatei libertăţi literare. Pot încă susţine că dacă nu ar fi esistat el şi alte capete de specia lui, am fi avut, poate, nefericirea d-a vedea domnind şi astăzi, în toate producţiunile noastre literarii, absurda tiranie a Gramaticei şi stupida supunere la datele şi spusele Istoriei.

Autorul meu de predilecţiune-şi publică operele numai o dată pe an, în volume cari, *pe lângă toate cele necesarii unui Calendar, mai conţin şi o mulţime de poezii populare şi anecdote foarte amuzante...* Copiez testual frasa subliniată dupe frontespiciul ilustrat al uneia din anualile lui producţiuni.

Ce stil are băiatul ăsta! ce vervă! ce invenţiund ce concepere! ce originalitate! ce noi resorturi literare!...

Şi să nu turbezi de mânie când cugeţi că sunt guri rele, invidioşi şi ignoranţi cari spun că romanurile lui istorice şi sociali sunt nişte nefericite traducţiuni, schiloade plagiaturi?! Au inventat fabule nedemne ca să-l discrediteze; au spus că este ieşit din sărite, că-i lipseşte ceva, că pare a fi capiu; şi toate astea, pentru ce? pentru că umblă cu gâtul cam strâmb şi priveşte cu ochii jumătate închişi, clipindu-i cam prea des.

Ce calomnii! Auziţi cum cutează profanii să vorbească de autorul meu de predilecţiune?!

Nu aibi teamă, favoritul meu autor, graţie darului cu care te-a hărăzit sântul hram al bisericei Icoana, unde se zice că ai priimit botezul, tu te-ai rădicat mai presus de orice critică sau calomnie.

Va veni, te asicur eu, timpul frumos când, pe cea mai mândră dintre pieţele cetăţii noastre, se va rădica bustul tău... Uite! pentru admiraţiunea ce-ţi

port, lasă-mă să fac eu, în treacăt, proiectul viitoarei tale statue:

Bustul tău — în grăsimea naturale cred că e destul — aşezat pe un pedestal superb de marmoră antică galbenă; de jur împreju[ru]l pedestalului, spre amintirea servicielor enorme ce ai adus pentru progresul Almanchului în România, să se vadă, săpate în litere de aur, cele douăsprezece semne ale Zodiacului împărţite pe anotimpuri, împreună cu sărbătorile şi târgurile principali de peste an, precum şi cu tasele telegrafo-postali. În faţă, un calendar perpetuu de carton *à la* maior Papasoglu, ediţiune de lus, care, prin un ingenios resort mecanic, să arate cu 140 ani înainte, fasele lunare, eclipsele şi schimbarea timpului...

Da, graţioşii mei cititori; nimic mai meritat şi mai nemerit, şi mă felicit că am conceput proiectul de mai sus; eram dator s-o fac, pentru că numai eu ştiu câte momente de fericire m-a făcut să gust autorul meu de predilecţiune când am cetit picantele lui *nuvele* şi *nuvelete...*

De ace[e]a am ţinut să-i aduc sincera-mi omagine în aceste modeste rânduri de cronică literară, cărora graţioasa ospitalitate a „Ghimpelui" le permite a vă ocupa câteva momente.

- Toate bune, veţi zice; însă ai uitat să ne spui numele autorului d-tale de predilecţiune.

- Mii de scuze, doamnelor şi domnilor; vă mărturisesc că, din distracţiune numai, mi-am uitat această datorie, pe care, dacă nu mi-am împlinit-o de la început, ţin mult a mi-o împlini terminând.

Voiţi să aflaţi numele lui?...

Se numeşte *Popnedea.*

CRONICĂ LITERARĂ [Jurasem că nu voi mai lua...]

Jurasem că nu voi mai lua peana-n mână pentru a scrie umilitele mele cronici, spre a nu rădica asupra capului meu, ca mai zilele trecute, urgia nu ştiu câtor părechi de rime tot una şi una.

Am păţit-o şi n-aş mai voi s-o pat.

Mărturisesc că eu am fost culpabile. Într-un moment de uitare, am cutezat să arunc o glumă profană asupra numelui său. Înţelegeţi bine că este vorba de tânărul *Aamsky.*

Recunosc deci că sunt dator să fac o amendă onorabile contelui *de Geniadevsky.* Nu vă miraţi, doamnelor şi domnilor, de acest nume nou; este numele lui; un nume pe care l-a luat de nevoie în călătoriile lui sentimentali, în espediţiunile lui byroniane. Nu ne-ar fi permis să ne închipuim că dânsul, care este tipul modestiei încarnate, a alergat la titula de nobilitate pentru paradă sau ciocoism. Din contra, zic ceva mai mult: poate nu şi-a zis *comte* decât pentru a proba lumei, înc-o dată, că titulele de nobilitate nu opresc pe tinerii de calibru său a fi liberali sau democraţi. Da! Mirabeau si Rochefort au avut fiecare titule nobili, şi aceasta nu i-a împiedicat d-a fi ceea ce toată lumea ştie: tribuni iluştri ai poporului.

Şi-apoi, chiar dacă n-ar fi aşa, trebuie să i se ierte totul pentru frumuseţea numelui: *Comtele de Geniadevsky.*

Vedeţi, doamnelor şi domnilor, ce bine este să-şi serve cineva singur de naş, dupe nopţi întregi de meditare şi combinaţiune asupra numelui ce trebuie să-şi dea. Ba nu, zău, să lăsăm şi glumă şi tot; aflaţi-mi ceva mai nemerit. Sfidez pe toţi comţii de pretutindeni s-aibă o titulă mai nobile, mai sonoră, mai poetică, mai caracteristică şi cu o semnificaţie mai vastă.

Ia bine seama, iubite cititor, cum, prin o coincidinţă fericită, — care te face să presupui

neapărat amestecul Providinţei la făurirea acestui nume — primele trei silabe ale comţiei arată, scurt şi coprinzător, ce-i plăteşte osul contelui: *Geniadevsky... Genia... Geniu!*

Dupe această incroducere esplicativă neapărată cititorului — fiindcă mai nimini nu te cunoştea pe aci de comte, — permite-mi, nobilele şi genialele meu gentilom de Geniadevsky, a m-adresa d-a dreptul ţie. Ascultă-mă cu atenţiune; voi să-mi repar o culpă pentru care am fost teribile pedepsit citindu-ţi versurile ce mă flagelează fără pietate.

Sunt criminale, o recunosc. Ştiu c-ai avut dreptate să te-nfuriezi asupră-mi, văzând că te numesc june geniu cu picioarele strâmbe; însă nu meritam aspra-ţi sentinţă; oricât de gravă mi-ar fi fost crima, tot trebuia să admiţi în favoare-mi şi oarecari circumstanţe atenuanţi. Îţi jur că figura de retorică cu care te-am rănit şi care m-a făcut condamnabile am întrebuinţat-o, numai prin o eroare funestă, la propriu, pe cât timp eram decis a o întrebuinţa la figurat. Am voit să spui că aripele geniului tău june sunt strâmbe, cum sunt aripele tutor puilor de curând ieşiţi din ghioace, iar nicidecum să atribui fisicului tău această calitate rară în climatul nostru.

Dupe ce, în sentinţa ce mi-ai dat, te dai frate de cruce şi suferinţă cu reposatul Lord Byron, mă numeşti invidios. O! iubitul meu de Geniadevsky, cine dracul ţi-a vârât în minte ideile astea betege[?] Tu să fi invidiat! Cine ar cuteza să te mai invidieze? Eu? Să mă păzească toţi sânţii din calendar! n-am gândul tatii. Tu eşti mai presus de invidie. Mărirea geniului tău, comte, nu mai dă loc nici chiar invidiei. Zi admiraţiunea, respectul, venerarea, dar nu invidia, care, şchioapă şi neputincioasă, nu te poate urma acolo unde te duc aripele geniului.

Şi, chiar aşa d-ar fi! Admit, pentr-un moment invidia - nu însă din parte-mi, te rog s-o crezi! — Cu ce-ar putea invidioşii oare să mi te atingă?

Să-ţi împute că nu ştii gramatica, ortografia, punctuarea? Dar nu ştiu dânşii că lucrurile astea nu se-nvaţă în clasile primare, ci pe pământul clasic al ţării lui Tasso, de unde ţi-ai datat neasemuitele tele bucăţele poetice?

Să te tracteze ca p-un poet de contrabandă, intrat, fără ştirea lui Dumnezeu şi a sânţilor, în Republica literilor, ca mulţi alţii, în un timp când astă sărmană republică nu posede nici o vamă? Să-ţi spuie că poesiile tale sunt nişte nefericite fleacuri, nişte proveninţe nesărate de bucătărie poetică, nişte nimicuri debitate în dialect meschin şi în un metru hodorog? Însă nu recunosc dânşii că nu vor trece nici două secole şi vei fi tradus în toate limbele globului şi dat spre studii în Universităţi ca model *non-plus-ultra* de clasicitate?

O! nu invidiez geniul tău măreţ, cum îţi place să crezi; poate că dacă n-ar fi aşa de măreţ l-aş invidia! Ce[e]a ce invidiez eu la tine, ilustre comte, este modestia ta proverbiale, care te face să-ntrebuinţezi, în câteva linii din „Dâmbul" tău, de câte trei ori fiecare caz al pronumelui de persoana întâia singulară. Cu ce simplicitate în adevăr atică zici tu: *„**Eu**, domnilor, lupt, căci pentru **mine**, ideea **mea**... "sau „poesiile **mele** inedite", ori „eu **mă** sacrific, domnilor, c-aşa-**mi** place **mie;** aşa sunt **eu,** pentru patria **mea**..."*

Convinge-te deci c-ai fost prea aspru pentru mine când m-ai numit invidios. Eu, vezi, sunt sincer; n-am spus tot. Mă muncea conştiinţa, mă-mpingea să-mi repar culpa. Mi-am reparat-o. Mă ierţi?... M-ai iertat?... Da? Sunt foarte fericit. La revedere, dar, în curând, nobilele meu gentilom de Geniadevsky.

CRONICA [îşi pune gazeta sub teasc...]

Îşi pune gazeta sub teasc, - înţelegeţi bine, iubiţi cititori, că vorbim despre un gazerar - satisfăcut până-n fundul sufletului de câteva rânduri pe care le-a tradus *ciat-pat* dintr-un ziar francez şi le-a potrivit, ca nuca-n părere, în revista lin d-asră seară; plin de-ngâmfare cugetând că lumea, dupe ce va citi acele rânduri de fine consideraţiuni politice, are să-l creadă, un moment, că este... acea ce, din păcatele lui, nu este gazetarul nostru se găteşte a merge să prânzească la *madamŭ* (el, din obicei curat, scrie cu *u* scurt toate cuvintele franceze terminate în silabă mută), se găteşte, ziceam, a merge să prânzească la *madamŭ Y...*

*

Madamŭ Y..., tânără bandită, fugoasă creatură, bătăioasă eroină ambulantă, pe lângă un *chignon* apelpisit si d-o formă exclusiv berbantă, posede un caracter escesiv nervos si romantic.

De multe ori, — cu iertăciune, doamnelor şl domnişoarelor - dânsa a ţinut, nu în Ateneu, ci-n locuri dcschise mult mai spaţioase, conferinţe publice de parosismŭ amorosŭ şi de furoarea gelosiei.

Madamŭ Y... (permiteţi-ne să mânţinem pentru acest cuvânt ortografia franceză inaugurată de gazetarul nostru), *madamŭ Y....,* ca temperament, este numai fosfor, numai vâlvoare, numai chibrituri *Pollak;* este, în fine, iarbă de puşcă. E capabile să facă o esplosiune sentimentale, în stilul tragic susţinut, faţă c-o pacifică şi numeroasă societate, care n-aşteaptă decât astfel d-esplosiuni pentru ca să-ţi toarne pe dată câteva pagine nostime de istorie contimpurană.

*

Gazetarul nostru, din contra, este tot atât de slab de înger pe cât e de slab şi de carte, şi de elocinţă, şi de stil. Ca să vă faceţi o justă idee de acest individ, închipuiţi-vă un fel de creatură *călită*

moale, povestea vorbei; un fel de mamăliguţă pripită a gazetăriei.

Cum vedeţi deci, gazetarul nostru trebuie să se afle foarte încurcat în dispoşiţiunile lui sentimentali faţă cu *madamŭ Y...,* acest monstru feminin de energie firească. Este-namorat lulea de dânsa.

Ea, Doamne fereşte nici habar n-are de el. Veţi întreba: pentru ce atâta cruzime din parte-i? O! domnilor; d-apoi ea are nevoie de emoţiuni şi comoţiuni, şi el d-abia este capabile de locomoţiune.

*

Este pe seară, pe la 6 ore, ora prânzului.

Madamŭ Y... a fost în ziua trecută pentru o afacere la o instituţiune română. Afacerea nu i-a mers bine, şi, dupe un leşin improvisat, însoţit de căscături isterice şi zbuciumări nervoase, s-a întors acasă făcând jurământul solemn d-a-şi rizbuna.

Acum, răsturnată pe canapea, cu un petec de flanelă muiat în unt-de-lemn, curăţă de rugină, întocmai ca Saltabadil al lui Hugo, un pumnal italian antic cu prăselele de sidef. Poartă un costum *negligé* cam prea-prea.

Orologiul sună 6.

Gazetarul nostru, în acest moment, dupe ce a intrat în curte, ajunge la scară; îşi şterge cu respect picioarele pe papura de la intrare şi stă puţin afară voind să-şi stăpânească emoţiunea. Dupe ce se remite, cutează a străbate în sală şi-ncremeneşte văzând uşa camerei deschisă.

Madamŭ Y... aude paşi şi, crezând, d-o-dată, că este vrun slugoi puţin respectuos, strigă cu accentul cocoanelor de pe timpul celor trei invasiuni:

- Ce dobitoc umblă p-acolo?

Gazetarul nostru, încoragiat de acest început măgulitor, îşi ia inima-n dinţi şi intră zicând:

- Sărut mâna, *madamŭ,* eu sunt.

Ea surâde graţios şi-i face semn să şadă; el înghite în sec de trei ori şi se supune.

*

Scutim pe cititori de conversaţiunea ce are loc între aceste doă fiinţe legendare, conversaţiune pe atât de stupidă, pe cât de scandaloasă. De ajuns să spunem că se termină prin îndatorirea ce-şi ia gazetarul de a sfărâma, în una din revistele lui cele mai apropiate, instituţiunea română, ai cărei administratori au rezistat, reci ca marmora, la toate farmecele seducătoare la cari, în van, a recurs *madamŭ Y...,* spre a le-muia gravitatea lor administrativă.

*

A doua zi, seara, răzbunarea eroinei se săvârşise. Insrituţiunea română era mărdăgită si feştelită în un articol al gazetarului, articol plin de eresii gramaticali, dar sec de bun simţ si decinţă.

*

Articolul gazetarului nostru fu un adevărat scandal public. În aceeaşi seară, Cotzaro Cotzarovici vestitul, ce-a dat semnalul luptei contra instituţiunii de care vorbirăm (cu scop d-a câştiga secretariatul ei ca trofeu), bătea în palme-n o grădină publică strigând cu triumf:

- Iacă, domnilor! nu vă spuneam eu că nu merge; vedeţi că şi alţi gazetari sunt de ide[e]a mea şi fac causă comună cu mine în lupta ce-am întreprins? ce mai vreţi?

— Ce vrem? zise un domn. Voieşti să ştii ce-am vrea? Am vrea să-nceapă lumea din ţara noastră a fi mai puţin indulginte cu onorabilităţile de specia d-tele şi a celor cari te secundează.

CRONICĂ?...

Găsiţi-mi o posiţiune mai tristă, în epoca noastră stearpă, când în totul ne merge după pofta inimei, decât a unui om care şi-a propus să scrie o cronică. Ce fel de cronică? despre cine şi despre ce?

O cronică teatrale? Şi ce s-ar mai putea zice? Ce-aş mai putea-nşira în această coloană, când atâtea condeie ilustre, atâţia maeştri celebri ai criticei din Bucureşti, cu o deplină onestitate literară şi în cunoştinţă de causă, şi-au publicat producţiunile lor pline de erudiţiune, gust, stil şi justă punctuaţiune în ziarele de la noi, spre luminarea desăvârşită a înaltei nobilimi şi onorabilului public? Şi apoi, daţi-mi voie să-mi aleg o soartă mai bună decât ace[e]a d-a vă-ndopa cu câteva rânduri în cari, umflat de pedantism, aş căuta să fiu esclus din concertul criticei locale, fără ca mai-nainte să fi fost admis în sânul său şi uns de capii respectivi ai acestei nobile corporaţiuni.

O cronică sociale? şi la ce ar servi, când publicul nostru, sânge nobil şi curat, este foarte dispus a nu se lăsa nici mort de ce ştie şi a merge cu regularitatea şi iuţeala drumului de fier pe şinele pe cari-l împinge buna lui dispositiune? Cu ce m-aş alege de m-aş apuca să vă trântesc un paragraf monstruos de morală, în care, cu întristare adâncă şi cu tonul profetic al reposatului Ieronim Agathanghel de la Sânta Agora, să vă spui că lumea merge de-a-ndoasele, că este aşa şi că ar trebui să fie aminterea? Pe onoarea mea, nu! Nu voi să mă-ncarc de Doamne-ajută ca mai zilele trecute, când mi-am tras asupra capului nemulţumiri şi supărări gratuite[,] dar motivate[,] pentru că vorbisem cu puţin respect de cafenelele concertante. Şi mi s-a cuvenit una ca asta. Datoria mea de cronicar era să relatez fapte, iar nu să spui în vileag consideraţiunile mele intime, cari, în această privinţă, diferă cu totul de ale unora din cele mai cunoscute condeie contimporane.

O cronică literară? Nu voi să mâhnesc atâţia juni dintre cari fiecare, *deşi până acum o stea modestă, promite un luceafăr cât soarele de mare pe cerul literaturei române.* Un cer cu atâţia sori — că sunt mulţi — cum Dumnezeu să nu fie luminos; şi profanele mele rânduri de amator nu l-ar întuneca întru nimic. Oricâte mi-ar plesni prin cap să spui, Critica şi publicul sunt d-acord în a susţine fierbinte că literatura nu va să zică ştiinţa de carte, învăţătura, ideile juste, sănătoase şi frumoase, îmbrăcate în haine de sărbătoare şi date omenirii spre luminarea minţilor şi înălţarea inimelor.

Cu toate astea, daţi-mi voie să vă spui ceva care de mult îmi stă pe inimă. Mai rotdeauna s-a luat la noi pasiunea drept talent. Aşa, de pildă, cutare băieţoi, de mult somn palid şi cu ochii în fundul capului, puţin cam sărit, pentru că, tot studiându-şi chipul în oglindă, într-o zi i s-a părut că are în obraz ceva cam aşa din trăsăturile lui Lamartine, suferă grozav de patima poeziei. În toate dimineţile şi serile, în pat, la masă, pe strade, în trăsură, în cafenea, în prăvălia lui Surzian, încercându-şi o părechie de ghete, în locuri publice şi private, el are condeiul de plumb gata spre a-şi aşterne pe carnet, fără voia lui Dumnezeu, *à propos* de fiecare ocaziune, câteva strofe pline de dulceaţă. Se scoală dimineaţa; slujnica îi aduce de spălat; e frumuşică; el o priveşte, lasă săpunul din mână şi-i trânteşte un sonet dulceag, care, dupe ce face omagini darurilor fireşti ale slujnicei, culmineză cu versul:

„Dar ce folos, iubito! Păcat că eşti servantă!!!"

Iese din casă şi, trecând pe bulevard, fireşte trebuie să-l ia pe Mihai Viteazul la refec: *Strofe la marele Mihai cel mare.* Dacă merge seara la cafenea şi se înfierbântă de discuţiuni politice, stropite cu bere, în furoarea lui, aci, pe loc,

dăruieşte posteritatea cu o bucată aleasă: *La ţeara patriă şi mamă dulce şi iubită.*

Pe fiece zi face câte cinci bucăţi. Socotiţi şi vedeţi că pe an, dacă Pythagora merită crezământ, produce câte o mie opt sute douăzeci şi cinci.

Dar talent!...

Critica a găsit cu cale că băiatul merită un jeţ în Parnas lângă a lui Alecsandri, decanul din partea locului; şi publicul a rămas uimit de solemnitatea faptului, recunoscând, fară să ştie cam de ce e vorba, că Critica are dreptate.

Şi închipuiţi-vă că nu s-a găsit până azi nimini care să facă critica Criticei, şi că ţi-o ia la frecuş ţeapăn, şi să-i tragă o învârtitură să pomenească morţilor.

Am să mă gândesc d-aproape la asta şi poate să i-o trag chiar eu.

Până atunci, însă, reclam indulgenţa dv., doamnelor şi domnilor; permiteţi-mi a-mi termina cronica pe care n-am început-o încă. Nu prea e politicos din parte-mi, dar comptez pe bunătatea dv. Cu altă ocaziune desigur voi fi mai corect.

---

[*] Această încercare critică, să nu se uite, era menită a se citi ca o conferenţă la Ateneul Român *(n.a.)*.

cuprins

PUBLICISTICĂ

Caseta tehnică

BENE-MERENTI

LITERATURA ŞI ARTELE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX.

CÂTEVA PĂRERI

POLITICĂ ŞI CULTURĂ

NOTIŢE RISIPITE

A ZECEA MUZĂ

VOIŢI CRONICĂ LITERARĂ?...

CRONICĂ LITERARĂ [Desigur, ştiţi ce va să zică...]

CRONICĂ LITERARĂ [Jurasem că nu voi mai lua...]

CRONICA [Își pune gazeta sub teasc...]

CRONICĂ?...

Table of Contents

PUBLICISTICĂ	2
Caseta tehnică	4
BENE-MERENTI	6
LITERATURA ŞI ARTELE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX.	9
CÂTEVA PĂRERI	19
POLITICĂ ŞI CULTURĂ	58
NOTIŢE RISIPITE	67
A ZECEA MUZĂ	93
VOIŢI CRONICĂ LITERARĂ?...	97
CRONICĂ LITERARĂ [Desigur, ştiţi ce va să zică...]	100
CRONICĂ LITERARĂ [Jurasem că nu voi mai lua...]	103
CRONICA [Îşi pune gazeta sub teasc...]	106
CRONICĂ?...	109